

Manimalisrapporten 2009

manimalis

Om Manimalis

Manimalis är en ideell organisation med syftet att öka kännedomen om sällskapsdjurens positiva effekter på enskilda människor och samhället. Manimalis stöds av Agria Djurförsäkring och Mars Sverige ab, tillverkare av bl.a. Pedigree® hundmat och Whiskas® kattmat. Manimalis har nära samarbeten med bland andra Sveriges Lantbruksuniversitet, Svenska Kennelklubben, Nationella Stiftelsen för Hästhållningens Främjande, SVERAK och Zoobranschens Riksförbund. Manimalis tillhör det internationella nätverket IAHAIO – International Association of Human-Animal Interaction Organizations.

Läs mer om Manimalis på www.manimalis.se.

Ett stort tack till de personer och organisationer som har bidragit till Manimalis-rapporten 2009. Ett extra varmt tack till Margareta Håkanson som har författat kapitel två och tre i rapporten.

Om People & Animals: For Life

1-4 juli 2010 arrangeras People & Animals: For Life i Stockholm. Det är den tolfte internationella konferensen som arrangeras av IAHAIO (International Association of Human Animal Interaction Organisations) med främsta syfte att förmedla kunskap och öka kännedomen om sällskapsdjurens positiva effekter på människa och samhälle. 1 juni i år arrangerar Manimalis förkonferensen Bättre folkhälsa med sällskapsdjur med samma syfte. En stor anledning till varför Sverige och Manimalis valts till värdar är att Sverige är ett internationellt föregångsland avseende ansvarsfullt djuräggande. Tidigare konferenser har bland annat arrangerats i Tokyo (2007), Glasgow (2004) och Rio de Janeiro (2001) där den samlade världens främsta forskare och företrädare inom området.

Läs mer www.IAHAIO2010.com

Tack till sponsorerna av Manimalisrapporten:

Innehållsförteckning

1. Inledning	6
1.2 Definition av begreppet sällskapsdjur	7
2. Forskning om sällskapsdjurens positiva effekter – Margareta Håkanson	8
2.1 Forskningen i Norden tar sig olika uttryck.	8
2.2 Sverige	10
2.2.1 Genomförd forskning i Sverige	10
2.2.2 Pågående forskning i Sverige	13
2.2.3 Planerad forskning i Sverige	15
2.3 Norge	15
2.3.1 Genomförd forskning i Norge	16
2.3.2 Pågående forskning i Norge	17
2.3.3 Planerad och pågående forskning i Norge	18
2.4 Danmark	18
2.5 Finland	19
2.5.1 Genomförd forskning i Finland	19
2.5.2 Pågående forskning i Finland	20
2.6 Island	20
2.7 Nya forskningsrön som presenterats på IAHAIO-konferensen i Tokyo 2008	21
2.7.1 Hundägare har bättre fysisk hälsa, sömnkvalitet och färre läkarbesök	22
3 Beskrivning av verksamhet där djur används för att få människor att må bättre	36
3.1 Ridklubben erbjuder motions- och elitidrott, terapi, daglig verksamhet, arbetsträning, arbetslivsförlagd praktik egenvård och meningsfull fritid för personer med och utan funktionshinder	37
3.2 Klippans hunddagis – arbetsträning och daglig verksamhet för personer med förvärvad hjärnskada	40
3.4 Psykiatrisk rehabilitering och daglig verksamhet med meningsfulla uppgifter för alla deltagare	43
3.4 Missbruksvården som skapar samhällsnytta	45
3.5 Undervisningsmaterial om djur underlättar för barn med "bokstavsdiagnos" att delta i skolarbetet	47
3.6 Vårdhunden – professionell utveckling inomhälso- och sjukvården	48
3.7 Elitidrottare och heltidsarbetande trotsfunktionshinder tack vare hästen och hunden	52
3.8 Ridning som egenvård vid kronisk sjukdom	54
3.9 Hunden som förebygger sjukdomsepisoder	57

4.	Antalet djur	61
4.1	Katt	61
4.2	Hund	64
4.3	Häst	67
4.4	Små djur	68
5.	Sällskapsdjurens omsättning	72
	Djurmat i dagligvaruhandeln	75
6.	Jobba med sällskapsdjur	77
6.1	Utbildningar för dig som vill jobba med sällskapsdjur	77
6.2	Gymnasieskolor	77
6.3	Kvalificerad yrkesutbildning	80
6.4	Folkhögskolor	81
6.5	Universitet och högskolor	81
6.6	Övriga utbildningar	83
7.	Ansvarsfullt djurägande	84
8.	Organisationer för människor som är intresserade av sällskapsdjur	85
8.1	Kattorganisationer	85
8.2	Hundorganisationer	85
8.3	Hästorganisationer	86
8.4	Organisationer för de mindre djuren	88
8.5	Djurskyddsorganisationer	90
8.6	Andra adresser	91
9.	Fonder och stipendier	93
9.1	Sällskapsdjur	93
9.2	Hund	93
9.3	Minnesfonder	94
9.4	Ridsport	94

1. Inledning

Citat av Maria Larsson, äldre- och folkhälsominister:

”...Kurt behövde en plats på äldreboende men bekymrade sig för hur det skulle gå för hans älskade katt. Tänk att kunna få välja ett äldreboende där man kan ta med husdjuret...”

Ovanstående citat gör mig mycket glad och stolt. Vård- och omsorgsministerns uttalande visar att det har hänt en hel del inom de frågor som Manimalis driver och har drivit sedan vi startades för drygt 21 år sedan.

Sverige ligger fortfarande efter andra länder när det gäller att ta tillvara sällskapsdjurens positiva effekter på oss människor. I USA, England och Frankrike har sällskapsdjur under flera decennier använts i betydligt större utsträckning inom vård, omsorg, skola och kriminalvård. Manimalis har främst använt internationell forskning för att via medierna belysa djurens förmågor att få oss människor att må bättre, inte minst när vi mår som sämst. Nu börjar det dock hända saker även här i Sverige. Som du kan läsa i rapporten pågår flera projekt där interaktionen mellan människor och djur studeras.

Vi bedömer också att djur används alltmer inom vården och omsorgen i Sverige, inte minst inom äldreomsorgen. Ett område som tyvärr är på väg åt det motsatta hållet är kriminalvården, där besökshundar som tidigare medverkade i internernas rehabilitering nu har förbjudits. Tyvärr vet vi inte riktigt vad detta förbud beror på. Jag hoppas dock att beslutsfattare inom kriminalvården lyfter blicken utöver landets gränser och tar intryck från alla positiva exempel som finns på hur hundar och katter förbättrar fängelsemiljöer för såväl interner som personal.

Det finns dock andra områden där utvecklingen går i en positiv riktning, och som gör mig riktigt hoppfull. Under tre år kommer staten att genomföra ett försöksprojekt där fler service- och signalhundar utbildas. Manimalis har tillsammans med Svenska Service- och Signalhundsförbundet äntligen lyckats övertyga landets beslutsfattare om att hundar är ett verktyg som skulle kunna förbättra livet för många människor som har ett rörelsehinder. Det behövs dock informationsinsatser för att samhället ska kunna ta denna resurs tillvara, och denna satsning kommer att genomföras framöver. Det handlar om att berätta för kommuner och landsting hur de kan ge människor med funktionshinder möjligheter att lättare hantera sin vardag med hjälp av en hund.

2010 är ett viktigt år för Manimalis – då arrangerar vi IAHAIOs forskarkonferens här i Stockholm mellan den 1-4 juli. IAHAIO står för International Association of Human- Animal Interaction Organizations och är en paraplyorganisation för organisationer som Manimalis. Konferensen samlar forskare och deltagare från hela världen.

Detta är ett perfekt tillfälle för att lyfta fram ny och spännande forskning inför svenska beslutsfattare och utövare i hela landet. Det är också ett utmärkt tillfälle för att berätta om det svenska djurskyddet, som hör till ett av det starkaste i världen. Här är Sverige en förebild och jag vet att många internationella gäster ser fram emot att få veta mer om hur lagstiftning och tillsyn fungerar i vårt land.

Naturligtvis händer det att djur far illa även här. Hemlösa katter är ett stort problem. Okunskap om djurs naturliga behov likaså. Alltför många hundar och katter får fel mat och/eller för mycket mat, vilket leder till fetma.

Det finns inte några ursaker för att behandla djur illa, men ett lands välfärdsnivå säger ofta något om vilken status djuren har. I takt med att vi kan belägga sällskapsdjurens goda effekter på oss människor ökar vi chansen för att fler djur ska få goda levnadsvillkor. I desto större utsträckning vi kan berätta om hur en häst eller hund fått en människa att må bättre, desto större blir möjligheterna att försvara djurs rättigheter att ge utlopp för sina naturliga behov.

Ulla Björnehammar, ordförande, Manimalis

1.2 Definition av begreppet sällskapsdjur

Med sällskapsdjur menas hästar, hundar, katter och smådjur. Hundar i tjänst räknas också, exempelvis ledarhundar och polishundar. Djur som har fötts upp för att användas i djurförsök räknas dock inte.

2. Forskning om sällskapsdjurens positiva effekter

2.1 Forskningen i Norden tar sig olika uttryck.

I de nordiska länderna har vi gått olika vägar för att forska om interaktioner mellan människor och djur. En del av denna forskning ligger inom traditionella forskningsområden och betecknas inte primärt som forskning om interaktion mellan människa och djur. Det handlar till exempel om forskning om effekter av rehabiliteringsinsatser, forskning om ny pedagogik eller arbetsmiljöforskning. Därför är det svårt att ge en fullständig bild av den forskning som pågår eller har genomförts i de nordiska länderna. Nedanstående sammanställning visar dock ändå på områdets bredd och olikheter, dess styrkor och svagheter och att det inom området finns en växande kunskapsmassa grundad på både vetenskap och beprövad erfarenhet. Det är också viktigt att påpeka att forskningsområdets karaktär omfattar en mångfald av aspekter. Det handlar om allt från att förstå kvalitét i relationer mellan individer, att särskilja effekter av den miljö där den studerade individen befinner sig från den insats som studeras och till mikrobiologiska beräkningar av samband. Det är därför av största vikt att inte reducera det vetenskapliga underlaget till traditionella kontrollerade studier som redovisar statistisk signifikans, utan även ta med den kvalitativa forskningen som ger kunskap om andra värden än de rent numeriskt mätbara. För att studera ett komplext område krävs metoder som tar sin utgångspunkt i komplexa samband. För att skapa en ökad kunskap om interaktionen mellan människa och djur krävs adekvat metodik. Då måste vi vidga

vår bedömning av vad som utgör relevanta data och vetenskapliga upptäckter.

I de nordiska länderna har hästar använts i sjukgymnastisk rörelsebehandling inom neurologisk rehabilitering sedan länge. Användning av andra sällskapsdjur har införts senare och av andra yrkesgrupper.

I våra nordiska länder har vi olika traditioner av forskningsmetodik. Det präglar den forskning som pågår. Vi har också olika tradition av att forska inom olika yrkesgrupper.

Först under 1980 talet blev det möjligt för yrkesgrupper som arbetsterapeuter, sjukgymnaster och sjuksköterskor att forska inom det egna yrkesområdet i de nordiska länderna. Först sedan 1990-talets slut och de senaste tio åren har därför forskningen vuxit fram och börjar nu bli omfattande. Då studerar man även interaktionen mellan människa och djur i vård och behandling.

Särskilt tydligt märks de olika förutsättningarna för forskning i forskningen om hästar i vård och behandling. Forskningens inriktning styrs dels av forskarens profession, dels av vilka yrkesgrupper som av samhället accepterats som användare av hästar i sin behandling.

I Danmark, Norge och Island är terapiridning eller ridefysioterapi, en specialitet endast bland yrkesgruppen fysioterapeuter det vill säga sjukgymnaster. Hästunderstödd psykoterapi och hästunderstödd pedagogik är områden som är växande, men används fortfarande endast i liten omfattning. Dessa metoder är inte en del av det danska, norska och isländska sjukvårdssystemet på samma sätt som terapiridning/ridfysioterapi.

I de övriga nordiska länderna, Finland och Sverige, är det flera yrkesgrupper som använder hästar i vården; som rörelseterapi, som psykoterapi och som specialpedagogisk metod. Även inom kriminalvården har hästar använts som behandlingsresurser.

Yrkesgruppernas möjligheter att forska och anknytning till universitet och högskolor har styrts vilken forskning som har kunnat genomföras. Viss forskning har utgått från vårdperspektivet och har studerat effekter av behandling där djur använts eller har försökt förstå de mekanismer som förklarar hur djuret kan ha ett så stort värde i vård situationen. Annan forskning har utgått från djurskyddsperspektivet och studerat djurens situation vid terapeutisk verksamhet. Ytterligare studier utgår från pedagogiska perspektiv och studerar djurens inverkan på inlärning eller på det sociala klimatet i skolan. Andra forskare utgår från fysiologiska perspektiv där den biokemiska och neurofysiologiska reaktionen på kontakt med djur, exempelvis genom beröring, studeras. Slutligen har förekomsten av sällskapsdjur och dess effekter på folkhälsa bildat ett annat forskningsområde.

Nedan redovisas aktuell genomförd, pågående och planerad forskning i varje nordiskt land för sig.

2.2 Sverige

Den svenska forskningen kring djurs betydelse för människors hälsa bedrivs på flera olika institutioner och universitet, och mer sällan som stora forskningsprojekt. Vissa studier bedrivs inom Sveriges Lantbruksuniversitet. Andra studier bedrivs inom universitet och högskolor samt vid klinisk behandlingsverksamhet i samband med projektutvärderingar. Även vid forsknings- och utvecklingsenheter inom hälso- och sjukvården bedrivs forskning som kan vara relevant för ämnesområdet. Det saknas en samlad forskningsplattform för studier om interaktionen mellan människor och djur och för fördjupad kunskap om djurens betydelse för människors välbefinnande och livskvalitet. Nedanstående uppräknig är ett axplock av avslutade, pågående och planerade studier.

2.2.1 Genomförd forskning i Sverige

Ridning som rehabilitering ökar livskvalitet och välbefinnande för personer med stroke

Vid Ersta Sköndal Högskola genomfördes ett projekt med ridning för patienter med stroke, vilka erbjöds ridning som rehabilitering under 2006-2008. De fyra deltagarna deltog i en kvalitativ studie med syfte att belysa den hästunderstödda terapins betydelse för de strokedrabbade ryttarnas välbefinnande och livskvalitet. Resultatet av studien visar att ryttarna får de effekter som i andra studier tillskrivs oxytocinfrisättning. Ökat välbefinnande, positiv minnespåverkan, ökad nyfikenhet på omgivningen och smärtlindring beskrevs. Patienterna beskriver även att ridningen ger tillskott till livet, som de inte hade förutsett. De upplevde en värdighet i sitt liv och lärde sig nya saker, trots att hjärnskadan enligt personalen i vården innebär att nyinlärning är omöjligt. Denna erfarenhet ledde till större självförtroende och självförståelse. Den förlamade kroppen blev tydligare och blev lättare att styra och att leva med. En viktig erfarenhet var att eftersom ridning är en "riktig" aktivitet, och inte en konstruerad terapeutisk situation, fick effekterna av att klara av aktiviteten stor betydelse. I ridterapi ingick inte bara att sitta på hästen och rida utan även att ta hand om hästen före och efter ridpasset. Patienterna red i grupp och gemenskapen i gruppen och glädjen över varandras framsteg var även viktiga komponenter.

Slutsatsen av studien är att "hästumgänge och ridning kan ses som medel att förverkliga den princip om helhetssyn som idealt skall präglare rehabiliteringsinsatser i vårt samhälle. Detta motiveras av att ridterapi är en holistisk behandlingsform i den meningen att den kombinerar fysisk aktivitet, kognitiva och mentala utmaningar samt social interaktion. Dessutom fodrar den personligt intresse och känslomässigt engagemang".

Studien genomfördes av Gunilla Silfverberg, professor i etik vid Ersta Sköndal Högskola och Pia Tillberg, ridterapeut och legitimerad sjukgymnast.

Hästunderstödd terapi som sjukgymnastisk behandling – resurs för många patientgrupper med smärta och ångest som symptom

Två studier, där patienter med ätstörningssjukdom och andra ångest- och depressionssjukdomar respektive patienter med långvariga återkommande rygg- och/eller nackbesvär, ingår i denna licentiatuppsats. Hästunderstödd terapi teoriansknyts och jämförs med traditionella sjukgymnastiska evidensbaserade behandlingsmetoder. Den vetenskapliga evidensen för hästunderstödd terapi i sjukgymnastisk behandling redovisas, liksom hur hästar används av sjukgymnaster i olika länder världen över.

Ridning är en speciell behandlingsform på grund av hästens specifika rörelseinverkan på rytturen. Det rörelsemönster som överförs är jämförbart med att gå själv. För patienter som saknar förmåga att gå själv ger hästens rörelseinverkan en unik möjlighet att uppleva normaliserad rörelse i bålen under samtidig fartökning respektive fartminskning, samtidigt som man också måste parera centrifugalkraften vid svängar. Detta gör att hästen ger unika möjligheter att träna svag muskulatur i bålen, balansreaktioner och växelvis koordination av höger och vänster sida.

Det kräver fysisk ansträngning att sitta på en häst som rör sig. Ridningen är därför även en fysisk aktivitet som kan anpassas till alla former av funktionshinder och som kan utövas av både ung och gammal. Den hästunderstödda terapin ger förutsättningar för sjukgymnastisk specialistbehandling för ortopediska, neurologiska, psykosomatiska och psykiatriska patienter samt alla de med långvarig och återkommande smärta. Ridningen kan, när behandlingen är över, utövas som fritidsintresse och patienten kan ha en anpassad egenvård som ger kombinerat nytta och nöje och i bästa fall minskar behov av sjukvårdande behandling.

Miljön, med natur och med djur i vården, innebär en extra kraftig stressreducerande vårdmiljö och är samtidigt en särskilt lämplig situation för inläring av nya rörelsemönster enligt forskningen om effekter av berikad miljö.

De dryga femtio informanterna i den genomförda aktionsforskningen beskriver hur den hästunderstödda terapin inleder en hälsofrämjande process som ger glädje, ökad kroppskänedom, tillgång till en känslomässig rikedom samt en känsla av att klara av nya utmaningar både fysiskt och psykiskt. För sjukgymnasten innebär behandling med hästunderstödd terapi en holistisk mångsidig behandling i en trepartsrelation och med stöd av en stressreducerande behandlingsmiljö.

Studien, som är genomförd vid enheten för allmänmedicin vid Göteborgs universitet, är genomförd av Margareta Håkanson, leg sjukgymnast, under handledning av prof Margareta Möller, prof Bengt Mattsson och doc Monica Hane.

Flickors ledarskap utvecklas i stallet

I denna licentiatuppsats beskrivs hur stallmiljön påverkar flickors identitetsskapande processer. Samspelet med hästen och stallsysslor innehåller moment av kommunikation, osäkerhet och risker och skapar en fritidsaktivitet som skiljer sig från de flesta andra fritidsaktiviteter. Stallet är en arena där andra normer gäller

än de som flickor möter i andra delar av samhället. För att erövra status i stallet behövs andra kompetenser än yttre attribut och specifika beteenden i spelet mellan könen. I stallet krävs både handlingskraft och ansvarstagande i relationen till hästen. Detta utvecklar individen på ett särskilt sätt.

Studien är en etnografisk studie om den sociala och kulturella miljö som stallet utgör och vill beskriva stallmiljöns roll för flickors utveckling av sin könsidentitet.

En grupp flickor följdes över ett drygt år och intervjuer kombinerades med observationer i en studie som genomfördes med hjälp av etnografisk metod. Analysen visar på hur flickorna tränas i ansvarstagande och i att fungera socialt. Utöver de flickor som följdes över tid intervjuades vuxna kvinnor i olika åldrar om sina erfarenheter av att vara stallflickor och hur detta inverkar på deras yrkesliv. Slutsatsen är att stallmiljön tränar ungdomars ledarskapsförmåga vilket i sin tur har en viktig betydelse för vuxenblivandet. Intervjuer med kvinnor i ledande positioner i samhället bekräftar att en stallmiljö och föreningsaktivitet i ridklubben ofta är en bakgrund hos dessa. Studien genomfördes av Lena Forsberg vid Luleå tekniska universitet, institutionen för pedagogik och lärande 2007. En fortsättning planeras.

Husdjur och folkhälsa

I en litteraturoversikt beställd av Folkhälsokommittén i Västra Götalandsregionen studerades husdjurens positiva betydelse för människors hälsa. Vetenskapliga artiklar publicerade i databasen Pubmed mellan 2004-2008 samt de sammanfattade översikter som publicerats 2002-2007 i projekt inom EU bildar underlaget som bestod vilket omfattade cirka 150 artiklar, fem avhandlingar och sju vetenskapliga översikter. Sällskapsdjur samt lantbrukets djur ingick i begreppet Husdjur. Även översikter om hälsofrämjande lantbruk samt skolprogram med djur ingick i det vetenskapliga underlaget.

Forskningen stödjer påståendena att djur har vissa hälsofrämjande effekter för människan. Dessa effekter beskrivs dels som direkta effekter, dels som indirekta effekter. De direkta effekterna uppstår via beröring, relationen och den icke verbala kommunikationen. Den indirekta effekten uppstår via djurens motiverande roll, via den hälsofrämjande livsstil som djurumgänget för med sig samt via den sociala identitet som människan får i sin samverkan med djuren. Rapporten beskriver relevant forskning i Sverige samt rekommendationen för framtida forskningsområden. Den är genomförd i samarbete mellan SLU i Skara och Folkhälsokommittén i Västra Götalandsregionen.

Forskarna Margareta Håkanson, Carina Palmgren Karlsson och Marie Sallander, SLU, samt Göran Henriksson, Folkhälsokommitténs samhällsmedicinske rådgivare, står bakom rapporten.

2.2.2 Pågående forskning i Sverige

Beröring är grundläggande för livsfunktionerna – pågående grundforskning

Den svenska forskningen om beröring och hormonet oxytocin är grundforskning som från början var avsedd att utveckla kunskap om villkoren för mor och barn i nyföddhetsperioden. Det har visat sig att beröring spelar en avgörande roll för många av de funktioner som är nödvändiga för däggjurens utveckling. Även människan är ett däggdjur och reaktionerna på beröring delas av såväl människor som hundar, kor, grisar och hästar. Denna forskning, som delvis genomförs vid Sveriges Lantbruksuniversitet, delvis vid andra universitet, är av stor vikt för att förstå de mekanismer som ligger bakom positiva effekter av relationer mellan människor och djur. Forskningsprojekt med beröringen i fokus har gällt nyförlöst moder - nyfött barn, massage i skolan, massage i vårdssituationer, men också människors beröring av hund, beröring av ko och beröring av häst. Därutöver har oxytocinhalten hos hundar och hundvalpar, suggor och smågrisar, kor och kalvar mätts i samband med digivning. I samtliga projekt har båda parter som varit inblandade i beröringen genomgått samma mätningar. Hittills vet vi därför ganska mycket om hur individer inom olika arter reagerar på beröring. Det är således inte bara känselsinnet som stimuleras - även individens beteende och fysiologiska funktioner av vikt för individens utveckling och överlevnad påverkas. Dessa effekter utlöses och samordnas bland annat genom att oxytocin frisätts i hjärnan, vilket bland annat leder till ökad interaktion och lägre stressnivåer. Djur har en inverkan på människan via många olika system, men det särskilda med djur i fysisk kontakt med människor är att de frisätter oxytocin hos mottagaren på samma sätt som fysisk kontakt med människor och därigenom stimuleras social interaktion samtidigt som lugnande och läkande effekter stimuleras. Oxytocin är också av betydelse för bindningen mellan individer till exempel den mellan människa och hund.

Professor Kerstin Uvnäs Moberg är den forskare som leder forskargrupperna om beröring och oxytocin. Linda Johansson är doktorand vid SLU i Skara och delaktig i studier om beröring mellan hundar och människor.

KOSAM – tidigt samspel för barn med autism

KOSAM-projekt innebär tidig intensiv samspels- och kommunikationsbehandling för barn med autism i förskoleålder och tidig skolålder.

Barnen rider en dag i veckan på skoltid under fyra skolterminer. Projektet är ett vetenskapligt projekt som finansieras av Kungäpörens Bröllopsfond och Barn- och ungdomshabiliteringen i Skaraborg.

Syftet med behandlingen är att väcka barnens nyfikenhet och intresse för samspel kring djur och naturupplevelser och att därigenom utveckla kommunikation och samspel. Den behandlande personalen understödjer utvecklingen med hjälp av anpassad dialog och lek. Ridningen ger barnen sensomotorisk stimulans. Fyra-fem barn deltar i behandlingen som leds av leg psykolog Kristina Byström. Övrig

personal från habiliteringen är: leg psykolog, leg psykoterapeut Birgitta Händén Svensson, sjukgymnast, hundinstruktör Ingrid Bertilsson, arbetsterapeut Anne-Marie Johansson samt lärare Ulrika Elmgren samt Helen Johansson. Samverkan sker med barnets hemmiljö genom möten och genom foto. Projektet kommer att sammanfattas i en vetenskaplig FOU-rapport under senare delen av 2009. En tidigare FOU-rapport finns för ett liknande projekt som pågick mellan åren 2000-2002; Utveckling av kommunikation och social interaktion hos barn med autism i samspel med djur och natur. Rapporten finns i Handikappförvaltningens serie av FOU-rapporter - 2004:4, inom Västra Götaland.

DATTEN – stöd för barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning

DATTEN projektet innebär stöd i utvecklingen till barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning och särskild skörhet i åldrarna 5-20 år. Dessa barns självutveckling har stannat upp eller kraftigt försvårats av olika omständigheter som både kan härröra från barnets funktionsnedsättning och från omständigheter i miljön. Behandlingen drivs inom Barn- och ungdomshabiliteringens ram och har särskilt finansieringsstöd 2009. Metodutvecklingen i studien genomförs i samverkan mellan rehabiliteringschef Ingrid Bertilsson och psykolog Kristina Byström och innebär att varje enskilt barn erbjuds fem till sju behandlingstillfällen per termin där olika djur används för att öka dessa barns och ungdomars lust och motivation att utvecklas vidare. Djuren används som katalysator för socialt samspel. De ungdomar som har behov av individualpsykoterapeutiskt stöd parallellt som den djurassisterade terapin pågår får detta av psykologerna Kristina Byström och Birgitta Händén Svensson. Behandlingsmål är bland annat att barnet skall få hjälp att dels förstå och bearbeta sin funktionsnedsättning, träffa andra barn och ungdomar med funktionsnedsättning samt ges möjlighet att växa i kompetens och självständighet. Barn inom ramen för DATTEN får sitt stöd enskilt eller i mycket små grupper. Stor vikt läggs vid att matcha rätt barn med varandra och rätt djur till rätt barn. Hund, häst och kanin används i behandlingen. Samverkan sker alltid med barnets nätverk och andra behandlande instanser.

Hälsoekonomiska effekter av ridterapi för personer med stroke

En hälsoekonomisk studie av det tidigare genomförda projektet om ridning som rehabilitering för personer med stroke pågår. Den genomförs vid Ersta Sköndal Högskola och leds av professor Gunilla Silfverberg.

Hundars inlärningsförmåga och kommunikation mellan häst och ryttare

Två forskarlag inom etologi studerar kommunikation mellan djur och människa i flera olika studier. Ett forskningsprogram är inriktat mot att förstå hur hundar lär sig och därmed skapa bättre metoder för träning av hundar. Ett annat program studerar samspelet mellan häst och ryttare med avsikt att studera hur ryttare och häst på bästa sätt kan anpassas efter varandra, och därmed undvika onödiga fel-satsningar och risker för både ryttare och häst.

Forskarlagen leds av professor Linda Keeling, hundprojektet, och professor Harry Blokhuis, hästprojektet, båda vid institutionen för husdjurens miljö och hälsa vid Sveriges lantbruksuniversitet, SLU.

2.2.3 Planerad forskning i Sverige

Påverkas djurens välbefinnande om välbefinnandet hos djurvårdande personals ökar – hur ser samspelet ut?

En studie om samband mellan djurvälstånd och arbetsmiljön för människor planeras vid Sveriges Lantbruksuniversitet.

Studien kommer att bedrivas i samverkan mellan Institutionen för husdjurens miljö och hälsa SLU, Skara, Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi, SLU Alnarp, Institutionen för miljö och hälsa vid Linköpings Universitet samt Psykologiska institutionen och Företagsekonomiska institutionen vid Göteborgs universitet. Kontaktperson är doktorand Sofia Wiberg, inst för husdjurens miljö och hälsa, SLU Skara.

Vårdhundar i äldrevården

En studie om effekter av att använda utbildade vårdhundar planeras i samverkan mellan Högskolan i Skövde och SLU. Forskare i studien är bland annat professor Kerstin Uvnäs Moberg och Linda Johansson.

Ytterligare studier om vårdhundar planeras i Uppsala av ett annat forskarlag.

Beröring mellan människa och häst – en studie av fysiologiska effekter av att sitta på häst med respektive utan sadel - planerad

Studien är en grundforskning om hur ridning inverkar på stressorer hos människan. Det är en fördjupning av tidigare genomförda studier av interaktion mellan människa och djur med fokus på oxytocinets frisättning och effekter. Kontaktperson är doktorand Margareta Håkanson, Göteborgs universitet och SLU Skara.

Samhällsnyttan av hundar i vård av ungdomar

En pilotstudie med syfte att studera om det är skillnad i återfallsfrekvens för ungdomar i missbruksvård som har haft systematisk hundkontakt och ungdomar som inte haft hundkontakt planeras. Kontaktperson är doktorand Margareta Håkanson, Göteborgs universitet och SLU Skara.

2.3 Norge

I Norge styrs forskningen om djur och människors hälsa huvudsakligen från Universitetet för miljö og biovitenskap, UMB i Ås och har starka samband med utvecklingen av jordbruksnäringen och den internationella intressegruppen Farming for Health där Norge är en framträdande intressent. I Norge är den medicinska forskningen om psykisk ohälsa stark och i detta sammanhang har djuren redan tidigare visat sig vara en god resurs. Den norska forskningen om djurens betydelse för människors hälsa är främst riktad mot människor med psykiska sjukdomar och interaktion med djur.

Inom Institutet för husdjur- och akvakulturvitenkap, Universitetet för miljö- och biovetenskap (UMB) i Ås pågår en systematisk utveckling av en forskningsmiljö för kunskapsområdet interaktion mellan människa och djur. Där finns även en stark utveckling av pedagogiska metoder i samband med att jordbrukssektorn används som pedagogisk resurs.

2.3.1 Genomförd forskning i Norge

Lantbrukets djur och personer med psykisk ohälsa – en randomiserad kontrollerad studie

Forskaren Bente Berget, UMB, presenterade sitt avhandlingsarbete om lantbrukets djur och personer med psykisk sjukdom vid IAHAIO-konferensen i Tokyo 2007. Hon har även publicerat vetenskapliga artiklar baserade på det program som utvecklats i hennes arbete, och som avser vuxna personer med affektiv sjukdom, ångestsjukdom, personlighetsstörning samt schizofreni. Patienterna hade varit sjuka under många år och var alla i ett stabilt sjukdomstillstånd. De erbjöds tre timmars skötsel och vistelse med mjölkkor, två gånger i veckan under tre månader i tillägg till ordinarie behandling. Även andra djur fanns på gården som till exempel katt, hund och får.

Som mått användes instrument som mätte ångest och depression, self-efficacy (tilltron till den egna förmågan), coping (förmåga att hantera nya situationer) samt livskvalitet. Deltagarna fördelades slumpvis till en experimentgrupp och till en kontrollgrupp. Mätningar skedde vid början (baslinjemätning) och slutet av interventionsperioden samt sex månader efter avslutad intervention. I experimentgruppen deltog 60 personer varav 41 genomförde behandlingen, i kontrollgruppen deltog 30 varav 28 genomförde behandlingen. Skillnaden mellan gruppernas behandling var att experimentgruppen, utöver ordinarie behandling, fick arbeta med djur, huvudsakligen mjölkkor, under tre månader. Forskarna använde välkända mätinstrument, såsom Beck Depression Inventory, Spielberger State Anxiety Scale, Generalized Self Efficacy, Coping Strategies Scale samt Quality of Life Scale. Även videofilmning användes för att följa patienternas arbetsförmåga samt beteende mot djuren.

Först efter sexmånadersuppföljningen visade sig skillnader i mätresultat. Då var ångest signifikant lägre än vid baslinjemätningen och Self Efficacy signifikant högre i experimentgruppen. För patienter med affektiv sjukdom visade sig de tydligaste effekterna med signifikant höjd Self Efficacy och livskvalitet vid uppföljningsmätningen. Slutsatsen blev att arbete med mjölkkor kan vara ett värdefullt komplement till sedvanlig psykiatrisk behandling särskilt för personer med affektiva sjukdomar.

Hundar i rehabilitering för personer med stroke

Vid Sunaas Universitetssjukhus genomfördes en studie med terapihund och strokerehabilitering. 21 patienter fick möta en hund under 15-20 minuter, tre gånger i

veckan, under sex veckor. Forskarna ville undersöka om interaktionen med hunden korrelerar med hälsovariabler. Beteendet gentemot hunden samt interaktionen med hunden videofilmades och protokollfördes med etogram, en kartläggningsmetod där man noga dokumenterar de inblandades beteenden. Hunden var en 2,5 år gammal golden retriever och utbildad som ledarhund. En del av forskningen var inriktad på att studera hundens kontaktsökande beteende respektive tecken på att tröttna vid patientkontakt. Frekvensen av initiativ från patienterna visade sig ha betydelse för om hunden vidmakthöll sitt intresse eller inte. Slutsatsen var att det finns en optimal kontaktfrekvens där hunden vidmakthåller sitt intresse för patienten, men för mycket eller för lite kontakt minskar hundens intresse. Patienterna rapporterade lugnande effekt av interventionen och denna korrelerade med hur mycket kontakt man hade haft med hunden. Deltagande forskare var C. Olsen och B Brastad vid UMB samt A Bergeland vid Oslo University College hälsovetenskapliga fakulteten.

2.3.2 Pågående forskning i Norge

Mjölkkor och personer med depressionssjukdomar

En ny studie är nu igång, men denna gången är patientgruppen människor med depressionssjukdom, en av de affektiva sjukdomarna. Återigen är mjölkkor det huvudsakliga djurslaget. Upplägget är annars som i föregående studie.Handledare är här som i den förra studien professor Bjarne Brastad, UMB. Till skillnad från den tidigare studien blir denna en kontrollerad studie med väntelistekontroll.

Lässtödjande hundar i grundskolan

För att hjälpa barn med svårigheter att lära sig läsa – att knäcka den alfabetiska koden – har ett system utvecklats där hundar är hjälpmedlet, The Reading Education Assistance Dog (READ).

I ett pågående projekt vid Norges center för antrozoologi, UMB i Ås testas systemet för 21 barn mellan 6 och 12 år utvalda av lärarna i barnens skola. Urvalsgrund är att barnen bedöms ha positivt stöd av att interagera med en hund. Projektets mål är att studera om READ kan ha positiva effekter för barn med varierande skolproblem som läs- och skrivsvårigheter, emotionella, sociala eller diagnosrelaterade problem. Barnen träffar hunden en 30- 45 minuters lektion i veckan under 19 veckor. Barnen testas före, under och efter projektet. Validerade test av läs - och skrivförmåga används liksom observationer under skoltid av lärare, READ teamet samt av föräldrar övrig tid. Positiva effekter rapporteras redan innan sluttesten är genomförda. Projektet leds av C Olsen, H Bjørneby och L Sandstedt.

En pedagogisk modell där lantbrukets djur och sällskapsdjuren medverkar

Projektet ”Inn paa tunet” är ett projekt som efter 10 år i praktisk verksamhet nu skall utvärderas i en planerad studie. Ursprunget är samverkan mellan skolan och enskilda lantbrukare i några olika kommuner. Projektet har utvidgats till att även

omfatta en mångfald av sätt att arbeta hälsofrämjande mot olika målgrupper med gården och lantbrukaren som grund. UMB är delaktig i detta forskningsprojekt. Mer information finner man via www.innpaatenet.no

2.3.3 Planerad och pågående forskning i Norge

Ridning och hästskötsel för flickor med ohälsa

Ny forskning, ännu i planeringsstadiet, gäller intervention för flickor i åldrarna 13-16 år. Dessa kommer att erbjudas ridning och stalltjänst en gång i veckan. Studien är designad som en crossoverstudie, det vill säga endast halva gruppen får delta i hästverksamheten, efter sex månader blir kontrollgruppen experimentgrupp och experimentgruppen kontrollgrupp. I denna studie är dr Bente Berget handledare tillsammans med professor Bjarne Brastad, barnläkare vid Universitet i Oslo samt en klinisk psykolog specialiserad i djurassisterad terapi, Marie-Jose Enders-Slegers, vid Utrecht Universitet i Holland. Studien startar i sin kliniska del sommaren 2009.

Hästens beteende och stressnivå vid kontakt med ungdomar är en annan del i ovanstående doktorandprojekt, en ytterligare studie inom samma projekt gäller en kartläggning av 200-400 norska ungdomars upplevelse av aktiviteter med häst.

Kontaktperson för ovanstående projekt är doktorand Hilde Hauge.

2.4 Danmark

Här har forskningen inte kommit igång än, men en forskargrupp har bildats med syfte att genom etologiska metoder skapa mer baskunskap om mekanismer och effekter av interaktion mellan djur och människor i vård och behandling, Djurassisterad terapi. Till en början avser gruppen inventera forskningsområden inom området interaktion mellan människor och djur inom vård och behandling av människor, identifiera områden där ny forskning är nödvändig samt att starta upp fleråriga forskningsprojekt inom området kommunikation och interaktion mellan människa och djur i terapisisituationer. Syftet är att skapa en vetenskaplig plattform för att göra terapeuter bättre rustade att matcha människa och djur i terapisisituationer.

Som en inledning inventeras de praktiska verksamheter som redan brukar djur vid terapi för människor i Danmark. I Danmark kommer initiativet från den Jordbruksvidenskapelige Fakultet vid Aarhus Universitet. En hemsida finns redan, http://www.dyrsofterapi.djfprojekt.dk/index.php?page_id=167&menu_id=180

och ett seminarium om den nordiska forskningen i området kommer att genomföras i maj 2009. I Danmark, liksom i Norge är det psykiatrins forskare som mest är involverade inom den humanmedicinska forskningen om interaktion mellan människa och djur.

2.5 Finland

I Finland är Hästunderstödd terapi den mest utvecklade formen för användning av djur för att främja människors hälsa. Sedan tjugo år finns det en universitetsutbildning i Ridterapi vid Universitetet i Kuopio. Universitetsutbildningen har en rörelseterapeutisk och en socialpedagogisk inriktning.

Vi har inte kunnat finna någon forskning om mänsklig interaktion med andra djurslag än hästar.

Några studier har vi endast summarisk kännedom om:

Den finske forskaren Marrtti Honkala studerar kvarstående gångförmåga efter ridning för patienter med Cerebral Pares.

Sjukgymnasten Satu Selvinen bedriver studier om de bakomliggande sensomotoriska mekanismer som kan förklara de positiva effekterna av ridning för personer med neurologiska funktionshinder. Inom den hästunderstödda psykoterapi har psykologen Marja Leena Yrjölä, presenterat ett arbete om kommunikationsmekanismer vid självald tystnad, selektiv mutism. Någon närmare beskrivning av denna forskning har vi inte tillgänglig.

2.5.1 Genomförd forskning i Finland

Studier om biomekaniska samspel mellan häst och människa samt inverkan av ridning för personer med ryggsmärtor

Sanna Marttilla Rautilainen, sjukgymnast, ridterapeut och lärare vid ridterapiutbildningen, har genomfört forskning om hur rörelseöverföringen mellan häst och ryttare sker, hur ryttarens kropp påverkas vid fri respektive samlad skritt, det vill säga forskning med inriktning mot biomekaniken mellan hästen och ryttaren.

Hon har även forskat om behandlingseffekter av ridterapi vid ryggsmärtor.

En studie av effekter av ridterapi för fyra ryttare med kroniska ryggsmärtor genomfördes vid en smärteklinik. Där mättes smärta, smärtinverkan i dagligt liv, psykiatriska variabler samt depression med validerade mätinstrument relevanta för patientgruppen. Även livskvalitet, humör, sömn och dagligt bruk av mediciner mättes. Patienterna förde även dagbok en period före terapin och under terapiperioden.

Rörelseförmåga mättes före, direkt efter och sex månader efter terapin. Rörlighet i ländryggen och muskulär uthållighet mättes. Patienterna red tre gånger i veckan under två månader.

Patienterna förbättrades i vissa variabler, men inte i alla. Livskvalitet, humör och sömn förbättrades under terapin. De fysiska förändringarna visade på ökad balans och förbättrad muskelfunktion som bestod vid uppföljningen efter ett halvår. Ridning rekommenderas som terapi för patienter med kronisk ländryggssmärta.

Kontaktperson för studien är Sanna Marttilla Rautilainen.

2.5.2 Pågående forskning i Finland

Depressionsbehandling med ridterapi som tilläggsbehandling

Vid Paloniemi sjukhus pågår sedan 2007 en studie om effekterna av ridterapi som tilläggsterapi för patienter med depression. Syftet med studien är att utvärdera korttidsterapi med ridning för poliklinisk behandling vid moderat och allvarlig depression. Patientgruppen på 120 patienter, lottades slumpvis till experiment- eller kontrollgruppen. Kontrollgruppen behandlas med medicinering och samtal, experimentgruppen erbjuds ridning tio gånger som tillägg till denna behandling. Urvalskriterierna är strikta och välkända bedömningsinstrument används. Läkare gör bedömningarna och bedömaren vet inte vilken behandling patienten får.

Patienterna intervjuas tre gånger, vid studiens början, sex månader efter och tolv månader efter avslutad behandling. Utbildade ridterapeuter genomför den ridterapeutiska behandlingen. Studien beräknas vara avslutad 2009.

En pilotstudie med 34 patienter genomfördes 1998-2000 med ett liknande upplägg, men utan kontrollgrupp. Vid detta tillfälle rapporterades signifikant sänkta symtom på depression, minskad ångest och ökad arbetsförmåga samt ökat självförtroende och ökad självrespekt.

Kontaktperson är Jyrki Nikanne, psykolog och ridterapeut vid Paloniemi sjukhus.

Hästunderstödd pedagogik

Inom ämnet specialpedagogik pågår ett doktorandprojekt, en kontrollerad studie med barn med neurologiska funktionshinder som får delta i ett projekt med hästunderstödd pedagogik vid två tillfällen i veckan under tio veckor i sin skolundervisning. Flera jämförbara grupper deltar i andra särskilda insatser, och en grupp får ingen insats utöver ordinarie verksamhet. Sammanlagt ingår cirka 90 elever i studien, som just har påbörjats våren 2009. Kontaktperson är Ritva Kjaldman vid Helsingfors universitet.

2.6 Island

Isländsk forskning om djurs betydelse för människors hälsa har inte gått att finna. Det betyder inte nödvändigtvis att forskning saknas, men däremot att inget publicerats i de underlag som vi kunnat ta del av.

På Island finns det två utbildade ridterapeuter. Hästar används ofta i vardagslivets fritidsaktiviteter bland befolkningen, men sällan i terapeutiskt syfte. Ingen utbildning i Hästunderstödd terapi finns på Island. Däremot har det isländska socialförsäkringssystemet involverat ridterapi som ersättningsberättigad rehabilitering och i det isländska samhället har djur således accepterats som rehabiliterande resurs i praktiken.

2.7 Nya forskningsrön som presenterats på IAHAIO-konferensen i Tokyo 2008

"Djurkontakt är en universell naturlig och grundläggande mänsklig rättighet!"

Denna titel inledde en av konferensens 14 workshops. Det är även ordalydelsen i Tokyo-deklarationen som IAHAIO:s styrelse enats om att gå vidare till FN med. Den teoretiska grunden är den vetenskapligt förankrade och växande kunskapen om hur grundläggande funktioner och behov kan identifieras i samma strukturer i hjärnan och via samma biokemiska budbärare hos olika däggdjursarter inklusive människan.

Under evolutionen har människan och djuren varit med om en gemensam utveckling där arterna i samspel utvecklat en förmåga att kommunicera med varandra och interagera socialt. Djuren är en del av människans livsmiljö och därför samtidigt både en del av den naturliga miljön och en del av människans sociala miljö.

De forskningsrön som presenterades vid workshopen grundades i forskning bland annat inom beteendepsykologi. Människor och däggdjur har tillgång till samma sorts grundläggande funktioner som behövs för att samspela med andra individer. Dessa funktioner finns i de allra äldsta delarna av hjärnan och är kopplade till överlevnad; beteendemönster, principer för inlärning och hur känslomässiga reaktioner kommuniceras. De motoriska mönstren, muskelaktivitet i ansikte eller andra rörelsemönster, är likartade mellan ryggradsdjur. Muskulära mönster för att uttrycka känslor är tämligen hårt styrda neurologiskt och med begränsade möjligheter till variation. Hur dessa uttryck kan tolkas varierar inom och mellan arter. För alla sociala varelser innebär vuxenblivandet att man lärt sig att tolka uttryck för andra varelsers reaktioner på det egna beteendet. Här skiljer sig inte människa och djur åt. Den tid denna utveckling av kommunikationskompetens och social kompetens tar, är relaterat till den tid som den unge är beroende av föräldrarnas beskydd för sin överlevnad.

Den långvariga samverkan mellan arterna under evolutionens gång har ytterligare skapat förutsättningar för kommunikation och förståelse mellan i sig socialt välfungerande individer. Man har nu kunskap om att djur utvecklar individuella personligheter. Det innebär att det är möjligt att matcha individer av olika arter som passar särskilt bra ihop. Detta är av särskild betydelse vid program där djur används för att förbättra hälsotillståndet eller den sociala förmågan hos människor.

Det visar sig också att det genom alla tider och inom alla kulturer har varit vanligt att hålla husdjur. Det är alltså en världsomspännande företeelse att dela vardagen med djur och det förefaller vara kopplat till djurens förmåga att fungera som socialt stöd och som livskamrat på ett unikt och kraftfullt sätt. Detta bekräftas i vetenskapliga studier av vård och behandling av människor där djur medverkar. Det är således inhumant att hindra människor från djurkontakt och oetiskt att förneka människor möjlighet att engagera sig i djur eller att åtnjuta de positiva effekterna från djurkontakt.

Denna växande kunskap för med sig konsekvenser på många plan, etiska, filosofiska, religiösa och sociala, när individens frihet även inkluderar friheten att dela livet med djur. Hur djur värderas i samhället beror på hur accepterade de är, och ur vilken aspekt de betraktas.

Med ovanstående grund behöver samhällets regelverk anpassas, inte endast till människors rätt att umgås med djur, utan även med hänsyn tagen till djuren och djurens rättigheter. Det förda resonemanget leder till att det därför även ingår i ett samhälles skyldigheter att ta ett ökat och förändrat ansvar för djurvälståndet. Om det är en basal mänsklig rättighet att inneha sällskapsdjur blir det viktigt att förebygga konflikter mellan behov grundade på mänskliga rättigheter och behov grundade på djurens behov och rättigheter, det vill säga djurvälståndet. En konsekvens av detta ställningstagande är bland annat kraven på en förändring av värderingen av djur som egendom i lagstiftningen.

I en av workshoparna deltog professorerna Dennis Turner, James Serpell och Jur. Dr Antoine Goetschel med flera representanter från den internationella forskningen.

IAHAIO-konferensen vars övergripande tema var "Människor och djur: partnerskap i harmoni" ger nya kunskaper inom områden som till exempel; vård och behandling med djur som medarbetare, attityder till och utbildning och träning av djur, besöksverksamheter och risker med dessa, djurassisterad terapi för barn och då särskilt inom barnpsykiatri, för barn med autism inom skolan, djur i assistans och serviceverksamhet, lantgårdens djur i vård och behandling samt högre utbildning inom området, det vill säga, utbildning av personal samt utbildning och träning av djur.

De inbjudna huvudtalarnas ämnesområden handlade om veterinärers utbildning om interaktion mellan människa och djur, hur sällskapsdjur påverkar ägarnas hälsotillstånd, kulturella variationer beträffande attityder till djur, beskrivning av program för arbete som rör interaktionen mellan människa och djur, hur djur kan vara resurser vid problembeteende hos unga människor, om djurs beteende vid interaktion människa – djur, hälsoeffekter av sällskapshundar, nödvändigheten av kunskap om djur hos barn samt om empatiutveckling hos barn genom interaktion med djur.

Nedan följer ett axplock av inlägg som förtjänar särskild uppmärksamhet:

Sammanfattning av konferensen

I Kina var sällskapsdjur förbjudna i städerna fram till 1992. Sedan dess har hundägandet ökat lavinartat i de kinesiska städerna. Tillgången till individer som nyligen har skaffat hund utan tidigare erfarenhet av hundar gör att hälsoeffekter av hundinnehav nu kan studeras mer kontrollerat än tidigare.

I en studie var hypotesen att hundägandet är förenat med ökad hälsa. I tre städer i Kina genomfördes en studie av hälsoläget för 3031 kvinnor, 25-40 år, där

hälften av deltagarna ägde hundar. Huvudresultatet är att hundägare rapporterade bättre hälsorelaterade effekter. De tränade oftare, sov bättre, hade högre självrapporterad kondition och hälsotillstånd, hade färre sjukdagar från jobbet och gick mer sällan till doktorn än ickehundägarna. Det var en signifikant skillnad mellan hundägare och ickehundägarna för variablerna fysisk hälsa, sömnkvalitet och läkarbesök. Detta innebär att man sannolikt kan förvänta sig positiva samhällsekonomiska effekter av hundäggande.

Att gå på ZOO minskar stressen

I en japansk studie studerades 81 medelålders män och kvinnor vilka besökte ett zoo under fem timmar. Tiden i zoo spenderades helt fritt. Stressindikatorer i saliv mättes liksom puls och blodtryck. Två frågeformulär om sinnestämning och välbefinnande fylldes i direkt före och direkt efter besöket.

Zoo besöket resulterade i signifikant sänkt blodtryck och cortisol i saliv vilket tyder på minskad stress. Sinnestämningen förändrades signifikant, negativa känslor minskade och positiva känslor ökade. Slutsatsen var att ett zoo är en stressreducerande och hälsofrämjande miljö för friska medelålders människor.

Hälsoeffekter av hästsport

I en fransk studie undersöktes om ridning är relaterad till positiva hälso- respektive kognitiva effekter. Två grupper om tjugo friska personer studerades. Den ena gruppen hade regelbunden kontakt med hästar i en ridgrupp, den andra hade ingen kontakt med hästar och utövade ingen sport. I övrigt var ålder och utbildningsnivå lika. Depression, upplevd stress, ångest och självkänsla mättes liksom neurotisk, inåtvänd respektive utåtriktad personlighet. Kognitiva test som mätte uppmärksamhet, korttidsminne och arbetsminne användes också. Testen upprepades två gånger i veckan under fyra veckor.

Grupperna skilde sig åt signifikant i ångest och upplevd stress vid sista mättillfället. Gruppen som hade kontakt med hästar hade lägre nivåer. För alla deltagare var mätvärdena för ångest, stress och depression lägre vid sista mättillfället. De kognitiva testen visade inte på någon skillnad mellan grupperna.

Studien kommer att utvidgas för att jämföra effekter av ridning med cykling och lagsport. Slutsatsen av studien är att hälsoeffekter av ridning är minskad ångest och minskad upplevd stress.

Effekter av interaktion med djur kan fångas på bilder av hjärnan

En pågående japansk studie av hur effekter av djurassisterad terapi avspeglas via så kallad PET-scan det vill säga bilder av hjärnans aktivitet, beskrevs. Åtta personer utsattes för kartläggning med PET-kamera. Under väntetiden mellan isotopinjektion och scanning (30 min) träffade de sin hund alternativt var utan hund. Hjärnaktiviteten för försökspersoner med respektive utan hund jämfördes och statistiskt säkerställd skillnad i aktivitet redovisas. Resultaten jämfördes med självrapporterat stressstest och med cortisolnivåer i blodserum.

Olika fysiologiska reaktioner vid ridning i simulator och på häst

I en studie av ridning mättes puls och salivamylas för att utvärdera effekter på det autonoma nervsystemet vid ridning. Tjugosex friska försökspersoner 19-25 år deltog i studien. Personerna red i skritt under 30 minuter genom en park och en skog. En motsvarande ritt gjordes i simulator i ett rum som kontroll. Hjärtfrekvens mättes 120 och 60 min före och 15, 60 och 120 minuter efter ridningen. Vid mätstillfällens togs även salivprov. Resultat visade på signifikant påverkan på parasympatisk nervaktivitet vid ridning på hästen. Det var ingen indikation på påverkan på sympatiska nervsystemet vare sig vid ridning på häst eller i simulator.

Slutsatsen var att ridning i skritt på en levande häst i terräng kan inverka positivt på immunsystemet.

Livsstil och hundägande

Sex olika forskarteam presenterade studier om hur djurägandet kan inverka positivt på ägarens fysiska aktivitetsnivå. Kritiska granskningar av påstådda hälsoeffekter ledde fram till konstaterande av hälsoeffekter av sällskapsdjur. Till exempel presenterades hundar som motiverande faktor vid behandling av fetma och övervikt hos människor. Vid en amerikansk studie matchades hund och försöksperson i ett träningsprogram för överviktiga patienter i ett promenadprogram. Förändring i vikt och betydelsen av hunden som motiverande till träningen presenterades.

Två promenadprogram för vardera 13 deltagare genomfördes. De innebar ett stegvis ökande träningsprogram från 10 minuters promenad tre gånger per vecka till 20 minuter fem dagar i veckan. Programmet varade i 50 respektive 26 veckor. Blodtryck och vikt registrerades varje vecka.

I 50-veckorsgruppen var närvaron hög, 72 %. Motivationsfaktorn var att hundarna behövde bli rastade. Båda grupperna rapporterade signifikant viktnedgång.

I en annan amerikansk studie kombinerades 35 hundägares viktminskningsprogram med ett viktminskningsprogram för hunden. Såväl hund som ägare hade övervikt. Schemalagd motion för hund och ägare resulterade i bestående viktnedgång under ett år för båda. En ökning av livskvalitet rapporterades. Lyckad viktnedgång för hunden korrelerade positivt med ägarens ökade livskvalitet.

I en italiensk studie studerades social kompetens och medvetenhet om djurskyddsfrågor hos 19 hundägare jämfört med 14 personer som inte var hundägare. Man fann signifikanta skillnader mellan grupperna i fråga om social ångest och social blyghet. Hundägandet förefaller tillföra individen en social säkerhet.

Om sällskapsdjurens viktiga roll i barns lärande miljö

Professor emerita inom området barns utveckling, Gail F Melson, presenterade en tankvärd betraktelse av konsekvenserna för vår syn på barns uppväxtvillkor när ny kunskap om interaktionen mellan människor och djur växer fram. I beskrivningar av barns uppväxtvillkor och i teorier om barns utveckling saknas beskrivningar av sällskapsdjuren och värdering av dess betydelse och inverkan.

75 % av barnfamiljerna i USA har sällskapsdjur. När barn beskriver de tio viktigaste personerna i sitt liv, inkluderar de två till tre djur. Husdjur förekommer och har förekommit genom århundraden och generationer som en självklar del av livsmiljön för majoriteten av alla barn. Ovanstående till trots saknas kunskap om och erkännande av att djur har betydelse för barnets utveckling. När vi nu tar in djur i terapeutiska och undervisande situationer behövs en utvidgad syn på vilka individer som aktivt inverkar och är betydelsefulla för individens normala utveckling. Förutsättning för utveckling av färdigheter är lärande situationer. Fysisk beröring, gemenskap, upptäckarglädje och nyfikenhet stimulerar lärande. Lärande äger rum överallt, inte bara i skolsituationer, och för det växande barnet är alla situationer möjliga lärosituationer. Det är med hänsyn till denna kunskap som man behöver överväga att kartlägga och räkna med barnens djurkontakter och dess betydelse när den enskilda individen skall hjälpas till att växa upp till en välfungerande vuxen. Ett sådant förändrat synsätt kräver att vi förändrar vår syn på vad som är en normal uppväxtmiljö för ett barn och på vilket sätt sällskapsdjur har betydelse för individens utveckling. Här utmanas de etablerade synsätten inom pedagogik, beteendevetenskap och rehabiliteringsvetenskaperna.

Barn utvecklar empati genom interaktion med djur

Ett antagande om barns utveckling är att barn utvecklar empati genom att interagera med djur. Empatiutvecklingen gäller inte endast gentemot djuret, utan är en generell förmåga att sätta sig in i andras känslomässiga reaktioner, även gentemot människor. Grundläggande för en välfungerande personlighet och för psykologiskt välbefinnande är förmågan att skapa och bibehålla nära sociala relationer. Denna förmåga utvecklas i varierande grad och är beroende av relationen mellan barnet och omgivningen. Fyra olika anknytningsgrader beskrivs oftast; tryggt, otryggt – undvikande, otryggt -ambivalent, samt det oorganiserade.

Forskningen visar att empati är bäst utvecklad hos personer med en väl utvecklad förmåga till anknytning, den trygga som är känslomässigt och socialt kompetent.

Forskaren Andrea Beetz beskrev förutsättningarna för anknytning enligt attachment-teorin, och pekade på de karakteristika som gäller för anknytning mellan mor och barn respektive djur och människa. Det finns likheter, men även skillnader och hon varnade för att generalisera slutsatser från olika forskningsresultat. Sannolikt gäller samma grunder för anknytning mellan djur och människa som mellan mor och barn, men vi har ännu inte den vetenskapliga bekräftelsen. Det lämnar fältet öppet för frågor om hur djuren kan stödja utvecklingen av empati, vilka mekanismer som sätts igång och hur vi kan förstå det som vi bevittnar i praktiska verksamheter. Möjligen kan anknytningen mellan barn och djur kompensera bristande anknytning mellan föräldrar och barn, men det har vi ännu inte forskningsmässiga belägg för. Vi behöver ytterligare forskning om samspelet

mellan människor och djur med olika teoretiska förklaringsmodeller. Dessa kan vi utveckla genom att kombinera olika forskningsområden. Via attachment-teori, neurofysiologisk forskning och forskning om spegelneuron söker några forskargrupper förstå mekanismerna och karaktären av interaktionen mellan människa och djur. Hur dessa forskare kommer att lyckas kommer att rapporteras vid kommande IAHAIO-konferenser.

Djur som socialt stöd kan utveckla empatisk förmåga

I en tysk studie undersöktes om djurassisterad pedagogik inverkade på utvecklingen av empati hos ungdomar med svåra sociala problem. I en ungdomsvårdsskola som under många år har erbjudit djurassisterad terapi i sitt sociala behandlingsprogram studerades empatisk utveckling hos 41 ungdomar under ett år. En kontrollgrupp med 26 ungdomar fanns på en ungdomsvårdsskola som erbjöd konventionell vård och utbildning. I gruppen ingick 47 män och 20 kvinnor.

Den empatiska utvecklingen mättes med flera frågeformulär. Målet med studien var att undersöka dels om programmen hade olika påverkan på empatisk utveckling, dels att studera samband mellan attityder och anknytning till djur och empati.

Forskarna fann signifikanta samband mellan förmågan att använda djur som socialt stöd och empati. Dessutom fanns positiva samband mellan empati och positiv kommunikation med djur samt med nära anknytning till djur och intresse för att ta hand om djur.

Djurälskande ungdomar hade signifikant högre empatiska värden, men empatisk förmåga hade inte samband med djurs närvaro eller till erfarenheter av att äga djur. En bättre utveckling av empatisk förmåga i gruppen med djurassisterad terapi kunde inte bekräftas. De som var djurälskare och som ville äga ett eget djur hade en bättre utveckling av sin empatiska förmåga.

Det sammanlagda resultatet visar att empatisk förmåga ökade för samtliga under året. En länk mellan empati, attityder till djur och anknytning kunde bekräftas.

Ökad förmåga till känslomässig reglering med hjälp av djurkontakt

I en studie redovisas hur djuren kan hjälpa människor att öka sin förmåga att styra sina känslomässiga reaktioner. Barn i första klass studerades före och efter en period där en lektion där en hund tränades ingick som en del av ordinarie skolarbete en gång i veckan från oktober till maj. En kontrollgrupp hade ingen hundträning på schemat. Grupperna bestod av 19 respektive 20 barn. Vid två tillfällen före och ett tillfälle efter träningsperioden mättes barnens strategier för att hantera känslor med ett tillförlitligt och åldersanpassat frågeformulär. Formuläret mätte adekvata och inadekvata strategier samt andra strategier som att ta stöd av andra samt känslomässig kontroll.

Det var stor och signifikant skillnad mellan experimentgruppen och kontrollgruppen särskilt i förmåga att ompröva sina omdömen.

Slutsatsen av studien var att hundträning hade en positiv effekt på utvecklingen

av hälsosamma strategier för att reglera känslomässiga reaktioner och att detta åstadkoms utan att man särskilt tränar sig att använda dessa strategier. Det verkar som en generell överföring av kunskapen sker från interaktionen mellan djur och människa till interaktionen mellan människor. Det finns skäl att anta att de förstärkta känsloregleringsstrategierna leder till ett mer känslomässigt moget beteende. Denna mognad hade även noterats av lärare, tränare och föräldrar i studien.

Om sorgen efter ett sällskapsdjur och djur som stöd vid sorg

Djuren har ofta kortare liv än människorna. Sorgen efter ett älskat djur innebär både risk för ohälsa och möjlighet att lära sig hantera livets svårigheter. Det är särskilda erfarenheter vi ställs inför när vi skall besluta om avlivning av ett sällskapsdjur. I en session vid konferensen presenterades ämnesområdet ”sällskapsdjur och sorg” ur olika infallsvinklar. En kvalitativ studie av människors sorg efter att ha tagit beslut om avlivning visade på en modell för stöd i sorgearbete vid dödshjälp med hänsyn till känslor av skuld till och ansvar för den andre. Sorgen över det avlivade sällskapsdjuret är en sorgesituation skild från den vid plötsliga dödsfall. En annan studie beskriver en telefonsupport, en ”Pet Loss Hotline” för djurägare, den tredje beskriver hur en hund i terapi hjälper ett barn att efter trauma ge uttryck för sin sorg genom fysisk kontakt, närhet och förtroendefulla samtal med hundens hjälp.

Barn med autism söker sig till komplexa sociala stimuli

I en tysk studie undersöktes 14 barn med autism, vilka fick tillbringa 60 minuter med en människa, en hund respektive ett föremål. Barnen filmades och deras frekvens av kontakt med respektive människa, hund och föremål mättes. Det var ett signifikant större intresse för hunden än för övriga kontaktmöjligheter. Sannolikt kan barn med autism kommunicera med hundar bättre än med människor.

Okunskap om jordbruk, husdjur och livsmedels ursprung

En japansk studie syftade till att kartlägga kunskapen och kunskapsöverföringen om agrikultur vid japanska förskolor. Bakgrunden är den växande okunskapen om och förståelsen för sambanden mellan vår miljö, livsmedlens ursprung, djurskötsel och samhällets välfärd. I en kartläggning av kunskapen om jordbrukssektorn, om odling av mat, djurskötsel och hälsosamma livsmedel tillfrågades pedagoger och förskolepersonal vid landets samtliga förskolor knutna till universiteten, 49 stycken. Frågeformulär sändes ut med frågor om matvanor, erfarenhet av djur, livsstil, livet på landet inklusive djurproduktion, ett formulär till pedagogerna, med 28 frågor, och ett till förskolepersonalen, med 59 frågor.

Fullständiga svar kom från 43 % av de tillfrågade, 21 enheter med 90 pedagoger och 1401 anställda.

Resultat av undersökningen visade att det fanns djur vid samtliga förskolor, vanligast var kaniner, kycklingar, fiskar och insekter. De flesta förskolor rapporterade positiva pedagogiska effekter av djurhållningen så som att skapa möjligheter att umgås med djur och att stödja känslomässig utveckling hos barnen.

Sexton förskolor hade odlingsaktiviteter som risodling och grönsaksodling på skolan eller på en näraliggande gård. Dessa aktiviteter gav barnen möjligheter att handgripligen få erfarenhet av odling. Femton av skolorna hade återkommande årliga utflykter till ett lokalt zoo, ett akvarium eller en bondgård med djur.

De flesta pedagoger och förskolepersonal ville lära barnen om hälsosam mat, men hade bristfällig kunskap om odling och framställning av mat. Vid inköp av mat lade man vikt vid färska varor och ”bäst-före”-datum, men inte tillsatser eller gifter i maten.

Barnen i de förskolor där personalen älskade djur hade en tendens att älska djur. Fler flickor än pojkar uppgav att de älskar djur. 62 % av barnen hade aldrig sett en levande ko, köttdjur eller gris. Personalen gav i 49 % av fallen fel svar på frågorna om jordbrukssektorn.

För att öka allmänhetens medvetenhet om jordbruk, mat och djurvälstånd rekommenderas att nationella program utformas för att höja den allmänna kunskapen om livsmedelssektorn.

En italiensk studie lärde förskolebarn om de vanliga sällskapsdjurens behov av skötsel, deras naturliga ursprung och deras livslängd. Huvudsyfte med projektet var att öka respekt och medvetenhet om skötsel av små sällskapsdjur som fåglar, akvariefiskar och sköldpaddor. Bakgrunden är den ökande mängd misskötta och bortslängda smådjur som ofta saluförs på marknader i mindre samhällen.

Undervisning om naturlig livslängd och naturliga levnadsförhållanden för djuren visade sig öka såväl intresse som respekt för dem.

Utvecklingen av program för att förebygga olyckor med hundbett bland förskolebarn

En studie av effekten av en kort insats med utbildning av förskolebarn om hur man tolkar hundars stämningssläge visade att barn lärde sig se skillnad på en glad, en arg och en potentiellt aggressiv hund. 70 förskolebarn med en genomsnittsålder på 4,4 år genomgick ett utbildningsprogram samt testades för sin förmåga att bedöma hundars beteende före och efter utbildningen. Varje barn fick titta på video av hundar som betar sig normalt och fick frågan hur hundarna känner sig; glad, ledsen, arg eller rädd och till att förklara hur de kunde veta det. Experimentgruppen fick en tiominutersvideo med interaktiv undervisning om hur man tolkar hundens signaler, kontrollgruppen fick en utbildningsvideo om vilda djur.

Barnen i experimentgruppen hade signifikant fler korrekta svar och visade ett förändrat beteende gentemot hundar efteråt jämfört med barnen i kontrollgruppen. Slutsatsen är att systematisk utbildning rekommenderas som skadeförebyggande insats och att barn redan från fyra års ålder kan lära sig att bete sig korrekt mot hundar

Programmet The Blue Dog's syfte var att minska frekvensen skador av hundbett hos barn i åldrarna 3-6 år. Det är ett växande problem med bettskador i världen. I Belgien redovisas att 1 % av befolkningen söker medicinsk vård för bettskador

orsakad av hund. I Storbritannien rapporteras 250 000 söka vård av samma orsak årligen. Barn löper dubbelt så stor risk att bli bitna som vuxna. Skadorna är också allvarligare och omfattar skador i nacke och ansikte. Många barn visar tecken på posttraumatisk stress efter en sådan olycka. Vanligen är skadorna orsakade av en hund som är känd för barnet och ofta är det familjens hund. Pojkar skadades oftare än flickor. Incidenten orsakas ofta då vuxna inte har överinseende. Det finns inga tecken på att någon särskild hundras är farligare – eller säkrare.

En skadeförebyggande åtgärd är att utbilda barn och föräldrar i att säkrare handskas med hundar.

Ett flerprofessionellt team bestående av veterinärer, hundetologer, barnläkare, barnpsykologer, grafiker och pedagoger utvecklade utbildningsprogrammet The Blue Dog för barn och föräldrar, färdigt för användning 2006.

The Blue Dog är en interaktiv CDRom för barn, utvecklad för åldersgruppen 3-6 år. Idealiskt är att en förälder eller lärare deltar tillsammans med barnet. I CD:n blir barnet ställd inför en mängd potentiella risksituationer där man kan välja hur man agerar. Om barnet väljer det rätta sättet fortsätter historien, väljer barnet fel kommer barnet inte vidare i historien och får försöka igen.

Slagna kvinnor – slagna djur

Män som slår sina kvinnor slår i vissa fall även sina djur. Det finns ett samband mellan våld i nära relationer och djurmisshandel. Den största mängden data om våld i nära relationer baseras på kvinnors uppgifter. I en amerikansk studie beskrivs data från män, förövare som fängslats för och medgivit våld mot sin vuxna partner. Tidigare historier om djurmisshandel i männens liv undersöktes. 42 män deltog i studien, 90 % rapporterade att det förekom sällskapsdjur i nuvarande eller föregående partners hem, 53% hade slagit eller dödat djuren.

Djurmisshandel var relaterat till allvarligt fysiskt och sexuellt våld samt självrporterat beteendeproblem i barndom och ungdom. Män som hade diagnosen Antisocial personlighetsstörning var i högre grad (69 %) inblandade i djurmisshandel än män utan denna diagnos (35 %). Mer forskning om våld i nära relationer efterfrågas.

Ett förslag till utvärderingsstrategi för ämnesområdet djurmisshandel och domesticerat våld, eller våld i nära relationer som vi beskriver området i Sverige, presenterades också under IAHAIO -konferensen. Bland annat efterfrågades utvärdering av program där det allmänna erbjuder djurhem för sällskapsdjuren till de kvinnor som söker skydd via kvinnojourer. Ett annat program efterlyser lagändringar som ändrar brottsrubriceringen för misshandel av sällskapsdjur till familjerelaterat våld. Forskarna efterlyser även program för att spåra barn som ägnar sig åt systematisk misshandel av djur och program där empatisk förmåga kan stimuleras. Veterinärens roll i arbetet mot våld mot kvinnor bör också studeras, liksom en utveckling av kunskapen om vilka djurslag som löper större risk för misshandel samt hur dessa djur kan rehabiliteras.

Ungdomsfängelse skapar hundtränare

Rehabilitering av såväl ungdomar som hundar kombineras vid ett Sydkoreanskt ungdomsfängelse. Fem unga förövare erbjöds ett årslångt program för att träna en omhändertagen hund. Hunden gavs grundläggande dressyr och hundhållning, skötsel och hälsovård. Efter genomfört träningsprogram överlämnades hunden till en adoptionsfamilj. Programmet är en lokalt anpassad variant av ett träningsprogram från Oregon, USA –POOCH (Positive Opportunities Obvious Change with Hounds).

En skola där man får börja om och skapa en ljusare framtid

Vid en workshop presenterades Green Chimneys School, USA, och dess teoretiska grunder för verksamheten.

Skolan med femtio år på nacken, vänder sig till ungdomar med särskilda behov i ett internatprogram och ett dagvårdsprogram. Här erbjuds en terapeutisk miljö som omfattar djur, växter och natur. Skolan erbjuder djurassemblerad terapi, djurassemblerade aktiviteter, trädgårdsterapi och naturbaserad terapi vilka erbjuds, genomförs och utvärderas av en mångfald professionella. Här arbetar specialpedagoger, psykoterapeuter, socialarbetare, logopedier och arbetsterapeuter med att stödja och förbättra den utbildningsmässiga, sociala, känslomässiga och medicinska förmågan hos 180 barn i åldern 5-15 år. Dessa barn har identifierade behov av speciellt stöd, psykologiskt, socialt -emotionellt eller beteendemässigt.

Där finns över 200 av lantbrukets djur, sällskapsdjur och vilda djur som rehabiliteras efter skador vilka berikar livet på skolan. Varje elev har speciellt utvalda djur som stöd i sin särskilda utveckling. Särskilda program involverar djur i det dagliga skolarbetet. Stor vikt läggs vid fritidsaktiviteter där djuren kan fungera som framtida resurser även efter vistelsen på Green Chimneys, till exempel samarbete med 4H, hästshower, hundutställningar och besöksprogram vid skolor, sjukhus och äldreboenden.

Allt arbete dokumenteras och ett flertal studier pågår. En stor erfarenhet av program med djur för barn och ungdomar med särskilda behov delgavs deltagarna.

Djur i stället för ökad medicinering vid demenssjukdom

En åldrande befolkning medför även ett ökat antal äldre med demenssjukdom. Humörsvängningar och aggressivt beteende behandlas ofta med medicinering. I en australiensisk studie jämfördes behandling av 45 dementa patienter, vilka fick minnesträning med och utan besökshund respektive endast besök av hund respektive volontär men utan minnesträning. Grupperna med besökshund och samtidig minnesträning visade minskning av negativa symtom och ökning av positiv funktion i jämförelse med grupperna med endast minnesträning, endast besökshund eller endast besök av volontärer.

Slutsatsen var att kombinationen av besökshund och minnesträning ledde till att nivån på medicineringen kunde bibehållas i stället för, som förväntat, ökas.

I en holländsk studie jämfördes långtidseffekten av djurassisterad terapi vid vård av äldre på institution. En studie gällde effekten av en katt vid en psykogeriatrisk vårdavdelning, en annan gällde en vårdavdelning för mentalt funktionshinderade äldre och en tredje studie gällde dagvård för personer med Alzheimers sjukdom. Vid de två sistnämnda introducerades ett besöksprogram med hund. Vid samtliga avdelningar genomfördes ett program där experiment och kontrollgrupp ingick. Skillnader i positiva effekter visades för alla som exponerades för djur jämfört med dem som inte exponerades för djur.

Slutsatsen av studien var att positiva omedelbara effekter syntes för patienter, personal och besökare men att man inte hade evidens för långtidseffekter.

Besökshundarna ledde till arbetsträning för psykiskt sjuka

I ett program för träning av sociala färdigheter för patienter med psykiska sjukdomar användes ett besöksprogram vid ett äldreboende som social träning. De psykiatriska patienterna fick följa med volontärer som genomförde ett besöksprogram vid äldreboendet. På så sätt tränade de psykiatriska patienterna sin sociala förmåga, sin följsamhet i sociala situationer, sin kommunikationsförmåga och sin förmåga till relationer. Patienterna fick en särskild roll i besöksteamet och en arbetsträningssituation skapades utöver träningen av sociala färdigheter. Studien genomfördes vid en japanskt psykiatrisk dagvårdsenhet.

Delaktighet och rollförändring – en brygga över generationsgränser

En israelisk studie presenterades hur elever vid en särskola där de lärde sig att sköta djur, tog djuren till ett närbeläget äldreboende och sjukhem och genomförde ett besöksprogram. Besöksverksamheten ägde rum varje vecka och bestod av aktiviteter med och i förening med djuren. Deltagarna genomförde besök tillsammans med djur, berättade om djurens behov, utövade hantverk baserade på produkter från djuren. De assisterade när de äldre klappade, matade och höll djuren, gjorde gemensamma utflykter till Jerusalems Zoo och lät de äldre besöka skolan. Två grupper av funktionshinderade som annars inte möts, skapade en generationsövergripande vänskap grundad på ett gemensamt intresse för djur. Personerna med utvecklingsstörning fick en roll som volontärer vid äldreboendet.

Hundar förebygger självmord och minskar psykiska funktionshinder

Psykiatriska servicehundar finns i USA och i Japan. De har status som andra servicehundar, ledarhundar, signalhundar och assistanshundar. De psykiatriska servicehundarna tränas i att interagera med sina ägare så att ägarna blir medvetna om förändrade beteenden som kan leda till utbrott av symtom som till exempel ångest. Genom att hundarna aktivt kan göra sina ägare medvetna om ångesten i antågande kan ägaren bryta beteendet, minska frekvensen av ångestattacker och bokstavligen undvika de djupa dalar som kan leda till självmord.

Sedan tio år har psykiatriska servicehundar tränats i USA. Forskning om effek-

ter rapporterar minskade symtom, minskat behov av medicinering, särskilt för de som har ångestsjukdomar och depression. Insatsen har visat sig vara både tidseffektiv och kostnadseffektiv.

Viktigt att matcha rätt sjukdomsbild mot rätt djurassisterad aktivitet inom psykiatrin

I en studie av ungdomar med psykiatriska sjukdomar var hypotesen att om patienten var mer utagerande eller mer inåtvänd i sin symtombild behöver valet av aktivitet med en hund i behandlingen anpassas till symtombilden för att ge önskvärda positiva effekter. I en studie testades 32 ungdomar i åldern 13-17 år. Effekter av lugnande respektive aktiverande insatser testades. Mätningar genomfördes med CBCL (Child Behaviour Checklist), hjärtfrekvens och upplevd ångest. Två aktiviteter jämfördes, klappa en hund under 15 minuter respektive gå en promenad och leka med hunden 15 minuter. Båda aktiviteterna genomfördes av försökspersonerna. Hypotesen bekräftades. De barnen med mer utagerande beteende hade signifikant mer ångestreduktion och tendens till minskad aggressivitet av att gå och leka med hunden, de mer inåtvända hade signifikant ångestreduktion av att klappa hunden och upplevde oftare obehag av den mer fysiskt aktiva aktiviteten.

Slutsats av studien är att man behöver anpassa karaktären på interaktionen mellan djur och människa till patientens psykiatriska sjukdomsbild för att få bästa effekt samt att psykofysiologiska mått, som till exempel hjärtfrekvens, är tillförlitliga mått vid utvärdering av interaktionen mellan djur och människa.

Djurassisterad terapi ökar social funktion hos personer med intellektuella funktionshinder

I Sydkorea studerades effekten av en djurassisterad terapi för vuxna med utvecklingsstörning.

Tolv vuxna, varav två kvinnor och tio män, deltog i en utbildning där tolv möten med en besökshund ingick. Studien mätte beteendevariabler och genomfördes i en vardagsverksamhet där naturligt förekommande beteenden noterades. Dessa gällde reaktionen på hunden, relationen med hunden, deltagande, intresse, kommunikation, relation till människor, rörelsebeteende med mera.

De vuxna som genomgick hundprogrammet var mer sociala i sitt beteende, log oftare och uttryckte oftare välbefinnande vid sina uppgifter än de som inte deltog i programmet.

Smärtlindring efter operation med djurassisterad terapi

I en studie prövades djurassisterad terapi och musikterapi i tillägg till smärtlindrande medicinering. Femtiofyra patienter opererade för hemorrojder delades slumpmässigt in i två grupper där dessa fick antingen djurassisterad terapi eller musikterapi på förmiddagen och djurassisterad terapi på eftermiddagen. Den förstnämnda gruppen fick behandling 4-13 dagar efter operation, medan den andra gruppen fick behand-

ling 3-10 dagar efter operation. Den djurassisterade terapin innebar att patienten fick 30 minuters vistelse med en terapihund under överinseende av föraren. Musikterapi innebar 30 minuter musiklyssnande på musik efter eget val.

Smärtintensitet mättes via Visuell Analog Skala (VAS) strax före, direkt efter samt 15, 30 och 60 minuter efter aktiviteterna.

Smärtan minskade efter både musiklyssnandet och den djurassisterade terapin, men var lägst efter den djurassisterade terapin. Förändringen var signifikant. Patienterna beskrev att djuren utöver smärtlindring gav upphov till glädje och ökad vakenhet medan musiken beskrevs som lugnande.

Servicehundar - ett lagstadgat hjälpmedel för funktionshindrade i Japan

En utbildningsinsats för att öka kunskapen om lagen om tillgång till servicehundar genomfördes i Japan sedan lagen stadsfästes 2002. Lagen om tillgång till servicehundar är den första lag som poängterar rättigheter till service med stöd av djur för funktionshindrade i Japan.

Det sociala välfärdssystemet innebär bland annat ett särskilt ID-kort för funktionshindrade vilket medger rätt till hjälpmedel. Servicehund är ett hjälpmedel enligt detta system. De hjälpmedel som ingår i välfärdssystemet beslutas av Hälsoministeriet efter särskilda kriterier. Visst ekonomiskt stöd för utbildning av servicehundar ingår även.

Sedan 1998 har det japanska Hälsoministeriet utvärderat effekter av och tagit fram standards för servicehundar. Ett utbildningsmaterial framställdes för att göra allmänheten medveten om servicehundarnas funktion och behov, och även effekter av servicehundarna för oberoende och delaktighet i samhället för de funktionshindrade. Folkhälsoaspekten av hundar i statlig tjänst omfattar även potentiella risker för smittspridning via hundarna. Särskilda hälsokrav och krav på vaccinationer för hundarna har utarbetats för att säkerställa hälsokrav ur alla aspekter. Programmen har tagits fram i samverkan mellan forskare inom områdena rehabiliteringsmedicin, veterinärmedicin, folkhälsa samt människa – djur interaktion.

Utbildning inom området djurassisterade insatser

I denna workshop redovisades utbildningsprogram för personal involverade i djurassisterad terapi, aktivitet eller undervisning. Huvudtalarna kom från USA, Italien och Japan. De utbildningsprogram som finns i respektive land presenterades. I USA finns en stor variation av utbildningsprogram. Dels finns certifiering via college. Dessa är vanligen avsedda för personal inom humanvården som behöver kunskap om hur djuren kan bli resurser för vården i respektive profession. Terminskurser inom collegeprogram är ofta del av praktisk utbildning och ger praktisk träning i terapi med djur. Enstaka korta kurser över ett par dagar är en tredje variant. Dessa fokuserar ofta på interaktion mellan djurets förare och klienten.

I Italien erbjuds program sedan 1998. Man har introduktionskurser som riktar sig till alla som är intresserade av området, specialistkurser för professioner inom

humanvård med teori och praktisk träning. Dessa är för hälsovårdspersonal som genomgått introduktionskurs. Specialistkurser för djurförare öppna för deltagare från introduktionskursen vilka har lämpliga djur.

Det finns också fördjupningskurser på master - och doktorsnivå samt konsultations- och träningskurser för vårdinstitutioner och deras personal.

I Japan erbjuds ett treårigt collegeprogram för koordinatörer för djurassisterad terapi. Vid colleget utbildas veterinärassistenter, hunduppfödare och hundtränare. I djurassisterad terapi - programmet ingår ett flertal humanrelaterade ämnen inklusive människors välfärd. Mål med utbildningarna är att skapa praktiskt genomförbara program för djurassisterad terapi.

Veterinärstudenter praktiserar som socialarbetare

Universitetet i Tennessee låter sina veterinärstudenter göra praktik vid socialtjänsten. Kunskap om sällskapsdjurens betydelse för människors sociala liv har föranlett utbildningen att inkludera veterinärstudenter tillsammans med vårdpersonal från sjukvården i social praktik. Här utbildas studenterna i såväl socialt arbete som relationer mellan människor och djur. Grunden är behovet av att kunna kommunicera med såväl klienter som över professionsgränserna och för att förstå komplexiteten vid sociala ingripanden, djurens sjukdom eller vid omhändertagande. Forskarna vill öka kunskap och kompetens inom alla professioner och lyfta att sällskapsdjur ingår i de flesta människors sociala nätverk.

Djurassisterad personlig utveckling för ledare

Ett praktiskt program för ledarskapsutveckling genom att utveckla mjuka förmågor med hjälp av hästar presenterades på en poster av en tysk forskargrupp. I programmet fungerar hästen som en spegel för livsmål eller affärssituationer. Hästen reagerar direkt och objektivt på människors emotioner och agerande. Hästens reaktioner hjälper deltagaren att öka sin förståelse för sig själv och att reflektera över sin ickeverbala kommunikation. Deltagarna upplever konkret vilka handlingar som leder till önskat resultat, och vilka som misslyckas och kan praktiskt öva upp sin förmåga att styra situationer. Programmet tar tillvara på hästens, ledarens och övriga deltagares feedback och anses vara en lovande metod för varaktig beteendeförändring. Fokus i programmet är att förstå egna beteenden, personlighet, motiv, strategier, självuppfattning och intryck på andra, att öva samarbete och finna balans mellan arbete och fritid. Tidigare erfarenhet av hästar är inget krav.

Programmet har använts i Tyskland sedan 2005 och är utvecklat av personer som har en professionell utbildning inom häst- och ledarskapsträning.

Riskhantering vid djurassisterad terapi

I denna poster presenterades förslag till riskbedömning vid olika interventioner med djur. De olika och komplexa situationer där djur förekommer som stöd och hjälp i vård och omsorg kräver ett seriöst riskhanterande och rutiner för att

förebygga risker. I andra branscher finns det utvecklade instrument i samband med arbetsmiljöarbete. Även inom området djurassisterad terapi behöver riskerna uppmärksammas systematiskt och ingå i rutinerna för verksamheterna. Ju skörare de patienter som ingår i programmen är, desto rigorösare bör säkerhets- och riskhanteringen vara. Detta är av stor vikt för att utveckla seriösa och i samhället respekterade verksamheter.

Smittas hundar som besöker sjukhus av sjukhussjuka?

En kanadensisk studie beskriver risken för att hundar som används som besökshundar skall föra med sig sjukhusinfektioner till sin hemmiljö och därmed innebära en smittorisk. Både en populationsstudie och en case-control studie genomfördes. I populationsstudien deltog 100 besökshundar som besökte sjukhus och 100 hundar som deltog i besöksverksamhet av annan karaktär än på sjukhus. Avföringsprov och slemhinneprov samlades in varannan månad under ett år. En loggbok som beskrev var hundarna hade tjänstgjort samt prov från hemmiljö och hälsostatus samlades också in.

Forskarna testade för smitta som relaterades till humanvårdens resistenta bakterier, stafylococcus aureus (MRSA), enterococcer (VRE) samt Clostridium difficile.

Resultatet visade att de hundar som slickar patienter löper större risk att smittas av resistenta bakterier. Det var även större risk för hundar som besöker sjukhus att infekteras med resistenta bakterier än de hundar som besöker andra vårdinrättningar. I den exponerade gruppen var en hund infekterad med VRE, 8 med MRSA och 28 med Clostridium difficile. I den andra gruppen var motsvarande siffror för MRSA 1 och för Clostridium difficile 15 och ingen smittad med VRE.

Slutsats: I besöksprogram bör hygienrutinerna utökas till att både personal och patienter skall iaktta handhygien både inför och efter besöket samt att hundarna i möjligaste mån skall hindras från att slicka patienter och personal.

*Margareta Håkanson legitimerad sjukgymnast,
projektledare för projektet "Djur och människors hälsa",
Sveriges Lantbruksuniversitet*

3 Beskrivning av verksamhet där djur används för att få människor att må bättre

Djur kan öka livskvalitet och välbefinnande samt skapa hälsofrämjande miljöer för människor med olika funktionshinder

Det finns många argument för hur djur inverkar på vår livsmiljö på ett positivt sätt. Ofta radar vi upp argumenten och vill gärna överbevisa den skeptiske om hur bra det faktiskt är. I andra sammanhang beskrivs att det inte finns tillräckligt med vetenskapligt grundad information om att detta faktiskt är så bra som den entusiastiske vill påskina. Den som bäst kan beskriva djurens inverkan på livskvaliteten är den som direkt berörs. Vi har därför valt att beskriva några utvalda exempel på hur djur redan idag systematiskt och professionellt får tjänstgöra inom olika samhällssektorer och på så sätt belysa effekter på livskvalitet och välbefinnande för människor med olika funktionshinder i olika livssituationer.

I sammanställningen beskrivs miljöer där djurens funktion är avgörande för verksamhetens art, hur djur fått en roll i etablerade verksamheter samt hur djur är avgörande för funktion, livskvalitet och välbefinnande för den enskilde med funktionshinder.

Samtliga texter har godkänts av de personer som berättat för författaren om projekten.

3.1 Ridklubben erbjuder motions- och elitidrott, terapi, daglig verksamhet, arbetsträning, arbetslivsförlagd praktik, egenvård och meningsfull fritid för personer med och utan funktionshinder

I Sverige har hästar och ridning varit en terapiform för personer med funktionshinder sedan slutet av 1950-talet. Ridning som terapi syftar till ökad balans, styrka och återerövring av förlorad funktion. Ofta har terapin fört med sig ett bestående fritidsintresse hos patienten. Utövarna har börjat rida för att det är kul! Hästar erbjuder en extremt anpassningsbar aktivitet för personer med bestående funktionsnedsättning. Även för personer med mycket allvarliga funktionsproblem kan hästen ge stora positiva hälso- och funktionsfrämjande effekter genom umgänge med hästen, ridning eller körning genom den sociala aktivitet som detta innebär.

Anpassad ridning kan vara lösningen för personer med kvarstående funktionshinder som vill träna fysiskt men inte lockas av de träningsformer som erbjuds i övriga samhället. Ridning erbjuds även som Fysisk aktivitet på recept, FaR.

Utöver fritidsintresse och motionsaktivitet är ridning även en sportgren för personer med funktionsnedsättning med tävlingar på olika nivåer, från klubbnivå till paralympics. Även tävlingsverksamheten är anpassad till olika funktionsnivåer.

Hästarna erbjuder inte bara motion

Med ridning som fritidsintresse följer inte bara en ökad fysisk aktivitet, utan även utomhusvistelse, umgänge med djur, en social tillhörighet och dessutom ett intresse för hästar som delas av en stor del av Sveriges befolkning, framförallt kvinnor. Samtliga nämnda faktorer är viktiga för att åstadkomma ett ökat välbefinnande och en god livskvalitet för individer med eller utan funktionshinder.

En klubb för mångfald

Göteborgs Handikappridklubb, GHRK är en till synes helt vanlig ridklubb och drivs som en ideell förening liksom de flesta ridklubbar. Klubbens främsta syfte är att främja ridning för funktionshindrade, men även icke funktionshindrade är välkomna att rida på ridskolan i mån av plats.

Förutom alla hästar av varierande storlekar och raser, finns det hundar, katter, två highland cattle och en get på markerna.

GHRK grundades 1988 och finns sedan 1994 på en egen anläggning, Rödbo Lunna gård utanför Kungälv norr om Göteborg. Anläggningen ligger i ett naturskönt område och är en gammal bondgård omgiven av betesmarker, lövskog och andra lantbruk. På anläggningen finns det förutom mangårdsbyggnad och stall även ett ridhus. Busshållplatsen ligger ca en halv km från anläggningen.

Personalgruppen omfattar ridinstruktörer, ridterapeuter och stallpersonal. Därutöver finns det praktikanter och frivilliga. Alla är resurser för de ryttare med följeslagare som kommer för att få terapi, fysisk aktivitet på recept eller som rider som ridskoleelever på GHRK.

En stärkande miljö för alla

En verksamhet som erbjuder ridning för funktionshindrade kräver särskilda förutsättningar i såväl yttre som inre miljö. Med en miljö som erbjuder möten med ett stort antal människor som alla har sina synliga och speciella behov av anpassning för att kunna utöva sitt stora fritidsintresse följer även vidsynthet och acceptans av varandras olikheter.

GHRK erbjuder inte bara ridning för personer med synliga funktionshinder. Många människor har osynliga funktionshinder, psykisk ohälsa, läs- och skrivsvårigheter, intellektuella funktionshinder eller social stigmatisering av olika slag. Även för dessa grupper finns det plats i GHRK's omfattande verksamhet. Som icke funktionshindrad i en verksamhet där merparten av deltagarna är funktionshindrade blir den icke funktionshindrade en minoritet – och får därmed en ny insikt i hur relativt begreppet ”normalitet” kan uppfattas – att det kanske är så att människor som delar ett intresse för hästar och ridning är det enda som räknas i den här miljön. Alla deltagare blir inkluderade i verksamheten. Det blir även uppenbart att funktionshindrad är man i förhållande till en miljö som inte är tillgänglig, inte som person.

Praktikanter – en viktig grupp

Praktikanter är en grupp personer som ofta medverkar i GHRKs verksamhet. Dessa kan variera, allt från studenter vid universitetsutbildning för sjukgymnaster eller arbetsterapeuter, elever vid naturbruksgymnasium eller KY-utbildningar till personer dömda till samhällstjänst för till exempel bedrägeri eller rattfylla. Även personer som arbetstränar efter sjukdom eller långvarig arbetslöshet bidrar till verksamheten. Här kan praktikanter pröva olika arbetsuppgifter i lugn och ro, verkliga och nödvändiga uppgifter inom den dagliga skötseln, anpassade till individens aktuella förmåga. Arbetet är en övning i att passa tider, att utföra arbetsuppgifter från början till slut, att ta ansvar för eget eller delat arbete, att samarbeta med andra personer, att fungera i grupp, att delta socialt i fikarasterna och med de ryttare och studiebesök som dagligen befolkar anläggningen. Praktikanterna lär sig stödja andra personer som också utvecklar sin kunskap och kompetens att hantera sitt liv utifrån de förutsättningar som just nu erbjuds.

Denna omfattande sociala stödjande verksamhet innebär att det finns personer i verksamheten som både hjälper och behöver hjälp i olika omfattning och där dessa roller ryms inom samma person.

Hästarna som resurser för social kompetens

Den gemensamma nämnaren för att genomföra denna parallella rehabilitering och utbildning - medicinskt, socialt och psykiatriskt, är djuren, hästarna, och deras behov av rutiner och daglig skötsel. I miljön omkring hästarna behövs alltid en hjälpsam hand, en liten stund eller på heltid. Djuren behöver omvårdnad, anläggningen behöver underhåll och människor behöver mat, praktisk hjälp eller

ett öra som lyssnar. I samband med ridpassen kan det behövas ledare till hästarna, någon som går bredvid ryttaren som en yttre säkerhet eller någon som ersätter den medföljande person, nödvändig för att genomföra ridpasset, som just har blivit sjuk så att ryttarens ridlektion inte behöver ställas in. Hästar behöver sadlas, tränas, ryktas, tränas, släppas ut i hagar och tas in och fodras vid bestämda tidpunkter. Hagar behöver stängslas, material lagas, någon behöver kolla traktorn så den fungerar och någon behöver följas till busshållplatsen. Hundar behöver rastas och människor behöver mötas. Någon behöver vara för sig själv och andra behöver ständigt sällskap. Föräldrar till barn med handikapp har här en naturlig mötesplats och stunderna för utbyte av erfarenheter är dyrbara.

Lära för livet

När det ösregnar eller är extremt kallt läser man om hästar, tittar på utbildningsvideos om säkerhet, lär om hästars beteende och lagar som gäller för ryttare i samhället. Ridskolan erbjuder en utbildningsverksamhet som innehåller fler lärotillfällen än de ridlektioner som är verksamhetens nav, utbildning som främjar språkförståelse när man skall samtala till exempel med hjälp av tecken för att någon är hörselskadad, som inbjuder till att ta reda på fakta och som stimulerar läsning och räkning – ”hur många ben vandrar i manegen under en lektion?” hur mycket hö skall vi ta fram till hästarna i stallet, de äter olika mycket beroende på storlek och kondition?”

Djur stimulerar människor inte bara i samband med att man fysiskt möter dem. Intresset för djuren och för deras liv ger även stimulans till lärande som i sin tur underlättar särskilt för dem som har svårigheter i vanliga skolsituationer. Under ridningen tillvaratas möjligheterna att lära färger, konkretisera begrepp som framför, bakom, upp och ner, lära om naturen och om allt som ryttaren initierar. Tack vare ett mångårigt fokus på terapiridning för barn med medfödda funktionshinder är hela verksamheten en lärande verksamhet, där faktakunskap och övningar i socialt beteende inlemmas i varje möjligt moment.

Umgänget med djuren, de sociala kontakterna och det gemensamma intresset för hästar och andra djur främjar hälsa, välbefinnande och livskvalitet.

I Tokyodeklarationen, antagen av IAHAIO:s generalförsamling fastställs att ”det är en universell, naturlig och basal rättighet att få dra nytta av djurs närvaro.” Vid GHRK kan man skåda de positiva effekter som hästar och ridning bidrar med för att främja inte bara livskvalitet, men även delaktighet och demokrati. Därmed blir en sådan verksamhet inte bara en angelägenhet för klubben, funktionshindrade ryttare, vård och rehabilitering utan ytterst ett samhällsintresse.

3.2 Klippans hunddagis – arbetsträning och daglig verksamhet för personer med förvärvad hjärnskada

En fördomsfri arbetsplats

Klippans Hunddagis i Göteborg är sedan 1994 år en arbetsplats och en möjlighet till arbetsträning för unga människor med förvärvade hjärnskador. Här finns en gedigen erfarenhet av hundar som arbetskamrater, arbetsuppgifter och dagliga kompisar. Klippans Hunddagis drivs som ett kooperativ av de nio medlemmarna. Två resurspersoner är anställda av kommunen och finns tillgängliga som extra resurser för verksamheten.

Det startade som en alternativ daglig verksamhet med meningsfulla arbetsuppgifter för unga personer med funktionshinder vilka stod utanför arbetsmarknaden. Idag är Klippans Hunddagis en förebild för många kommunala hunddagis runt om i landet.

Synliga och osynliga funktionshinder

En hjärnskada kan ge synliga kvarstående funktionsproblem, som den haltande gången och den obrukbara armen hos den person som har fått en stroke eller att man har blivit rullstolsburen, men det kan också resultera i helt osynliga kvarstående skador med minnesproblem, koncentrationssvårigheter eller en ökad trötthet som i sig är hindrande för en återgång till tidigare livsföring och full arbetsförmåga. En hjärnskada minskar stresstoleransen. Vardagssituationer, som att påbörja en uppgift och genomföra den eller att bli avbruten när man håller på med en koncentrationskrävande uppgift, kan resultera i att man blir tvungen att börja om från början igen. Personer med den här formen av problem blir varken stresstålig eller effektiv och toleransen för andra arbetskamrater och deras personliga egenheter kan även den vara starkt reducerad. Det betyder att arbetsförmågans begränsning i hög grad påverkas av miljön och av arbetskamraternas funktion. Anpassad miljö och god atmosfär har en stor betydelse för deltagarnas arbetsförmåga.

Kooperativet ger möjlighet till arbetsträning och stadigvarande arbete

Deltagarna i kollektivet Klippan har alla kvarstående symtom efter hjärnskada och eftersom rehabiliteringstiden sträcker sig över flera år är prognosen oklar när en deltagare startar sin arbetsinsats i kollektivet. Målsättningen är att gå vidare till ett arbete på den öppna marknaden, men verkligheten visar att det snarare är undantag än regel att deltagare går vidare till egen försörjning på den öppna marknaden. Orsaken till detta kan variera, men i dagens arbetsmarknad är förutsättningarna för att få ett anpassat arbete mycket liten för personer med reducerad arbetsförmåga.

Kooperativet som verksamhetsform har en öppenhet som innebär att man i realiteten kan individanpassa arbetsuppgifterna efter var och ens förmåga, eftersom ett kooperativ inte drivs med vinstintresse som mål. Blir det vinst återinvesteras denna i verksamheten och kommer alla till del. I ett kooperativ råder en demokratisk styrelseform. Deltagarna delar på arbetsuppgifter och på ansvar. Kollektivet är deltagarnas gemensamma angelägenhet. I en livssituation där allt drastiskt har

förändrats blir kooperativet som driftsform en väg till självrespekt, ökat självförtroende och ett växande i den takt som var och en behöver. Man är varandras styrka och resurs och man har en gemensam uppgift – kollektivets verksamhet. Man driver hela verksamheten själv och alla deltagare medverkar i samtliga uppgifter, drift, planering och redovisning. I verksamheten ingår, utöver dagiset för hundar, matthusse-träffar på kvällstid, kontinuerlig utbildning av kooperativets medlemmar tre timmar i veckan, en studieresa om året samt att ta emot otaliga studiebesök.

För att bli medlem får man pröva under två-tre månader och man skall ha en arbetsförmåga som innebär att man kan delta tjugo timmar i veckan.

De gemensamma funktionsproblemen borgar för en förståelse för de svårigheter som var och en kan ha och det ger en trygghet för alla. Acceptansen för varandras egenheter är stor – i mötet med människor utanför gruppen kan deltagarna mötas och bemötas på de mest skiftande vis och inte alltid trevligt – och då blir tryggheten i arbetsgruppen en viktig bas för att bygga upp självkänslan och tilliten till den egna förmågan.

Hundarna

Hundarnas dagliga skötsel är den gemensamma uppgiften utöver att driva kooperativet. Driver man inte kooperativet klokt och väl, fungerar inte hunddagiset, och utan hunddagis inget kooperativ. Dagiset är en resurs för hundägare som bor nära eller jobbar i närheten. Det finns en lång kölista med hundar som väntar på en plats och omsättningen på hundar är liten. Hundägarna är nöjda med Klippan och hundarna lever länge. I hundflocken råder stabilitet och personalgruppen är precis som hundarna en stabil grupp med få nya medlemmar under ett år.

Man tar endast emot tikar, åldern varierar från cirka ett år till en äldre tik på tretton år. Det finns både stora och små hundar. Några delar box, andra har ” eget rum”. En stor rastgård är tillgänglig förutom att hundarna promeneras enligt överenskommelse med respektive ägare.

Vad tillför hundarna den kooperativa verksamheten?

Enligt de deltagare som presenterade verksamheten är hundarna som individer jätteviktiga, förutom att de ger en meningsfull uppgift under många år.

De lever, de hälsar på alla med glädje, de behöver omsorg, de är fördomsfria och accepterar deltagarna som de är, de faller inga kommentarer, de tittar inte konstigt när man betar sig avvikande, de gosar, och de är en anledning till en fysiskt aktiv dag, varje vardag i veckan.

Att arbeta med hundarna är roligt, positivt och ökar välbefinnandet. Man blir lycklig med djur och behöver inte göra mycket för att göra tillräckligt – att kela med en hund i boxen räcker långt.

Det finns femton hundar och nio människor i verksamheten. Tio boxar skall göras rena varje dag, dammsugas och våttorkas. Femton vattenskålar skall diskas, fyllas och placeras ut i boxarna ett par gånger om dagen. Dagen delas in i två skift och fem deltagare jobbar varje skift. Varje deltagare har i genomsnitt tolv hundtas-

sar som skall torkas av varje gång hundarna tas in. Att torka av en hundtass betyder att man måste böja sig, använda båda händerna, balansera sig och en eventuellt sprattlig hund, torka, titta och känna så att man har torkat av ordentligt.

Glada hundar som springer runt benen utmanar balansen och tryggheten i den egna kroppen. En hund som ligger på golvet flyttar sig inte alltid när man vill fram, och då får man ta ett stort kliv över hunden – och tränar steglängd och att balansera på ett ben. Vid de dagliga promenaderna har man en hund som ger anledning till att ge sig ut i terrängen även om det är besvärligt att ta sig fram. Även utomhus måste man böja sig till marken och utmana balansen – för att plocka upp hundbajs.

Hundarna har en stor rastgård där de vistas både förmiddag och eftermiddag. Dessutom går deltagarna ut med de som behöver en promenad. En hund rehabiliteras med promenader efter en operation, en gammal tik som mest ligger och tittar på de andra i rastgården kan behöva en promenad på egen hand för att få sitt behov tillgodosett. Vid promenaderna blir det möten med andra hundägare och promenerande och lite småprat hundägare emellan. Verksamheten är väl sedd i omgivningen.

”Jag trodde aldrig att jag skulle klara någonting när jag var nysjuk, men nu går jag ut med en hund på egen hand. En hund i koppel ger mig samma trygghet som tidigare en käpp gav mig – jag känner att jag hanterar balansen och jag går ganska obehindrat på hundpromenaderna,” berättar en av deltagarna som nu efter sju år på Klippan är på väg mot nästa steg i livet - arbete eller studier.

Ett arbete som innebär en hälsosam livsstil

Deltagarna tränas fysiskt i många och upprepade vardagssituationer och man tar sina dagliga promenader i tjänsten. Dessutom är man mycket ute i friska luften. Den livsstil som arbetet i kollektivet leder till är helt annorlunda än den man vanligen har som funktionshindrad. Hunddagisets arbetsuppgifter leder till en fysiskt aktiv livsföring som i sin tur blir ett viktigt bidrag till deltagarnas goda hälsotillstånd.

Att verksamheten är hälsosam för deltagarna visar sig i statistiken för sjukfrånvaro – den är nära noll. Närvarofrekvensen är den högsta för alla de fyra ingående enheterna i Klippan kollektiven* – och det är bara här som det finns djur.

Under perioden 2000-2005 slutade 32 deltagare i kooperativen. Av dessa gick tolv vidare till jobb eller studier. Med dagens konjunktursvacka är den alternativa arbetsmarknaden för kooperativets deltagare mycket svag – men djurens behov av omhändertagande trotsar konjunkturen och genererar meningsfulla arbetsuppgifter och möjligheter till arbetsträning för alla, även om några funktioner sviktar.

** Klippan kollektiven erbjuder arbete i arbetskooperativa former för personer som på grund av fysiska/kognitiva funktionsbinder står utanför den ordinarie arbetsmarknaden. Verksamheten består av fyra kooperativa enheter, var och en uppbyggd som en ideell förening. De övriga kooperativens verksamheter är bageri, keramiktillverkning och framställning av handpapper.*

Klippankooperativens målsättning är att ge möjligheter till meningsfull sysselsättning, social gemenskap, höjd livskvalitet, normalisering av vardagen, tid för återhämtning och förberedelse inför eventuella studier och/eller arbete.

3.4 Psykiatrisk rehabilitering och daglig verksamhet med meningsfulla uppgifter för alla deltagare

Passage till ett bättre liv med hästens hjälp

Passage är en verksamhet med dryga tio år på nacken. Sedan 2003 är verksamheten en del av den psykiatriska vården i Skellefteå. Från början var Passage ett projekt, en liten del av den psykiatriska vården för patienter med psykosjukdomar som innebär att de åkte till ett stall och tillbringade en halvdag där. Några patienter pysslade med hästarna och red, några följde bara med. Sedan starten har verksamheten utvecklats och är nu ett föredöme för en systematisk psykiatrisk rehabilitering med hjälp av djur och framförallt hästar.

Passage är en del av verksamheten vid psykiatriska kliniken i Skellefteå och deltagarna kommer till behandling via remiss från någon av klinikens behandlare. Verksamheten bedrivs på Rosengård strax utanför Skellefteå, en gård som ägs av kommunen och där psykiatrin hyr in sina tre egna hästar. Där finns ett stall för hästarna och utrymmen för patienter och för de verksamhetsansvariga, Lena och Marica, båda utbildade ridterapeuter. Patienterna som deltar kan ha alla i psykiatrin förekommande diagnoser. Det läggs stor vikt vid att beslutet att delta är självvalt. Hästarna och stallmiljön har visat sig vara effektivt då det gäller att identifiera styrkor och svagheter. Teori, samtal och praktiska övningar varvas och ger behandlaren mer information än i det traditionella samtalsrummet. I arbetet med att hitta nya och bättre fungerande strategier ger Passage goda möjligheter till färdighetsträning.

Det kan ta olika lång tid från det att en ny patient visar intresse för att delta till att hon/han verkligen deltar regelbundet i verksamheten. Som i all rehabilitering av människor med långvariga sjukdomstillstånd är vägen tillbaka ibland både mödosam och tar flera år.

Grunden för allt psykiatriskt behandlingsarbete bygger på relationen och tillit mellan patient och behandlare. Då behandlarna tydligt visar att man ställer rimliga krav, månar om, och tar hänsyn till hästarnas olika förutsättningar påskyndas den så viktiga relationsbyggande processen med patienten.

Lära och öva

Vid Rosengård lär sig deltagarna om hästar och om sig själva. I grupper med olika inriktningar lär man sig mer om sin diagnos och strategier för att hantera denna. Det bedrivs också undervisning om hästar och hästkunskap, en lagom blandning av teori och praktik och kunskaperna praktiseras.

Hästarna, som ju kommunicerar med kroppsspråk med människor, speglar

människorna och ger en direkt feedback på hur de blir bemötta. Detta gäller såväl vid kommunikation från marken som vid kommunikation från kuskbocken eller från hästryggen. Hästar förstår inte ord, de förstår kombinationen av tonfall och rörelse. När man är tydlig blir man förstadd, när man är otydlig så visar hästen om den inte förstår eller inte respekterar människans budskap. Hästarna ger rika tillfällen till att öva sig i att kommunicera.

För de med psykiatriska sjukdomar är funktionsproblemen inte svårigheter med att fungera fysiskt i första hand, utan snarare svårigheter att till exempel koncentrera sig, att ta initiativ, att börja och att avsluta en uppgift, att fungera socialt, att hantera närhet och att sätta gränser. För många är ångest och depression både symtom på och orsak till att man inte fungerar i vardagen. I hästarnas närhet reduceras stressen och därmed ångestnivån, alla måste vara lugna och anpassa sig till hästarna när man jobbar med dem. För många människor ger stallet ett lugn och därmed blir det en ångestreducerande miljö. Detsamma gäller när deltagarna på olika sätt är engagerad med hästarna. De koncentrerar sig och är här och nu, och det har man sett ske även för den mest orolige.

Kroppen blir en bundsförvant

Den person som mår psykiskt dåligt får även fysiska konsekvenser. Den förhöjda stressnivån leder till symtom som följer med stress till exempel orolig mage, hjärtklappning, andnöd, muskelspänningar. Stress leder till smärta i kroppen, särskilt i axlar och nacke, och många deltagare har en dålig medvetenhet om hur kroppen ska hanteras. Ibland kan man ha rena vanföreställningar om hur kroppen fungerar, men oftast är man okunnig om hur kroppen fungerar och vad man kan göra för att må bättre. På hästryggen blir balansen utmanad, koordinationen mellan armar och ben är nödvändig och ingen kan sitta bra i sadeln om man är spänd. Hästryggen blir en varm och trygg plats att bli bekant med sin kropp på, och hästen gör som man vill när man ger de rätta signalerna. Plötsligt försvinner en massa symtom och obehag i kroppen. Man övar på att kontrollera sin kropp och att kommunicera med den. Med tanke på att dryga 70 procent av vår kommunikation är icke verbal, så förbättras vår förmåga att kommunicera med andra genom att vi tränar den icke verbala kommunikationen med hästen. Den som vill få en häst att följa efter sig, eller få den att lära sig nya saker, måste kunna uttrycka sig tydligt icke verbalt. Det är något man övar sig på i verksamheten vid Passage.

Social gemenskap ger redskap för naturliga möten mellan människor

Den sociala situationen när patienterna möts i gruppen runt hästarna blir en god övning i att fungera tillsammans med andra människor. Det gemensamma intresset för djuren gör att det alltid finns samtalsämnen. Den som vill sitta tyst gör det. Atmosfären vid Passage är tillåtande och deltagarna får växa efter sina behov och förutsättningar.

Kombinationen av den naturliga miljön, aktiviteterna runt hästarna och ett väl

samstämt personalteam med en professionellt upplagd verksamhet gör att man har skapat en rehabiliteringsverksamhet som ger goda möjligheter för deltagarna att återfå bristande funktioner och återfinna sin kapacitet.

Hade det kunnat åstadkommas utan hästar? Nej, inte för Lena och Marica, för det är här deras speciella kompetens finns, förmågan att kombinera sin professionella kompetens och kunskap om hästar. I det traditionella samtalsrummet blir situationen fiktiv- i Passage upplever vi varje situation konkret. Det är stor skillnad mellan att känna utmaning, närhet, rädsla och glädje m.m. mot att samtala om den. Här utnyttjas hästens alla möjligheter för varje patient utifrån dennes speciella behov att öka kroppslig funktion, psykisk förmåga och social kompetens.

3.4 Missbruksvården som skapar samhällsnytta

På Hassela Gotland föder man upp och utbildar hundar som del i socialpedagogiskt behandlingsarbete

På Hassela behandlas ungdomar med drogproblem från hela landet. Ungdomarna kommer på eget initiativ eller via respektive hemkommuns socialtjänst. Placeringen på Hassela innebär att de personer som behandlas stannar under lång tid, ofta ett par år. Under placeringen deltar man i skolarbete och i intressegrupper. Man övar sig i att leva ett liv utan droger, att slutföra sin grundutbildning och att finna värdefulla fritidsaktiviteter. Målet med vistelsen är att man skall kunna fungera självständigt i samhället sedan man blivit fri sitt missbruk.

I Hassela Gotlands verksamhet ingår Bockes Tjänstehundar AB som en del. Här föder man upp och utbildar schäfrar som en del i det utbud av aktiviteter och utbildningsalternativ som erbjuds de ungdomar som genomgår behandling. En narkotikahund som skulle garantera att Hassela var fritt från droger visade sig ha en större och mer positiv inverkan på ungdomarna än vad man hade förutsett och då var steget inte så långt till att pröva hundar i ett mer systematiskt sammanhang. Resultatet har blivit att polisen idag får en stor del av sina tjänstehundar uppfödda och grundutbildade av ungdomar på Hassela.

Många vill pröva, men endast de riktigt intresserade blir hundtränare

Cirka tio procent av de ungdomar som är intresserade av att delta i träningen stannar kvar i Bockes när de väl har förstått vad som krävs av dem i deras roll som hundtränare. Det glamorösa bilden man kanske har haft av att gosa med hundar hela dagen ersätts av en mer realistisk som innebär rutiner, arbete och krav på konsekvens tillsammans med hunden fem till sju dagar i veckan. Ungdomar med stora svårigheter att hantera enformighet kan ha svårt att finna sig tillrätta i en sådan miljö. Då har Hassela andra alternativ att erbjuda.

Etologin bildar grund för hundarnas utbildning

Arbetet med hundarna genomförs utifrån metodiken operant betingning och

ledarna är noga med att vara konsekventa gentemot hundarna och ungdomarna. Operant betingning innebär att man undviker bestraffning och belönar alla önskade beteenden. Det är utebliven belöning som blir konsekvensen av ett oönskat beteende, inte straff. Inläringen sker stegvis och upprepas rutinmässigt. Det finns även en tydlig etisk och moralisk attityd till hundarna som betonar att en hund är en hund med en hunds behov och en hunds beteende. På Hassela Gotland betonas att hunden inte har något intresse av att förmänskligas, den må vara en kompis, men är fortfarande hund och det är bra nog. De finns parallellprocesser i arbetet med hundarna och arbetet med ungdomarna som medvetet tas tillvara i arbetet med bland annat gränssättning och tydlighet.

Hundarna skapar terapeutiska vinster

Vilka är då de behandlingsmässiga vinsterna med att låta ungdomar med sociala problem delta i utbildning av hundar? Enligt Alex Siggelin, vd för Bockes, är de terapeutiska vinsterna stora för de ungdomar som väljer att jobba med hundarna. Den omedelbara terapeutiska vinsten beskrivs som en snabbare process att nå de behandlingsmål som är gemensamma för alla ungdomar i Hasselas verksamhet, att få rutiner, att ta ansvar och att gå ut och vara fysiskt aktiv. Hundens medverkan förstärker den terapeutiska processen och den blir snabbare. I hundträningen blir engagemanget i hunden ett motiv till att utsätta sig för just de svårigheter som man har stort behov av att öva på för att kunna fungera i samhället och ta steget ut från institutionen. För hundens skull går ungdomarna ut i alla väder, för hundens skull upprepar de samma träningsmoment dag ut och dag in och för hundens skull jobbar de vardagar mellan 8.30 -16 och även jourtider på helgerna även om de hellre skulle vilja delta i andra aktiviteter tillsammans med sina kompisar.

Både tjejer och killar deltar i hundarnas utbildning. Det finns en märkbar skillnad mellan könen i sättet att hantera relationen till hunden. Killarna är mer fokuserade på att åstadkomma resultat, tjejerna är mer inriktade på att få en djup relation till hunden. Gemensamt hos båda könen är den empatiska förmåga som lockas fram och tränas upp.

Det har också visat sig att hundarna fyller en viktig roll när någon är rädd och ledsen, särskilt nattetid, när ångesten och sömnlösheten är som värst. Då händer det att någon tar in sin hund till rummet som sällskap och tröst. En synbar effekt av hundarnas terapeutiska värde är att behovet av medicinering för ångest eller sömnsvårigheter har minskat markant för några av ungdomarna.

”Man betalar liksom tillbaka”

Hundarna överlämnas till polisen när de är färdigtränade. Då får ungdomarna träffa den polisman eller -kvinna som skall ha hunden. De får skaka hand med polisen och blir tackade för det arbete som de har lagt ner på hunden. Ofta kommer det bilder på hunden i sin nya miljö och dessa läggs in på hemsidan, så att polishundarna kan följas över tid. Ungdomarna kan på detta sätt känna stolthet,

delaktighet och att på sitt sätt ha kunnat betala tillbaka en del av vad samhället belastats med under sin stökiga tid.

Hundar är ett socialpedagogiskt instrument som ännu inte nått sin fulla potential

En viktig erfarenhet av arbetet med hundarna tillsammans med ungdomarna, är insikten om hundens värde som pedagogiskt instrument i den socialpedagogiska behandlingen. Hundar är inte rationella, men de är tydliga. Ungdomarna lär sig med hunden, de kan lära sig av hunden och lära sig genom hunden. Som i annan djurassisterad terapi och pedagogik är gränserna flytande mellan lärande och insikt. Vissa beteenden och förutsättningar för att fungera delar vi med hundarna, andra är unika för arten. Med den ökade kunskap om hur hunden kan förstärka det socialpedagogiska behandlingsarbete, har ledningen på HasselaGotland och Bockes Tjänstehundar, väl grundade förslag om hur de skulle kunna effektivisera sitt behandlingsarbete. Behandlingshemmet skulle exempelvis kunna rehabilitera fler ungdomar med hjälp av hundar om man tog hjälp av en systematisk matchning av hund och människa, utifrån både ras, personlighet och typ av hundträning. I den verksamhet som bedrivs idag är det begränsade möjligheter att få den önskade matchningen till stånd men ledningen bedriver en ständig utveckling av de möjligheter som står till buds i dagens verksamhet. Tillsvidare är det gott nog.

3.5 Undervisningsmaterial om djur underlättar för barn med "bokstavsdiagnos" att delta i skolarbetet

Kunskap om sällskapsdjurens signaler förebygger skador på både människa och djur

Vid Malmsjö skola används ett undervisningsmaterial speciellt framtaget för att lära om empati och respekt för allt levande i naturen. Materialet är framtaget i samverkan mellan djurskyddsföreningar och lågstadielärare och är avsett att användas i lågstadiet i ordinarie undervisning. En avsikt med materialet är att lära barn tolka och förstå djur, deras behov och deras uttryck och på så sätt förhindra att barn i oförstånd plågar och misshandlar djur i sin närhet. Vetskapen om att barns empatiska förmåga kan utvecklas av närhet till och umgänge med djur är en annan grund för materialet. Barn är intresserade av djur och behöver bra och tillförlitlig faktakunskap. Med ett djurslag som utgångspunkt kan man lyssna på berättelser, läsa, skriva, räkna och reflektera tillsammans. I materialet finns bilder på sällskapsdjurens ansikten och kroppsspråk och förklaringar till vad djuret uttrycker. Barnen får lära sig att tolka djurets signaler på rätt sätt. Då blir det också enklare att umgås med hundar och katter i omgivningen och risker för konflikter och skador minskar för både djur och människa.

Alla kan vara med

Elise Carlsson, lärare vid Malmsjö skola i Botkyrka kommun, har använt materialet i två år och beskriver effekter av att använda materialet som kompletterar de ursprungliga avsikterna. I hennes undervisning ingår ämnesområdet livskunskap, ett ämne som en del elever har haft svårt att ta till sig. I klasserna finns i genomsnitt två till tre barn med diagnoser av olika slag och ytterligare ett par är under utredning. Dessa barn har ofta svårt att delta i undervisningen på lika villkor som övriga barn på grund av sina funktionshinder. Koncentrationsförmågan är bristfällig, barnen kan ha svårigheter med begrepp och abstraktioner, humörsvingningar kan vara stora, självförtroendet bristande och de kan ha svårigheter med att sitta stilla. När djuren blandas in i undervisningen ökar motivationen att delta för dessa barn. Den som annars ogärna pratar inför sina klasskamrater blir plötsligt ivrig och meddelsam och vill bidra med sina tankar och erfarenheter. Även den som annars busat eller bara inte varit aktiv i skolarbetet vill berätta om djur och det visar sig att de flesta kan lika mycket eller till och med mer än de mer välanpassade klasskamraterna. Det verkar också som några av barnen med diagnoser har en särskild förmåga att förstå och avläsa känslor hos djuren. De är ofta pricksäkra i sina beskrivningar av vad djuren uttrycker på bilderna. De förefaller ha en större inlevelseförmåga gentemot djuren och djurens känsloliv än gentemot människor och människors känslor.

Elise är en lärare med stor yrkeserfarenhet. För henne är det tydligt att materialet blir en stor tillgång för de barn som ofta annars på olika sätt blir uteslutna från undervisningen för att de inte kan/vill delta, eftersom djuren är så oerhört motiverande att utgå ifrån. Barnen inkluderas i undervisningen och får komma till sin rätt i klassen på ett nytt sätt. Med den konsekvensen kan undervisningen betraktas som ett lärande om respekt, empati, djur och etik samtidigt som den bidrar till att öka livskvaliteten för barn med bokstavsdiagnoser i den vanliga skolan.

Materialet heter REDE och finns fritt att tillgå via www.REDE.se

3.6 Vårdhunden – professionell utveckling inom hälso- och sjukvården

Den oanade effekten av att utbilda en vårdhund

Marie Lindström är arbetsterapeut och har sedan länge haft hundar med sig i jobbet. Nu har hon tillsammans med hunden Wilma genomgått en vårdhundsutbildning. Det betyder att ekipaget är samtränat lydnadsmässigt och att Marie har en gedigen utbildning om hundar, om terapeutiska möjligheter med hunden och om risker, hygien och säkerhetskrav.

De första vårdhundsekipagen i Sverige utexaminerades hösten 2008. Wilma är en av deltagarna i kursen tillsammans med sin förare Marie, arbetsterapeut till professionen och anställd som jobbcoach vid Resursteamet i Stockholm. Hundar har varit en del i arbetet med deltagarna i Resursteamets dagliga verksamhet sedan många år. Många anställda har hundar, och vid återkommande tillfällen

har hundar varit med i arbetet, för att fungera som ett avbrott i vardagsarbetet för deltagarna, för att ge omväxling och förströelse, på grund av att man ändå skall ut på en utflykt eller kanske för att ge hunden ett avbrott i sin vardag.

Det var till en början inte självklart att vårdhundsutbildningen skulle tillföra något nytt till Resursteamets arbete med sina klienter, personer med svåra hjärnskador, eftersom hundar redan är en integrerad del av Resursteamets verksamhet. Man fann dock snart att den utbildade hunden gav vården av personer med hjärnskador nya dimensioner. Teamet kunde systematiskt och målinriktat finna nya användningsområden för hunden. De erbjöd meningsfulla uppgifter, roliga att utföra och där patientens hjärnskada inte behöver innebära ett hinder för att utföra dagliga arbetsuppgifter som också är nödvändiga för att vårdhundsteamet skall fungera i verksamheten. Två personer med hjärnskada, väl kända av Marie sedan tidigare, har fått nya roller och uppgifter i samband med introduktionen av den utbildade vårdhunden. Det handlar inte om någon konstruerad sysselsättning, utan riktiga och värdefulla uppgifter som kan utföras trots hjärnskadan som hittills omöjliggjort de flesta andra arbetsuppgifter. De två fungerar numera som fullvärdiga medarbetare till såväl Marie som till vårdhunden Wilma.

Patienten blev en viktig medlem i vårdhundsteamet

En av deltagarna är svårt fysiskt och kognitivt skadad, rullstolsburen och har svårt med planering, att komma ihåg saker, är ofta deprimerad och initiativlös och behöver återkommande hjälp med att rikta sin uppmärksamhet mot det som händer i omvärlden.

Innan hon fick/tog rollen som assistent och vårdhundstränare var tillvaron dysster och mestadels inriktad på att ta sig genom dagen. Spontan glädje och intresse för andra levande varelser märktes sällan – förutom när hundarna var på besök.

Intresset för hundar var förutsättningen för den veckovis återkommande uppgiften, som innebär att X är assisterande vårdhundstränare. Hon är en nödvändig person i arbetet med att lära Wilma allt det som en vårdhund måste kunna, och kunna utföra det i varierande miljöer. Förutom att kunna utföra vissa uppgifter finns det krav på att Wilma är frisk, välskött och inte fått något sår på sin fritid som riskerar att föra vidare bakterier in i vården. Förutom att träna Wilma tillsammans med Marie har X vid varje möte ansvar för att Wilma är i form för sitt arbete genom att känna igenom och undersöka Wilma så att hon är i skick för att göra entré på vårdavdelningen. Dessa moment är nödvändiga moment för att Wilma skall fungera i sin roll. De är dock inga moment som måste utföras av hundens förare. Marie och X är arbetskamrater i vårdhundsteamet tillsammans med Wilma. Tack vare Wilmas entré som vårdhund har en ny yrkesroll utvecklats – vårdhundsassistent!

Idag ser man X skratta, vara helt uppmärksam på Wilma och ta initiativ till nya sätt att träna Wilma. Hennes livskvalitet har ökat betydligt i och med Wilmas inträde i vården.

Vårdhund i demensvården kan minska behov av psykofarmaka

I ett halvår har Tindra arbetat på ett demensboende som tjänstgörande vårdhund. Målet med att använda vårdhund i den här verksamheten är att minska användningen av psykofarmaka och därigenom minska fallolyckorna på vårdavdelningen.

Demensvårdens vardag kan vara stökig

Demenssjukdomen karakteriseras av olika stadier och den sjuke har olika svårigheter, ångest, motorisk oro, stelhet, oförmåga att följa instruktioner, kommunikationssvårigheter och andra problem som inverkar på vården och på individens välbefinnande. En del dementa blir aggressiva och utbrott av affekt kan innebära både slag, bett och svordomar från den vårdbehövande. Eftersom demenssjukdomen är en sjukdom där den sjuke ofta har en hög ålder tillkommer utöver demenssjukdomen även vanliga hälsoproblem relaterade till en hög ålder. Oron hos den demente kan till exempel ytterligare förstärkas av en försämrad syn och/eller hörsel och därmed förknippad svårighet att orientera sig, eller uppfatta vad som händer i omgivningen. De boende har alltså olika problem beroende på sitt allmänna hälsotillstånd och beroende på i vilken fas av sin sjukdom de befinner sig. Dessutom är det vanligt att den enes oro sprider sig till den andre. Atmosfären på boendet blir därför präglad av vilka problem som dominerar och kan variera från dag till dag. En del oroliga patienter kräver mycket personaltillsyn och ger upphov till många möten och diskussioner i samband med planering och ronder. Demenssjukdomen är en sjukdom som leder till ökat behov av omvårdnad fram till dess patienten avlider.

En utbildad vårdhund har specifika uppgifter

Tindra är en utbildad vårdhund. Hon och hennes förare har genomgått vårdhundsutbildning och certifierats. Tindra är en leonberger, en stor hund som ger ett vänligt intryck, men som även kan verka skrämmande på grund av sin storlek. Samtidigt är hennes storlek en tillgång för den som har svårt att uppfatta sin omgivning på grund av synproblem eller på grund av att huvudet är ockuperat av egna tankar. Sannolikheten för att Tindra skall öka risken för de boende att falla på grund av att hon inte syns är obefintlig.

Tindras uppgift är indelad i fyra tydliga områden. Hon kan lugna den som är orolig. Hon kan stimulera till medverkan när patienten inte vill eller kan förmås delta i den dagliga omvårdnaden. Hon kan motivera till en ökad aktivitetsnivå för den person som har förändrats och till exempel sjunkit in i ett tillstånd av passivitet och kontaktlöshet. Slutligen kan hon vara en social stimulans som ger en stunds välbefinnande för de boende i allmänhet.

Tindra arbetar med individuell behandling. Varje morgon beslutas vem hon skall arbeta med och på vilka grunder. Oftast är det en person som är extra krävande, eller en person som är mer passiv än vanligt eller på annat sätt avviker från sitt vanliga beteende. Det är dock viktigt att det finns ett tydligt mål med insatsen för just den individ som Tindra besöker.

För Tindra har arbetspassen strukturerats så att en dags arbete delas in i olika pass. När hon möter en orolig patient varar besöket under cirka 25 minuter, därefter avslutas sessionen och hundföraren Catrin dokumenterar i journalen. Därefter får Tindra en stunds lek och fysisk aktivitet och sen vidtar nästa besök. På så sätt kan hundens arbetsmiljö vara god.

Noterade effekter efter ett halvår

Ett halvårs nyttjande av vårdhund på avdelningen har visat på att hundens besök har haft en stor positiv inverkan på vissa patienter. Oro har minskat, affektutbrott har kunnat brytas eller minskat i frekvens, vandringsbeteende har minskat hos vissa personer och bruket av medicinering ”vid behov” har minskat. Det har blivit lugnare på avdelningen. Oroliga patienter som tidigare behövde personal vid sin sida, men vars oro inte har stillats trots detta, kan lugnas med hundens hjälp och på kort tid. Personalen har därigenom fått en mindre orolig arbetsmiljö precis som de boende. Arbetet med de dementa förefaller inte riktigt lika påfrestande som tidigare för personalen. Förskrivningen av psykofarmaka har minskat, när hunden stillar den oro som tabletten tidigare gjorde.

Någon boende som tidigare inte pratat med personalen har pratat till hunden och på så sätt även berättat för personalen om viktiga händelser som i sin tur underlättat förståelsen för den personens sätt att fungera.

Effekterna som nu noterats är sannolikt inte generella effekter av att hundar finns på avdelningen. Redan tidigare har anhöriga kunnat ta med sig hundar och det är inte ovanligt att hundar förekommer på enskilda rum och i dagrummet. Det förefaller vara skillnad mellan det professionella bruket av vårdhunden och de allmänna effekterna av att hundar finns i miljön.

Man använder hunden på ett annat sätt och är mer systematisk i sin dokumentation av vad man gör och varför man använder hunden. Både hundens situation på avdelningen och vårdpersonalens syn på hundens roll blir annorlunda.

Eftersom vårdhundar är nya företeelser i svensk hälso- och sjukvård och inom äldreården behöver vi systematisk kunskap om effekter och risker. Ett forskningsprojekt är planerat i samverkan med Tindra och hennes förare, ett annat forskningsprojekt planeras på annan ort.

Det handlar inte bara om effekter för den sjuke, det är även en arbetsmiljöfråga för de som arbetar med de boende. Hittillsvarande effekter är att livskvalitet och välbefinnande har ökat för såväl boende som personal.

Rädsla för hundar är viktigt att respektera

I demensvården är kunskap om den dementes bakgrund en viktig källa för att utforma den individuella vårdplanen. Vid vård av personer som kan kommunicera är det ju bara att fråga om tidigare erfarenheter av hundar, men från personer som inte kan kommunicera kan det vara omöjligt att samla in information om det tidigare livet. Vissa personer vet personalen/sjukvårdspersonalen därför inte så mycket om, men man kan ändå föreställa sig att vissa personer har upplevt händelser som

påverkar deras attityder till hundar. För personer med krigsupplevelser eller som kommit som flyktingar finns risk för att dessa kan ha jagats med hundar av polis eller militär. Hundrädsla måste alltid tas på största allvar. Vårdhundar kan bli kontraindicerade för individer med allvarlig rädsla.

Med olika kulturell bakgrund har man också med sig olika föreställningar om hundar som kan ge upphov till rädsla och obehag. Vem som helst kan dessutom oavsett kulturell bakgrund bära med sig traumatiska upplevelser av möten med hundar. För att vårdhunden skall fungera optimalt är det viktigt att respektera rädslor hos såväl boende, patienter och klienter som hos personal som skall arbeta i verksamheten. Det finns många skäl till motstånd till hund på en arbetsplats - individens rädslor kan vara ett.

På Tindras arbetsplats har personalen/beslutsfattarna med respekt för olika behov kunnat möta de problem som uppstått, både inför starten och efterhand. En av de främsta motståndarna till att införa hund vid boendet fällde repliken "Nu går våran "Sobril" hem för helgen" efter ett arbetspass. Som svar på en kommentar om att just denna person fällde yttrandet konstaterades att "man ju inte kan annat än böja sig för verkligheten".

3.7 Elitidrottare och heltidsarbetande trots funktionshinder tack vare hästen och hunden

Hästen ger utmaningar och hunden innebär frihet när man är synskadad Karin är barndomssynskadad. Hon urskiljer ljus och mörker samt färger på nära håll. De två första åren i skolan gick hon i specialklass med andra synskadade barn, därefter har hon gått i skolan tillsammans med seende barn. Idag heltidsarbetar hon och är ideellt engagerad på fritiden. Ledarhunden ger henne full rörelsefrihet i vardagen och en hälsofrämjande livsstil.

Barndomssynskadade har inte samma fysiska rörelseförutsättningar som seende barn, eftersom de inte ser att härma vare sig rörelser eller mimik. De utmanar sin rörelseförmåga, men de utmaningarna blir annorlunda än de seende barnens rörelseutmaningar. Konsekvensen blir att den synskadade ofta har en ganska dålig balans och en dåligt utvecklad kroppsmedvetenhet. Till följd av detta har människor med synskada även en bristande kroppslig och rumslig orientering. Feedback i spegel eller från andras rörelsebetende saknas. Det går inte heller att överblicka omgivningen för att orientera sig i rummet och se var man befinner sig i relation till andra föremål eller varelser. Man kan heller inte lätt uppfatta föremål som närmar sig eller avlägsnar sig.

För Karin har ridningen betytt oerhört mycket för hennes idag välutvecklade kroppsuppfattning och för hennes förutsättningar att kunna kommunicera med och leda sin ledarhund. Med hästens hjälp har Karin under flera år utmanat och tränat sitt kroppsmedvetande, sitt mod och sina gränser. En synskadad ryttare

tvingas lita till sin känsel, sin hörsel, sitt luktsinne och sina kroppsminnen för att rida hästen, följa vägarna på ridbanan och för att lokalisera övriga ryttare på ridbanan.

Hästen – vägen till kroppskännedom, social tillhörighet – och VM guld!

Som många flickor ville Karin börja rida och hon startade sin bana på hästryggen tillsammans med sina jämnåriga i sjuårsåldern. För Karin har ridningen inneburit att hon har kunnat dela sitt fritidsintresse med sina jämnåriga klasskompisar och att hon kunnat smälta in trots att hon inte ser. Föreningslivet vid ridklubben blev en viktig social arena. Den var särskilt viktigt under den tuffa tonårstiden. Ridningen på ridskolan ledde till deltagande i tävlingar. Tävlanget ledde i sin tur till att fritidsridningen övergick till en idrottslig karriär på elitnivå med många timmars träning i veckan under flera år. Ridsporten och tävlanget blev också socialt viktigt med vänskap med lagkamrater och delade upplevelser i med- och i motgång.

Ryttarkarriären har lett till såväl VM-guld i lag som VM-brons individuellt.

Karin har varit elitryttare på högsta nivå och hennes fritidsintresse ledde henne, som många andra elitidrottare, till en idrottslig karriär. Efter elitsatsningen fortsatte hon rida på ridskola i dryga tio år. Numera rider hon endast som nöje och avkoppling och hellre i naturen än i ridhus. Ridning på Islandhäst är den senaste bekantskapen inom ridsportens breda område.

Hunden – frihet i vardagen och en ständig utveckling

Karin blev hundägare som student. Familjen hade hund redan när hon var liten, men det var familjens hund och inte Karins. Den dagliga träningen med en hund kom alltså in i Karins liv senare än hästen. Idag har hon sin tredje ledarhund. Genom sin mångåriga erfarenhet av att kommunicera med hästen via kroppen har kommunikationen med hunden gått smidigt att lära in. Ridningen har även skapat träningsvana och ledarskapsträning, båda erfarenheterna har varit viktiga för att samspellet mellan Karin och ledarhunden utvecklats positivt.

I samarbetet med hunden krävs att den synskadade är medveten om var hon befinner sig i förhållande till hunden. Precis som hästens ben blir en förlängning av ryttarens kropp och Karin har lärt sig att känna av hästens rörelser och därigenom kunnat orientera sig på ridbanan, blir ledarhunden en motsvarande förlängning av kroppen för den synskadade. Hon lär sig avläsa hundens rörelser och position via bågen på hundselen och ”vet” hur omgivningen ser ut via hundens beteende. Hans kontakt med hundens sele är förbindelse-länken mellan hund och människa. Det kräver en lyhörd hand och en tydlig hund.

”Jag tror att jag har haft en jättestor nytta av min ridning i mitt samspel med mina hundar, särskilt när det gäller balansen. Jag vågar röra mig med hastighet och lita till djuret. Jag har en stark tillit till min kropp och vet exakt var jag har mig och det är tack vara alla träningstimmar på hästryggen där jag om och om

igen övade hur det känns att rida en tio meters volt, en serpentinbåge eller en halt på mittlinjen. Jag har kunskapen i min kropp och jag kan fortfarande plocka fram känslan när jag behöver den.

Jag har också vanan att träna tillsammans med djuret, även när mycket fungerar bra. Det är en erfarenhet från elitidrotten. Man är aldrig fullärd och träningen tillsammans är så värdefull. Man har roligt samtidigt som man förfinar sitt samarbete. Idag kan jag inte tänka mig ett liv utan ledarhund. Ledarhund är frihet och bundenhet. För att fungera med ledarhund måste man gilla djur. Många synskadade som har ridit har också ledarhund och det hänger säkert ihop med att man är en djurälskande människa. Tillsammans med min hund är jag lika trygg som när jag går med en person. Jag kan klara mig helt på egen hand, åka kommunalt och jag kan ta min fram till och med i rusningstid.”

Hästmänniskor skaffar ledarhund – det är rätt naturligt.

Det kan för många synskadade vara ett stort problem med följsamheten mot ledarhunden. Ett dåligt utvecklad kroppsmedvetande och en dålig balans gör samspelen med hunden svårt och det blir ett koncentrationskrävande samspel för båda parter. Om föraren blir distraherad och om det blir många sinnesintryck samtidigt blir balansen lidande. Hundens sele behöver ge ett stabilt stöd för att tydligt förmedla signalerna genom förändring i hundens rörelser, men den skall inte fungera som balansstöd. Det kräver sin man/kvinna att gå med ledarhund. Osäkerhet eller dålig balans inverkar på tempot och att gå långsamt är svårare och kräver mer balansering än att gå fort. Reaktionen på osäkerhet och dålig balans blir att man griper hårdare om selen och då förlorar man sin lyhördhet i handen. Därmed kommunicerar ledarhund och förare sämre. Med ridningen som grund har Karin och hennes synskadade ryttarkollegor övat upp en god balans, vana att förflytta sig med fart, rumsuppfattning, samt att vara avspänd i handen trots att man rör sig under en ständig utmaning av balansen. Allt detta blir till nytta i kommunikationen med ledarhunden.

Men viktigast är ändå att det är väldigt roligt att jobba med ett djur – föraren utvecklas med en ledarhund i den dagliga gemensamma träningen – på ett sätt som man inte gör med en vit käpp eller med ett aldrig så användbart IT-stöd.

3.8 Ridning som egenvård vid kronisk sjukdom

”Ridning är det enda sättet för mig att vara fysiskt aktiv utan att förvärra smärtan”

Maria har haft Multiple sclerosis i ca 15 år. Som ung flicka var hon som många andra en hästtjej och hängde i stallet. Som tonåring tog andra intressen över och hon slutade rida på ridskolan i sextonårsåldern. Vid trettio blev hon sjuk och så småningom fick hon diagnosen multiple sclerosis, MS. MS är en progredierande sjukdom, en sjukdom som kan förvärras med tiden och som går i skov. Det betyder att sjukdomsbilden för alla patienter skiljer sig åt, och att ingen kan veta hur sjukdomsbilden förändras, varken hur ofta eller hur mycket. En sjukdom som går i

skov har episoder när personen är väldigt dålig, sedan kan han eller hon förbättras igen, eller man kan bli kvar i sitt försämrade tillstånd. En lindrig MS kan innebära att man har haft ett skov med synförsämring och sedan återfått sin synfunktion igen och lever välfungerande resten av livet, en svår MS kan innebära fullständig förlamning och behov av hjälp med allt i tidig ålder. Det blir alltså normalt för en person med diagnosen att befinna sig i en situation av stor osäkerhet och ovisshet om framtiden. Den pressen blir i sig en stor press och stressfaktor i en redan problematisk tillvaro. Multiple scleros innebär att nervbanorna förlorar sin förmåga att leda nervimpulser och det påverkar i sin tur olika funktioner i kroppen. Oftast är det muskulaturen i armar och ben som blir mest påverkade, medan bälens muskler inte blir lika påverkade. Sjukdomen ger muskelsvaghet, koordinationssvårigheter och det i sin tur inverkar på förmågan att balansera kroppen framför allt när man skall förflytta sig. Många får smärtor och kan få mycket ont av att anstränga sina muskler. Det innebär att det kan bli extra svårt att träna för att behålla sina funktioner i så hög grad som möjligt. Muskler som inte används förlorar styrka och smidighet, och samtidigt är det viktigt att behålla sin muskelfunktion i så hög grad som möjligt för att behålla bästa möjliga funktion. Ett ytterligare problem är att sjukdomen även ger en ökad uttrötthet vilken i praktiken innebär att kraften tar slut plötsligt och ibland oförutsägbart. Personer med Multiple scleros kan alltså inte träna upp sin uthållighet utan tvingas leva med en begränsad förmåga att använda sin muskulatur. Smärtan och uttröttheten är ofta mest handikappande eftersom de inte syns utåt. Någoting man alldeles nyss klarade av fungerar plötsligt inte.

Ridning vid neurologiska tillstånd är väl studerat

Ridning används vid behandling av neurologiska sjukdomar, bland annat för att den inverkan som hästens rörelser har på ryttarens kropp är effektiv och skonsam träning av balansfunktionerna i bälgen och därmed för hela kroppen. Balansen är en av de funktioner som genom vetenskapliga studier har visat sig bli positivt påverkad. Personer med neurologiska sjukdomar kan med hjälp av ridning behålla sin balans och koordination och funktion i bälgen även om det är omöjligt för dem att gå själva på grund av muskelsvaghet i benen. Vid ridning för patienter med MS blir muskeltrötthet och smärta mindre framträdande hinder än vid annan fysisk träning.

Egenvård - med rätt förutsättningar

För Maria har ridning inte varit en behandlingsmetod, men ett fritidsintresse som hon framför allt har återupptagit för att det är så värdefullt för henne med allt som ridningen innebär. Men idén att börja rida trots Multiple scleros fick hon vid en rehabiliteringsperiod, då hon fick pröva ridning som en alternativ fysisk aktivitet. Det blev ett lyft att känna sin kropp fungera igen på ett välkänt sätt när hon satt på hästryggen och plötsligt blev det möjligt att återuppliva det gamla intresset för hästar och ridning igen.

Idag rider Maria så mycket som det är möjligt – och tyvärr är det inte ofta nog. Sedan fem-sex år är hon fritidsryttare som utövar egenvård tack vare och på grund av sitt hästintresse och sin tidigare ryttarerfarenhet. Ingen ridterapi erbjuds i den hälso- och sjukvård som hon kontinuerligt behöver. Då blir hennes fritidsintresse ännu viktigare för att behålla livskvalitet och så hög grad av funktion som möjligt.

Den enda fungerande träningsformen – för både kropp och själ

För Maria är ridningen viktig därför att det ger henne träning för hela kroppen och dessutom övas balans, koordination och styrka. Det är den enda träningsform som fungerar det vill säga som hon inte får svåra smärtor av. Vattenjympa, gym och egna träningsprogram har hon provat, men som inte längre är möjliga att utöva regelbundet på grund av den smärta som följer på aktiviteten.

Maria är en van ryttare och har inga svårigheter att sitta kvar även om hästen snubblar. Det är viktigt för det ger signaler om att balansen fungerar väl.

Utöver den fysiska aktiviteten är det också all ytterligare stimulans i samband med ridpasset som bidrar till välbefinnande och livskvalitet. Ryttare lär sig hela tiden nya saker i samband med ridningen, för man blir aldrig fullärd. Miljön är stimulerande, man får upplevelser och man utsätts för utmaningar!

”När jag leder hästen från stallet till manegen känner jag mig så duktig – här går jag med min häst, inget är handikappanpassat och min häst anpassar sig till mig, för det gör den, och det fungerar! Självförtroendet stärks på ett fantastiskt sätt när man går tillsammans med en häst. När man rider får man känna sig både oövervinnelig och duktig. Det du klarar det klarar du – det är odiskutabelt.”

När man rider måste man träna sig på att vara rädd - och att våga ändå. Det är fantastiskt att få utmana sig och att få känna sig modig. När gör man det annars? Och oavsett om det man skulle klara av lyckades, så vet man efteråt att man vågade försöka!

Livet fokuserar på det man kan och klarar och det är ovärderligt i en livssituation där man annars endast ser hur funktionerna avtar.

Jämlikhet och delaktighet – det som gynnar hälsan

På hästryggen är man mer jämlik med friska personer. Om någon går med en och ”finns till hands” känns det mindre jämlikt än om man är ute två ryttare på var sin häst, varav en är funktionshindrad, för man är på samma nivå och det syns inte utanpå vem som har svårigheterna på marken. Båda är beroende av hästen.

För Maria är det omöjligt att ta sig fram i skog och mark på egna ben. Hon kan inte ta sig fram på ojämn mark. Naturen var en viktig del av hennes friska liv och nu ger hästen henne möjligheter att ta sig fram i skogen och uppleva naturen. Det är guld värt. Att sitta på hästryggen ger därför en känsla av frihet som gör ridpasset till något mycket större än ”anpassad fysisk träning”.

Vi hamnar aldrig så långt från sjukdom och funktionshinder som när vi rider, säger Maria.

Stallet är en avskalad värld där bromsmediciner, myndighetskontakter och all oro är som bortblåst. Där är det viktiga om man skall rida Pelle eller Juno. Allt fokus ligger på här och nu. Man får en brandvägg mot livets dagliga svårigheter.

Maria tar med sig ridupplevelser under veckan också. Tar med sig känslan från stallet hem och njuter av den förra lektionen och när nästa lektion närmar sig kan man börja planera för den. Är det tävlingar under helgen, ja då kan Maria åka till stallet och heja på hästar och ryttare – och så går en stund till i frizonen från sjukdomen.

3.9 Hunden som förebygger sjukdomsepisoder

”Servicehundens täcke har synliggjort min sjukdom - även för mig själv!”
Så beskriver Britta effekten av utbildningen av sin hund till servicehund.

Epilepsi – ett dolt funktionshinder med sociala konsekvenser

Britta har haft hund sedan 30 år. Hon har haft epilepsi lika länge. Epilepsi är en neurologisk sjukdom som karakteriseras av anfall av varierande karaktär, från att man blir lätt frånvarande till starka kramper. Stress, blinkande ljus, ljusflimmer som från en dataskärm är några kända faktorer som kan utlösa ett epilepsianfall. Ett annalkande anfall kan i bästa fall dämpas, eller till och med undvikas, med vätsketillförsel eller med medicin. Ibland kan ett anfall vara omärkligt för andra människor och endast yttra sig som en stunds frånvaro, andra gånger faller personen och har synliga kramper och det hela ser väldigt dramatiskt ut. Ofta innebär ett epileptiskt anfall tillfällig minnesförlust och den som drabbas kan både vara desorienterad i tid och rum och även vara oförmögen att tala om vad man heter och var man bor. Många gånger missbedöms personen med epilepsi för att vara berusad. Ibland är anfällen så svåra att akutsjukvård och inläggning är nödvändig. Social isolering blir ofta en följd av sjukdomen.

Brittas epilepsianfall kan variera i antal och allvar. När ett anfall startar behöver hon alltid sätta sig ner på marken så att hon inte faller och skadar sig i fallet. Hon kan inte själv veta hur allvarligt anfallet kommer att bli.

Karaktären på hennes sjukdom medför att hon därför ständigt är osäker på om hon kommer dit hon planerat, till affären eller hem från hundpromenaden, eller om hon får ett anfall som i värsta fall slutar på akuten och med inläggning på neurologen kommande vecka. Det kan gå månader mellan anfällen och hon kan ha upp till 18 anfall under en dag. Hennes dagliga tillvaro präglas av osäkerhet.

Hundarna har varnat spontant – nu är de specialutbildade

Under de trettio år som Britta haft hundar har hennes hundar ibland betett sig anorlunda i samband med hennes anfall och med åren har det visat sig att hundarna många gånger spontant har larmat Britta innan ett anfall startat. Sedan ett par år har hon tränat sin hund Atlas och han är nu inne på sitt andra år som utbildad medicinskt alarmerande servicehund. Atlas är Sveriges första utbildade hund som larmar vid epilepsi.

En ökad trygghet i vardagen

Hur har då Atlas och Brittans utbildning påverkat Brittans livskvalitet?

Det mest uppenbara är att Britta nu är mycket mer observant på sitt eget mående och därmed mer lyhörd för att förebygga anfall. Genom Atlas beteende kan hon avläsa och få feedback på när hon är i en början av ett anfall. Upp till 30 minuter innan ett anfall visar Atlas att något är på tok. Med utbildningen har både hundens signaler och Brittans lyhördhet för larmbeteendet skärpts och därmed har flera anfall kunnat förebyggas, med vätska och/eller medicinering. Konsekvensen har varit fler avbrutna anfall och större trygghet i vardagen. Idag har Britta åter provat att åka buss, gå i affärer, gå på Apoteket och på biblioteket. Hennes rörelsefrihet har ökat betydligt i och med ekipagets utbildning.

Atlas ger även en större trygghet genom att Britta kan förlita sig på att hunden faktiskt hämtar hjälp när det behövs. Han är spontant uppfinningsrik och påkallar uppmärksamhet på flera sätt, inte endast som han har blivit tränad. Hans signalering kan vara att krafsa på benet, sätta sig framför och hindra Britta att gå, dra i byxbenet, skälla eller bara vara väldigt nära.

En servicehund bär ett täcke där det tydligt framgår att hunden är i tjänst och att matte har epilepsi, namn och foto på ekipaget samt en larmstropp som är kopplad till en larmsignal. I en ficka finns en vattenflaska och medicin. Det som behövs i stunden väljer Atlas själv. I samband med att anfallet är på väg blir Britta ofta desorienterad så snabbt att hon inte själv kommer ihåg att ta medicin trots att den finns tillgänglig. Atlas tar fram medicinen och hämtar flaskan. Är anfallet allvarligt drar han i stoppen och ambulans larmas.

Hur kan hunden veta vad som skall göras? Ja, det vet vi inte, men han gör det! Flera händelser visar på hans snabba reaktionsförmåga och hans omdöme, och Britta litar numera blint på att han vet bättre än hon när anfallen är på väg.

Att bli synlig är att bli sedd för den man är – också av sig själv

En annan livskvalitetshöjande effekt av utbildningen är det faktum att Britta, med sin servicehund, vars täcke tydligt uppfattas av andra, har fått en annan acceptans för sin sjukdom. Dels har hennes egen acceptans av sin sjukdom ökat och hon blir därmed bättre på att avbryta annalkande anfall, dels har hon blivit öppnare med att berätta om sin sjukdom. Britta kan få hjälp med saker som hon faktiskt behöver hjälp med eftersom hon numera ber om hjälp.

Epilepsi innebär en kraftigt begränsad livsföring. Andra människor kan ofta missbedöma ett epilepsianfall för att man är berusad och det är något som man inte gärna utsätter sig för. Efter anfallet är man sluddrig i talet och många undviker att ta kontakt och hjälpa till när hjälp faktiskt behövs. Hunden med sitt täcke ger en helt annan signal till människor omkring. Ett anfall blir inte lika ”skämmigt” och det blir enklare att förklara att ”jag har epilepsi och det är en hjärnsjukdom”. Med Atlas i tjänstetäcke sätter sig Britta ner, var hon än är, om

hunden larmar. Det gjorde hon inte tidigare, för ”vad ska folk tro”. I och med Atlas tjänstetäcke finns det en konkret bekräftelse: ”Jag är Britta och jag är en person som har sjukdomen epilepsi. Det innebär att jag ibland behöver hjälp av andra. Ofta klarar jag och min hund det hela men ibland behövs andra människor också. Då måste de veta och förstå och därför måste jag tala om att jag har epilepsi och vad det innebär för mig.”

Behov av kunskap om servicehundar i samhället

Den utbildning som ekipaget skaffat sig – och fortfarande vidareutvecklar – har alltså höjt livskvaliteten för Britta på flera sätt. Det finns fortfarande hinder men de blir allt färre. Acceptansen av servicehundar och kunskapen om de rättigheter som man har när man har servicehund är fortfarande bristfällig. Ibland nekas Britta ta med hunden i färdtjänstens bilar, inträde till offentliga lokaler till exempel sjukhusens akutmottagningar eller vårdavdelningar och kan bli tillsagd av väktare att ta ut hunden från gallerior. En argumentation i sådana situationer kan medföra sådan stress att ett anfall utlöses – vilket hon har många erfarenheter av. Numera har hon andra strategier när okunskapen om tjänstehundens status medför hinder för henne och därmed hanterar hon livets konfrontationer med större trygghet och säkerhet.

Ekipaget Britta och Atlas är föregångare på många sätt. Med deras hjälp, och med hjälp av efterföljarna som nu deltar i pågående servicehundutbildning, har människor med epilepsi nu ökade möjligheter till delaktighet i samhället och till en ökad livskvalitet med hundens hjälp.

*Margareta Håkanson legitimerad sjukgymnast,
projektledare för projektet ”Djur och människors hälsa”,
Sveriges Lantbruksuniversitet*

Litteratur

Algers B, Gunnarsson S, Nordenfelt L. Djuren är väl också människor. En antologi om hälsa och välbefinnande i djurens och människornas värld. 2008. SLU. Skara. Rapport 20

Von Arbin C. Hipпотerapi. 1994, Färentuna, Kikkuli förlag

Beck-Friis B et al. Hundens betydelse i vården – erfarenheter och praktiska råd. 2007. Stockholm. Gothia förlag

Debusse D. An exploration of german and british physiotherapists' views on the effects of hippotherapy and their measurement. 2005 *Physiotherapy Theory and Practice* 21 (4):219-242

Forsberg L. Att utveckla handlingskraft: om flickors identitetsskapande processer i stallet. 2007. Luleå . Luleå tekniska universitet. Lic avh.

Forsling S. Flickan och Hästen. Bilder från ett hem för särskild tillsyn. 2001. Statens institutionsstyrelse SiS 2/01. www.svenforsling.com

Håkanson M. Equine assisted therapy in physiotherapy. 2008. Sahlgrenska Akademin vid Göteborgs universitet. Lic avh.

- Håkanson M, Palmgren Karlsson C, Sallander M, Henriksson G. Husdjur och Folkhälsa 2008. Västra Götalandsregionen/SLU Skara/Agroväst, Rapport inom projekt Djur och människors hälsa
- Kaiser L et al. Effects of a therapeutic riding programme on at- risk and special education children. 2006. Journal of the American Veterinary Medical Association 1, (228) : 46-52
- Lechner H et al. The effect of hippotherapy on spasticity and mental well being of persons with spinal cord injury. 2007. Arch Phys Med Rehabil Vol 88
- McNicholas J et al. Pet ownership and human health: a brief review of evidence and issues. 2005. BMJ 331(November) :1252-1254
- Silfverberg G, Tillberg P. Hästen i rehabilitering. I Silfverberg (ed) Rehabilitering - en etisk utmaning för vården. 2008. Stockholm. Ersta Sköndals Högskola.
- Traetteberg E. Ridning som rehabilitering. 2006. Akilles. Beitostölen Helsecenter
- D Turner, K Kotrschal, J Serpell, A Goetschel. A Universal, Natural and basic Human Right To Have Contact With Animals? IAHAIO Abstract book 2007 s 119

4. Antalet djur

Nedanstående sammanställning visar antalet katter, hundar och hästar i Sverige. Tyvärr finns inga uppgifter om antalet mindre djur, men däremot vet vi hur många hushåll som har kanin, marsvin, hamster, akvarium, fåglar, mus och/eller rått, sköldpadda, reptil och övrigt. Uppgifterna om hund och katt är hämtade från en undersökning som genomfördes av Statistiska Centralbyrån på uppdrag av Svenska Kennelklubben, Agria Djurförsäkringar och Mars publicerade 2007.

Uppgifterna över antalet hästar är också genomförd av SCB, men under 2005 och på uppdrag av Jordbruksverket.

Sammanfattning	
Katt	1 256 000
Hund	729 000
Häst	283 000

4.1 Katt

Att ha en katt i sitt nära umgänge är en källa av ständig glädje och förundran. Vad kan bättre symbolisera frid och harmoni än en högljutt spinnande katt som ligger lojt utsträckt med halvöppna ögon? Vad kan mer imponera än att se samma katt förvandlas till ett rovdjur, ljudlöst smygande och balanserande på den smala fönsterbrädan för att skickligt fånga en fluga? Detta är kontraster som visar kattens dubbla väsen - det är inte konstigt att vi människor aldrig upphör att bli fascinerade.

Antalet katter i Sverige uppgår idag till cirka 1,2 miljoner.

Det finns ett antal organisationer som värnar om katten. Några av de primära och gemensamma målen för dessa är att höja kattens status som sällskapsdjur, öka människors ansvarskänsla för sitt djur samt verka för god katthållning. Allt fler tar hand om sin katt och lever med den som en familjemedlem - även om det tyvärr fortfarande finns alltför många "sommarkatter" som lämnas åt sitt öde varje år. Uppmaningen från kattorganisationer till kattägare att kastrera de katter som inte används i avel, oavsett ras eller kön, är ett av de steg som tas för att ovälkomna kattungar inte skall hanteras som en slit-och-släng-vara. Ett flertal djurhem gör en insats för katter som behöver tillfälliga hem och till exempel är Djurhemsföreningen en stöd- och intresseförening för ideellt drivna djurhem.

Sveriges Kattklubbars Riksförbund (SVERAK), bildat 1955, ingår i det internationella förbundet Fédération Internationale Féline (FIFe) och representerar där 56 anslutna kattklubbar. SVERAK ger ut förbundstidningen Våra Katter – en tidning som funnits sedan 1951 och som idag utkommer med sex nummer, helt i färg, varje år. Förbundet har fyra heltidsanställda på kansliet i Borås.

Inom SVERAK märks tydligt trenden av det ökade kattintresset. Antalet enskilda klubbmedlemmar och utställda raskatter ökar liksom ett markant intresse för katt och kattfrågor från media. Allt fler skolor, djursjukhus och försäkringsbolag tar aktiv kontakt med SVERAK för informationsmaterial och råd.

I oktober 2003 utkom tydliga direktiv från Jordbruksverket att inte tillåta vildkattshybrider av namngivna raser. Detta klarläggande gjorde att SVERAK drivit frågan om vildkattshybrider, och det finns idag restriktioner även inom FIFe-förbunden.

Antalet registrerade raskatter ökar för varje år; 2008 registrerades 11 199 katter av SVERAK, en ökning med 86 % jämfört med 1998. Likväl kan konstateras att antalet SVERAK-katter som exporteras ökar – inte bara inom Norden utan över hela världen.

Allt fler väljer att köpa raskatt eftersom det ger ett mått av säkerhet då varje ras är avlad efter särskilda egenskaper och detta ger möjlighet att veta vad man kan förvänta sig av katten. Inom SVERAK måste uppfödaren uppfylla vissa åtaganden mot katten och köparen som exempelvis att katten vid leverans skall vara minst 12 veckor gammal och vara fullvaccinerad mot kattpest och kattsnuva, att katten skall åtföljas av SVERAKs stamtavla och att katten vid överlåtelse skall åtföljas av giltigt besiktningsintyg utfärdat av veterinär. Efter år av arbete har nu kravet att katten vid leverans skall vara minst 12 veckor, även anammats av Jordbruksverket i samband med det nya reglverket avseende hållande av hund och katt som började gälla 1 maj 2008.

Lagen kräver idag inte ID-märkning av katt men det gör SVERAK. 2003 införlivade SVERAK kravet att samtliga katter som används i SVERAK-avel och/eller ställs ut skall vara ID-märkta. Sedan den 1 januari 2009 skall även samtliga katter som överläts vara ID-märkta. Under ett flertal år har kattförbundet registrerat ID-uppgifter och ligger nu i startgropen för att publicera vårt ID-register – med extern åtkomst för polis, tull och andra myndigheter.

Precis som andra verksamheter märker ”kattvärlden” av öppningen mot Europa, en utveckling på gott och ont. Genom att möjligheten numera finns att lättare nå övriga världen tänjs även andra gränser - smuggling och olaglig införsel är problem som allt mer uppmärksammas av djurorganisationer och myndigheter. Dock ger mer öppna gränser ett större utbyte av omvärlden genom att man lättare kan ställa ut sin katt utomlands och man får möjlighet att vidga avelsbasen på ett enklare sätt än tidigare.

Kattförbundet SVERAK har alltid haft kattens bästa som fokus – inom förbundet likväl som utanför. Detta arbete kommer alltid att fortgå – katten den som ger sig. Vi hoppas att de kommande femtio åren kommer att vara lika expansiva till gagn för katten som de femtio gångna åren har varit!

Annette Sjödin
förbundsordförande
Sveriges Kattklubbars Riksförbund

Antalet katter (källa SCB)

1 256 000 katter

16,8 procent av de svenska hushållen har katt

Antalet katter per hushåll med katt 1,73

Fördelning mellan olika regioner i Sverige	
Hallands, Västra Götalands län	248 610
Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Örebro och Västmanlands län	230 130
Blekinge, Skåne	215 724
Stockholms län	198 632
Jönköping, Kronobergs, Kalmar och Gotlands län	142 086
Värmlands, Dalarnas Gävleborgs län	124 983
Västerbottens, Norrbottens län	50 857
Västernorrland, Jämtlands län	44 658

Kattraser	Ras
Populäraste kattraserna 2008	
1	Ragdoll
2	Helig birma
3	Norsk skogkatt
4	Maine coon
5	Perser
6	Brittisk KH
7	Cornish rex
8	Sibirisk katt
9	Bengal
10	Siames
11	Devon rex
12	Exotic
13	Burma
14	Orientaliskt KH
15	Sphynx
16	Abessinier
17	Ocicat
18	Somali
19	Russian blue
20	Europé

Källa SVERAK (läs gärna mer om statistiken på www.sverak.se)

4.2 Hund

Trots det försämrade ekonomiska läget i landet, fortsätter antalet hundar att öka. Från rekordåret 2004 har förvisso ökningen mattats av något, men vi ser ingen trend att intresset för hund minskar. För femte året i rad registrerade Svenska Kennelklubben över 60 000 hundar vilket är historiskt exceptionellt. Nedgången som kom under andra halvåret 2008 kan vara ett första tecken på trendbrott, men det kan också vara en anpassning till marknaden då ingen uppfödare vill stå med osålda valpar.

Den svenska hundägaren lägger ner mycket tid, pengar och omsorg på sin hund. Det har inneburit ett avsevärt större utbud tv-program om hund samt att marknaden för hundmat, hundtillbehör, kurser och aktiviteter har ökat markant. Detta är positivt så länge det kommer hunden, hundägaren och i förlängningen samhället till gagn.

Ökad popularitet är inte enbart positivt. När efterfrågan är större än tillgången, ökar oseriös hundhandel och smuggling. Tullverket har gjort en stor satsning för att få bukt med hundsmugglingen men projektet är nu nedlagt, med osäkra framtida effekter. Vi ser också en ökad marknad för så kallade hundadoptioner; organisationer som säljer utländska gathundar till Sverige. Ur smittskyddssynpunkt kan det vara ödesdigert att importera sjuka eller undermåligt vaccinerade hundar eftersom dessa kan sprida nya sjukdomar till de svenska hundarna och i värsta fall även till andra djur och människor. Svenska Kennelklubben arbetar hårt för att marknadsföra svenska hundar från seriösa uppfödare; hundar med dokumenterad bakgrund.

Nyttan hunden gör för människan i olika lägen är känd och väldokumenterad. Polishundar, narkotikahundar, jakthundar och så vidare är självklara inslag i samhället, men det finns flera nya användningsområden där hundar är oersättliga, främst inom sjukvården. Dessvärre forskas förhållandevis lite i Sverige just om hundens betydelse för människans hälsa och välbefinnande. Våra beslutsfattare har dock fått upp ögonen för bristen på utbildade assistanshundar. Svenska Kennelklubben har under ett flertal år samlat in och skänkt pengar till utbildning av hundar. Inom Socialdepartementet har man arbetat med frågan och i 2009 års budget finns nu statliga medel avsatta för assistanshundar. Målsättningen är att dessa hundar ska jämföras med ledarhundar för synskadade.

Hundars hälsa har varit föremål för diskussioner, debatt och ett flertal möten och konferenser inom SKK-organisationen. Svenska rashundar tillhör de friskaste i världen, mycket tack vare att SKK har en rad rekommenderade och i vissa fall obligatoriska tester, kontroller och hälsoprogram för att få bukt med genetiskt betingade sjukdomar. Trots det lever den seglivade myten vidare att blandrashundar är friskare. En gammal ”sanning” som troligen bottnar i att rashundar undersöks i stor omfattning det finns statistik över deras hälsa och sjukdomar. Blandraser undersöks i princip endast när de har kliniskt konstaterade problem. Inom ett

fåtal raser har dock exteriöra överdrifter skapat hälsoproblem och Svenska Kennelklubben har tagit krafttag för att få bukt med dessa både via uppfödarna och via domarkåren. Samarbete pågår också med de nordiska kennelklubbarna samt företrädare för den internationella hundorganisationen FCI som SKK tillhör.

Som hundägarnas riksorganisation önskar för framtiden är att lagen om förbud mot smällare börjar efterlevas i betydligt större utsträckning. Trots förbudet, som beslutades år 2000, kringgås lagen och smällandet orsakar stort obehag och lidande för många hundar. Marknaden följer inte lagen och några straffpåföljder utdöms sällan eller aldrig. Detta innebär att många hundar far mycket illa och årligen skadas cirka 300 människor allvarligt, framför allt barn och ungdomar. Missbruket med fyrverkerier orsakar också ett 50-tal bränder årligen. I vårt grannland Norge är det privata bruket av smällare och raketer förbjudet vilket innebär mycket få personskador och i princip inga bränder av de slag vi har här.

Vi önskar också mer forskning kring de positiva effekterna av hundäggande. Utländsk forskning visar på stora vinster, självklart för de människor som på olika sätt får hjälp av sina hundar, men även samhällsekonomiskt. Hur stora är exempelvis besparingarna om en funktionshindrad människa kan klara vardagslivet till största delen med hjälp av en assistanshund i stället för flera personliga assistenter? Och hur mycket kan samhället spara om cancertumörer upptäcks av en hund i ett mycket tidigt skede? Det är bara fantasin som kan sätta gränser för vad hunden kan hjälpa människan med och med tanke på att hunden utöver ökad livskvalitet även ger en samhällsekonomisk vinst, bör samhället visa ett större intresse för dessa frågor.

Lena Heimlén

Svenska Kennelklubben

Antal hundar enligt SCB	
Antal hundar i Sverige	729 000
Andel hushåll med hund	12,8%
Antal hundar per hushåll med hund	1,32
Summa hushåll med hund eller katt	1 122 000

Fördelning mellan olika regioner i Sverige	
Hallands, Västra Götalands län	122 691
Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Örebro och Västmanlands län	122 820
Blekinge, Skåne	101 257
Stockholms län	143 149
Jönköping, Kronobergs, Kalmar och Gotlands län	74 295
Värmlands, Dalarnas Gävleborgs län	66 851
Västerbottens, Norrbottens län	58 007
Västernorrland, Jämtlands län	39 903

Källa SCB

Mest populära hundraserna	Ras	2008
1	Schäfer	2 616
2	Labrador retriever	2 328
3	Golden retriever	2 168
4	Jämthund	1 635
5	Rottweiler	1 502
6	Cocker spaniel	1 422
7	Cavalier king charles spaniel	1 165
8	Chihuahua, korthårig	1 139
9	Chihuahua, långhårig	1 081
10	Jack russell terrier	1 080
11	Shetland sheepdog	1 035
12	Flatcoated retriever	1 027
13	Chinese crested dog	915
14	Tax, strävårig normalstor	832
15	Border collie	789
16	Engelsk springer spaniel	780
17	Pudel, dvärg	716
18	Borderterrier	675
19	Dansk-svensk gårdshund	650
20	Berner sennenhund	543
Summa Topp 20		24 198
Totalt samtliga raser		61 014
Antal raser i Sverige		325

Källa Svenska Kennelklubben

4.3 Häst

Hästen i Sverige

Det finns cirka 285 000 hästar i Sverige, som är ett av Europas hästtätaste länder. Flest hästar finns i Västra Götalands län, Skåne och Mälardalen. Landets hästar är idag i första hand en fritidssysselsättning, till skillnad från tidigare då hästen under mycket lång tid spelade en viktig roll för arbetet i skog och lantbruk samt avseende transporter och försvaret.

Hästnäringen i Sverige ger totalt cirka 28 000 helårsarbeten och skapar en samhällsekonomisk omsättning på cirka 45 miljarder kronor. Staten får årligen in över fyra miljarder kronor från hästnäringen. Dessutom är en mycket stor del av det arbete som läggs ner inom hästsektorn ideellt. Med hästnäringen avses alla aktiviteter som baseras på användning och innehav av hästar omfattande såväl hobby som professionella verksamheter samt omsättningen av hästrelaterade varor och tjänster.

Hästnäringens Nationella Stiftelse, HNS, är samverkansorganet inom svensk hästsektor. Speciellt intresse ägnas åt utbildning och avel/uppfödning.

HNS har också det övergripande ekonomiska och organisatoriska ansvaret för riksanslagningarna Flyinge, Strömsholm och Wången, som är ”utvecklingsmotorer” för svensk hästnäring.

Andra verksamhetsområden inom HNS är gemensamma hästpolitiska frågor samt forskning och utveckling via Stiftelsen Svensk Hästforskning. Vidare bedrivs hästsjukvård inom det helägda dotterbolaget ATG Hästklinikerna AB.

Ridning är den största sporten bland flickor och den näst mest populära ungdomssporten totalt sett. För många unga tjejer är stallet och ridskolan ett andra hem och fungerar som en fritidsgård. Omkring 500 000 svenskar rider regelbundet, av dem är 85 procent kvinnor och flickor. Många av dessa ryttare är engagerade i de cirka 1 000 ridklubbar som finns över hela landet. Det finns cirka 550 ridskolor, varav hälften erbjuder handikappridning. Handikappridningen är den största handikappidrotten med cirka 4 000 utövare.

Till de riktigt stora sporterna, förutom ridningen, räknas också travet. Hästsporterna är utan tvekan en folkrörelse, som ger hundratusentals människor en meningsfull fritid.

Behovet av såväl grundläggande kunskap som forskning och utveckling ökar hela tiden inom hästsektorn. Det är också viktigt att kunna kommunicera dessa områden med näringen för ett ömsesidigt utbyte.

Lantbruks- och hästnäringen är beroende av varandra. Hästnäringen är en de svenska böndernas större inkomstkällor och förser hästsektorn med bland annat foder, uppstallning och beten. Hästarna medverkar till att hålla landskapet öppet samt att skapa arbetstillfällen, boende och bibehålla servicestrukturer på landsbygden.

Ett område med stora tillväxtpotentialer torde vara hästturismen där Sverige utifrån sina goda naturförutsättningar har fantastiska möjligheter att locka europeiska turister.

Stefan Johanson

Vd

Hästnäringens Nationella Stiftelse

Antal hästar

Nedanstående uppgifter är hämtade från föreningarnas register, siffrorna är uppskattade med ledning om antal betäckta ston hos olika rasföreningar och avelsorganisationer. Uppskattningarna har en viss osäkerhet.

1	Varmblodiga ridhästar	80 000
2	Varmblodiga travare	65 000
3	Islandshäst	26 000
4	Kallblodiga travare	10 000
5	Engelskt fullblod	8 000
6	Nordsvensk brukshäst	7 000
7	Arabiskt fullblod	5 000
8	Ardenner	4 000
	Andra raser exklusive ponnyer	10 000
	Shetlandsponnyer	20 000
	Russ	8 000
	Welsh, Connemara och New Forest	12 000
	Övriga ponnyraser	28 000
	Summa, antal hästar i Sverige	283 000

Källa Jordbruksverket 2005:5 kompletterat med uppgifter från Hästnäringens Nationella Stiftelse

4.4 Små djur

Allmän utveckling för svensk zoofackhandel

Den gångna perioden (sedan föregående manimalisrapport) har varit mycket positiv för branschen och svensk zoologisk fackhandel har haft en tillväxt med i snitt 2-4 % årligen. Idag (läs 2008) omsätter zoofackhandeln (cirka 650 butiker) i Sverige cirka 2,1 miljarder SEK exklusive moms. Räknar man även in Granngården (120 butiker) i ovanstående ökar siffran med 350 miljoner, vilket motsvarar deras omsättning vad gäller zoorelaterade artiklar. Med andra ord skulle då svensk zoologisk fackhandel motsvara närmare 2,5 miljarder i omsättning exklusive moms.

Perioden har karaktäriserats av "think global act local" och många aktörer, i synnerhet på grossistsidan, har strävat efter att öka sina marknadsandelar genom gränsöverskridande verksamhet inom Norden. Enligt ett av de större internatio-

nella undersökningsinstitutet var branschens tillväxt i Sverige under 2007 mycket god. De skriver bland annat om "Lucky Sweden" eftersom antalet sällskapsdjur har ökat under många år, och försäljningen av tillbehör visade en något uppåtgående trend även under 2007. Sällskapsdjursbranschen har dragit nytta av den starka utvecklingen i den svenska ekonomin under åren fram till trendbrottet 2008, med tillväxtsiffror på mellan tre och fem procent. I detta syns även en märkbar konsumtionsökning, något som tydligt kan avläsas på sällskapsdjursägares villighet att spendera mer på sina djur. Som i de flesta länder i Europa, så ser den svenska marknaden en växande medvetenhet hos sällskapsdjursägare när det gäller behoven hos sina fyrbenta vänner. Premiumfoder är starkt efterfrågat liksom vårdprodukter och interaktiva tillbehör.

Ökat intresse för smådjursägande och förmänskligande av djuren

Intresset för smådjur och sällskapsdjur i allmänhet ökar kontinuerligt i landet. En tydlig trend som kan skönjas under den gångna perioden är att sällskapsdjur kontrollera får en alltmer central plats i hemmet som familjemedlemmar. Detta gör också att synen på våra sällskapsdjur förändras. Det är tydligt att det finns en villighet att spendera mer på kvalitativa produkter, premiumfoder, försäkringar etc. Detta spiller naturligtvis över på zoofackhandeln och genererar positiva siffror. Förmänskligande av våra sällskapsdjur (på gott och ont) är ytterligare en faktor som blivit mycket tydlig från 2005 och framåt. Branschen brukar tala om "Paris Hilton-effekten" där intresset för modeprylar, kläder och accessoarer till våra sällskapsdjur blivit en allt viktigare faktor och som samtidigt driver på tillväxten inom zoologisk fackhandel i Sverige och övriga Västeuropa. De internationella mässorna speglar detta mycket tydligt i det utbud som numera presenteras för våra sällskapsdjur, vilket kan sammanfattas i ett uttryck – "fashion". Djurägarna är samtidigt beredda att lägga mera pengar på sina sällskapsdjur, deras välmående och hälsa. Det finns även tydliga signaler på att statusstänkande och mode kommer att prägla sällskapsdjurbranschen allt mer och mer.

Djurskydd och lagstiftning

Samtidigt har en ny författning lagstiftats som tidigare endast påverkade den yrkesmässiga handeln med sällskapsdjur, men som nu även reglerar minimikraven på exempelvis burstorlekar för djur som hålls i svenska hem. Att stärka djurskyddet är något som gagnar såväl djur, ägare, som den yrkesmässiga handeln. En alltför detaljerad reglering skulle dock i förlängningen kunna verka menligt på människors möjlighet att hålla sällskapsdjur, samt att hålla intresset för hobbyn levande. Detta har varit särskilt tydligt när det gäller burfåglar, där trenden fortfarande är nedåtgående. Regleringen har varit särskilt påtaglig för burfågelhobbyn, vilket gör det allt svårare att hålla exotiska fåglar för sällskap och hobby. Tidigare vanliga fågelslag som finkar och kanariefåglar har i synnerhet tappat i popularitet.

Ett av de viktigaste segmenten i zoofackhandeln

Försäljningen av akvariefisk, samt akvarier med tillbehör går enligt detaljistledet fortfarande bra i Sverige, även om signalerna från Europa visar att detta segment tenderar att stagnera i spåren av den djupa globala recession som inleddes tidig höst 2008, och som självklart även inverkat på zoofackhandeln. En av anledningarna till stagnationen skulle kunna vara ett större motstånd från konsumenterna att skaffa sig mer kapitalintensiva produkter som exempelvis större teknikkrävande akvarier. Perioden har samtidigt karaktäriserats av ett svagt ökande intresse för saltvattensakvaristiken, vilket är både på gott och ont då kunskapen för den här "tekniken" hos såväl konsument som i butiksled fortfarande upplevs som något begränsad.

Trender på smådjursmarknaden

Om man ser till antalet individer så säljs det stora mängder dvärghamstrar. Det djurslag som ser den största ökningen är kaniner, i synnerhet dvärgkaniner såsom dvärgvädur och hermelin. En avgörande faktor enligt en branschföreträdare är dock tillgången, som på senare tid har blivit lite av ett problem. Intresset för kaniner och marsvin är säsongsbetonat (april-juni/nov-dec), vilket gör att försäljningen under dessa perioder av naturliga skäl blir begränsad till den aktuella tillgången. En anledning som anges är att antalet svenska uppfödare blivit färre, samtidigt som kvaliteten på djuren utomlands anses för dålig, vilket håller importen på en minimal nivå. Ett exempel är chinchillan som har tappat i popularitet, något som i första hand hänförs till den begränsade tillgången.

Lågkonjunktur, resursproblematik och nya förutsättningar

Förändringen är enligt några företrädare så här långt marginell i spåren av pågående lågkonjunktur. Även om zoobranschen anses som ganska konjunkturokänslig, så tror flertalet aktörer ändå att den kommer att drabbas hårdare denna gång än vid tidigare svackor. I övrigt så går utvecklingen i butiksledet mot större försäljningsytor samt tydligare fokus på hund- och kattsegmenten. Branschen ser också en tydlig tendens till koncentration i kedjor, där trenden går mot etableringar i köpcentra och butiker i storformatsklassen med en ständigt ökad bredd och utbud av produkter.

Försäljningen av levande djur i butiksledet har totalt sett minskat något, delvis på grund av att det är både kostsamt och personalkrävande. Detta till trots väljer flertalet zoobutiker en levande miljö och fortsatt försäljning av sällskapsdjur, men parallellt ökar nu även antalet temabutiker utan djur vilka fokuserar uteslutande på försäljning av foder och tillbehör. Förutom det fortsatt stora antalet fristående butiker, har några starka kedjor formerats på marknaden, vilka lyckats öka antalet butiker under sina respektive paraplyer under senare år. En av de dominerande butikskedjorna i Europa har under perioden visat ett allt större intresse av att gå in på den svenska marknaden, vilket enligt uppgift skall realiseras under 2009. Den

senaste tidens fokus på klimatförändringar och jordens resurser samt de enorma utmaningar detta medför, har bidragit till att branschens aktörer och tillverkare i allt större utsträckning talar om hållbar utveckling vid marknadsföring av zoo-branschens produkter. Detta gäller även den ökade insikt och nya behov som den moderna konsumenten uppvisar

Mats Danielsson

Koordinator, Zoobranschens Riksförbund

Antal hushåll med annat sällskapsdjur än häst, hund och katt enligt SCB	
Kanin	86 581
Marsvin	43 096
Hamster	32 138
Akvarium	173 043
Fåglar	82 252
Mus eller/och råtta	14 708
Sköldpadda	10 950
Reptil	15 072
Övrigt	14 699

I den kvarstående gruppen Övrigt ingår höns, ankor, påfågel, vessla, dammfiskar, får, getter och minigris.

5. Sällskapsdjurens omsättning

Nedanstående uppgifter om sällskapsdjurens omsättning i Sverige är uppdelad i två delar eftersom uppgifterna kommer från två olika källor.

Den ena undersökningen omfattar katt, hund och smådjur, och är genomförd av Handelns Utredningsinstitut. Uppgifterna har hämtats in genom att fråga ett representativt urval ur svenska befolkningen om hur mycket pengar de spenderar på sina hundar, katter och smådjur.

Den andra undersökningen genomfördes av SLU, Sveriges Lantbruksuniversitet, under 2004 och avser hästar. Uppgifterna har samlats in från företagare inom hästsektorn och omfattar inte moms. Detta gör att uppgifterna som avser häst inte kan jämföras med den omsättning som uppges för hund, katt och smådjur, utan att beakta denna skillnad, eftersom HUIs undersökning omfattar moms.

En ny studie över vad hästarna omsätter håller på att genomföras av SLU och kommer att publiceras i slutet på maj 2009.

Katt, hund och smådjur	2004	2008
Inköp av djur, djurmat och andra djurprodukter	3 740	5 039
Djurmediciner	183	209
Veterinärtjänster och övriga djurtjänster	1 580	2 112
Försäkringar	670	1 276
Avel och registrering	115	115
Summa miljoner kronor	6 288	8 751

Källa HUI med kompletterande uppgifter från ett antal försäkringsbolag samt SKK och SVERAK

Häst	2004
Häsfoder och strö	1 858
Ridsport	1 026
Varor och tjänster	2 571
Avel och uppfödning	848
Hästturism	197
Trav och galopp	2 592
Spel och administration	10 876
Summa miljoner kronor	19 968

Källa SLU 2004

- Fasta priser avser utveckling i volym, dvs. när man rensat från inflation.
- Löpande priser avser utveckling i värde.
- När det gäller djur, djurmat och utrustning samt veterinärtjänster följer utvecklingen i värde och volym varandra.
- För djurmedicin har de löpande och fasta priserna däremot utvecklats åt olika håll. Utvecklingen i fasta priser visar att hushållens konsumtion av djurmedicin har minskat betydligt sedan 1993.
- Den stora skillnaden kan till viss del förklaras av mättekniska förändringar.

Diagram över hushållens konsumtion av djur, djurmat och djurutrustning (hund, katt och smådjur)

Diagrammet visar hur hushållens konsumtion av djur, djurmat och djurutrustning utvecklats mellan 1993 och 2008.

Källa HUI

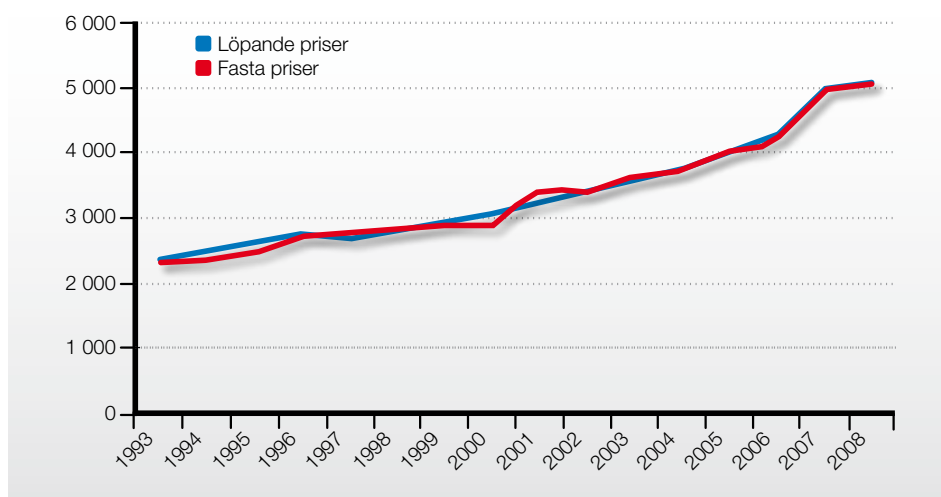

Diagram över hushållens konsumtion av djurmedicin
(hund, katt och smådjur)

Diagram visar hur hushållens konsumtion av djurmedicin utvecklats mellan 1993 och 2008

Källa HUI

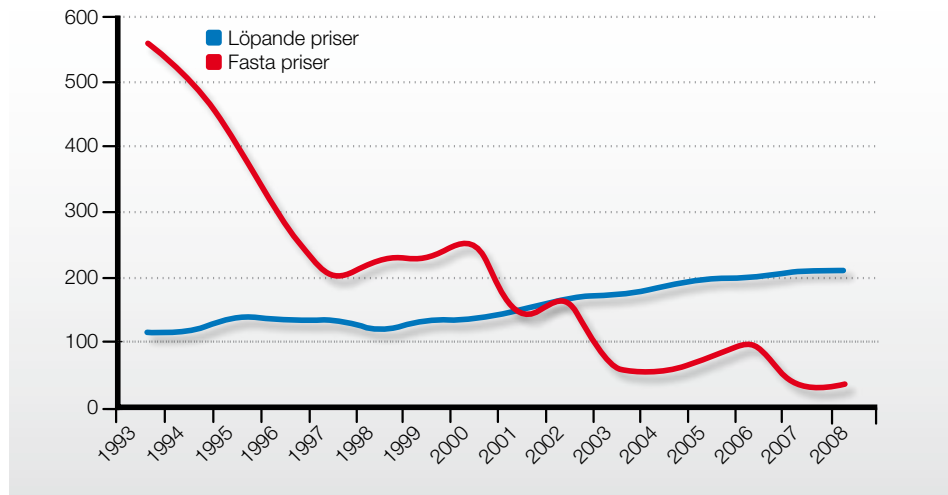
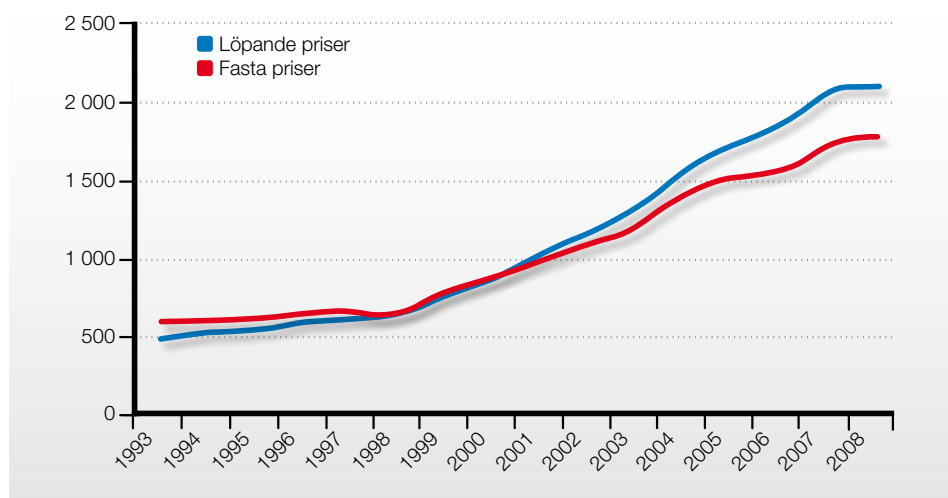

Diagram över hushållens konsumtion av veterinärtjänster
(hund, katt och smådjur)

Diagrammet visar hur hushållens konsumtion av veterinärtjänster och övriga djur-tjänster utvecklats mellan 1993 och 2008.

Källa HUI

Djurmat i dagligvaruhandeln

Mars

Det råder ingen tvekan om att djurägaren är en mycket viktig kund för dagligvaruhandeln; en djurägare spenderar i genomsnitt 19 % mer i dagligvaruhandeln exklusive djurmat spritt över flera olika kategorier, än en icke djurägare (Källa: GfK, paneldata, helår 2006)

Djurmaten är en stor varugrupp inom svensk dagligvaruhandel. Det är en kategori som växer i både värde och volym. Bara de senaste två åren har värdet i kategorin ökat med 10 %.

Inom djurmat finns en mängd olika segment, produkttyper och smakvarianter, och också produkter för olika faser i djurens liv. Generellt sett gäller att många av de trender vi ser på resten av marknaden även syns på djurmatsmarknaden, till exempel en trend mot mer funktionella och naturliga produkter. Premiumprodukter har blivit alltmer förekommande inom djurmat, och då främst inom kattmat.

Av all hund- och kattmat som säljs i dagligvaruhandeln är cirka 60 % kattmat och 40 % hundmat. Inom kattmat är det största segmentet våt kattmat, där en tydlig trend är att enportionsförpackningen fortsätter att växa på bekostnad av den mer traditionella konservburken. Idag står enportionskattmat för nästan hälften av all våt kattmat som säljs i dagligvaruhandeln (Källa: Nielsen). Förflyttningen från burkmat till enportionsmat går relativt fort, till exempel utgjorde enportionsmaten endast 37 % av våt kattmat för 3 år sedan (Källa: Nielsen), och för 5-10 år sedan stod enportionsmaten för bara en liten del av den våta kattmatens totalförsäljning.

Många konsumenter upplever att enportionsförpackningen är praktisk och bekväm att hantera, dessutom kan de erbjuda katten en större variation av olika smaker och konsistenser. Även rent näringsmässigt finns många fördelar med enportionsmaten; till exempel innehåller produkterna mer vitaminer och mineraler än vad maten i konservburkar gör. Det beror på att tillverkningsprocessen tillåter skonsammare beredning av maten än vad tillverkningsprocessen för burkmat gör.

Även torrfoder till katter är ett växande segment, både i värde och i volym. Som nämnts ovan har premiumprodukter vuxit sig starka inom segmentet. Detta foder är ofta anpassat efter särskilda behov eller livsfaser, till exempel finns särskilt foder för inomhuskatter och äldre katter. Den här sortens foder står för en väsentlig del av värdet, runt ca 20 %, av torr kattmat (Källa: Nielsen)

De allra flesta kattägare ger sin katt både torr- och våtfoder, och det blir allt vanligare. Idag kombinerar ungefär tre fjärdedelar av alla kattägare både torr- och våtfoder.

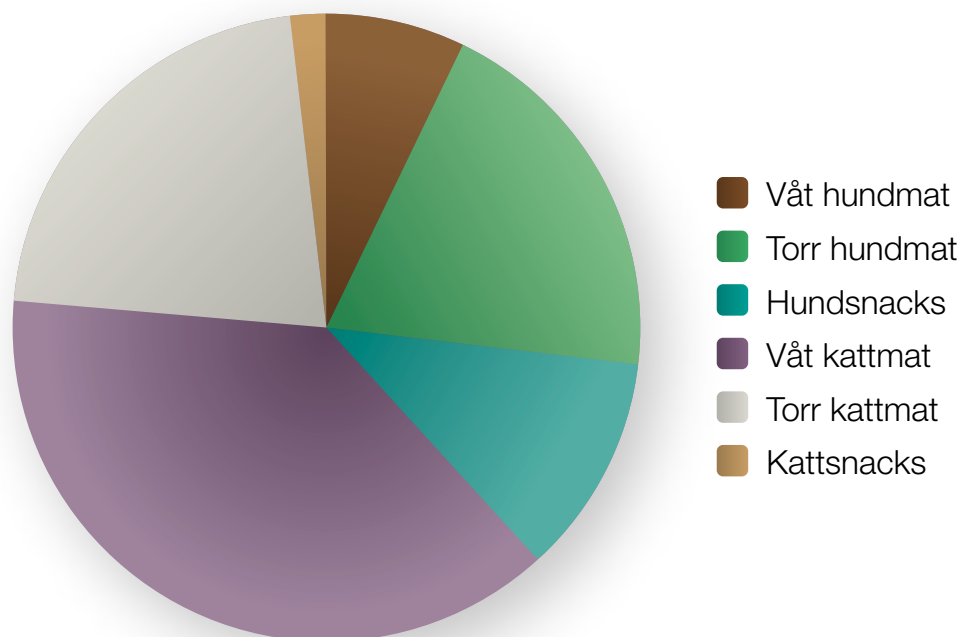
Kattsacks är fortfarande en liten produktgrupp, men det är ett växande segment.

Inom hundmat är torr hundmat det absolut största segmentet, drygt hälften av hundmatsförsäljningen består av torr hundmat. Torr hundmat ökar både i värde och i volym.

Våt hundmat är ett segment som idag står för ungefär 20 % av hundmaten, och inom den våta hundmaten är konservburken fortfarande större än enportionsförpackningen (källa: Nielsen).

Hundsnacks är ett segment som varit i tillväxt de senaste åren, sedan 2006 har man sett en ökning med över 30 %. Segmentet är idag större än våt hundmat. Det finns en uppsjö av olika hundsnacksprodukter och särskilt de funktionella snacksen är på stark frammarsch. Till exempel är tandvårdande produkter för hundar en växande produktgrupp, segmentet har fullständigt exploderat de senaste åren både sett till värde och volym.

Lotta Sjöblom Werneman
Mars Scandinavia

Källa: Nielsen Scan Track, rullande 24 veckor v1309, DVH tot, andelar baserat på värde

6. Jobba med sällskapsdjur

6.1 Utbildningar för dig som vill jobba med sällskapsdjur

För den som vill jobba med sällskapsdjur finns en rad yrken och utbildningar på olika nivåer. Veterinär, husdjursagronom eller ägare av en egen zooaffär är några av valmöjligheterna. Man kan också välja att bli till exempel hovslagare, travtränare eller djurvårdare.

Det finns inga uppgifter på hur många svenskar som idag jobbar med sällskapsdjur. Dock borde antalet sysselsatta ha ökat i takt med att antalet sällskapsdjur ökar. Man uppskattar att enbart hästsektorn sysselsätter 9 500 svenskar på heltid och att hästnäringen utöver detta tillför ytterligare 9 000-18 000 helårstjänster till samhället.

Veterinär verksamhet

Det finns cirka 2500 veterinärer i Sverige, varav ungefär 2 000 är aktivt yrkesverksamma. Två tredjedelar av dessa är verksamma inom den privata sektorn och en tredjedel jobbar inom den statliga sektorn.

I Sverige utbildas årligen cirka 90 veterinärer inom veterinärprogrammet på Sveriges lantbruksuniversitet (SLU). Utbildningen är 5,5 år lång och ska ge bred kunskap inom veterinärmedicin och biologi, samt förmåga att praktiskt tillämpa dessa kunskaper i olika typer av veterinär verksamhet.

Efter avslutad utbildning ansöker man om veterinärlegitimation, som utfärdas av Jordbruksverket. Idag utbildas specialister inom hundens och kattens sjukdomar samt hästens sjukdomar. Det finns även möjlighet att bli specialist inom nötkreaturens sjukdomar, svinens sjukdomar samt livsmedelshygien.

6.2 Gymnasieskolor

Ungdomar som under gymnasietiden vill ägna sig åt djur har en hel del utbildningar att välja mellan. Nästan alla naturbruksgymnasier i Sverige har någon form av anknytning till djur. Dessutom ger flera skolor möjlighet att studera till exempel naturvetenskapligt program med hästhållning som inriktning.

Vissa av gymnasieskolorna med inriktning på sällskapsdjur har riksintag, vilket innebär att elever från hela landet kan söka till utbildningen. Detta gäller de skolor som nämns nedan. Det finns dock fler skolor med inriktning på sällskapsdjur som endast tar emot elever från sin egen kommun. Ta del av hela utbudet av gymnasieskolor på webbplatsen www.gymnasieguiden.se.

Webbplatsen www.naturbruk.org berättar mer om naturbruksgymnasierna och är ett samarbetsprojekt mellan alla Sveriges Naturbruksgymnasier (Naturbruksskolornas Förening), den gröna sektorn och Sveriges lantbruksuniversitet.

Några av gymnasieskolorna med inriktning på sällskapsdjur

Bolleruds Naturbruksgymnasium

Naturbruksgymnasiet har bland annat hästinriktning, därutöver kan eleverna läsa specialutformade program som ger naturvetenskaplig kompetens. Ett särskilt naturbruksprogram ger möjlighet att studera samhällsvetenskapliga ämnen och få internationella kontakter. Skolan har ett hundratal halvblodshästar samt tre ridhus för undervisning.

www.bollerup.se

Hästnäringens Nationella Stiftelse

De har tre riksanläggningar, Wången, Strömsholm och Flyinge, där det finns ett stort utbud av olika utbildningar. I Flyinge finns det Hippologigymnasiet, i Strömsholm Ridsportsgymnasium och i Wången finns det Travgymnasiet.

<http://www.nshorse.se/cm>

Dille Gård

Naturbruksgymnasiet Dille Gård erbjuder inriktning dels på häst och företagande, dels hund, jakt och fiske, där hundavel och träning är en viktig del. Inriktningen på häst är specialiserad på islandshästar. Elever kan ta med sin egen häst till skolan.

<http://www.dillegard.se/>

Djurgymnasiet i Stockholm

Djurgymnasiet är en friskola och har fyra olika inriktningar; djursjukvård, djurpark, häst och hund.

www.djurgymnasiet.com

Forshaga Akademin

Forshaga Akademin vänder sig till elever som är intresserade av hundsport, uppfödning, hundvård och företagande.

www.hundsportgymnasiet.com

Ingelstads Naturbruksgymnasium

Naturbruksgymnasiet har bland annat djurvård, hästhållning och naturvetenskaplig inriktning. Skolan drivs av Hushållningssällskapet Kalmar-Kronoberg.

ww.ingelstad.nu

Munkagårdsgymnasiet

Naturbruksgymnasiet har utbildning inom djurvård som omfattar ”allt från spindlar till elefanter”.

www.munkagard.com

Naturbruksgymnasiet i Svenljunga

Naturbruksgymnasiet har bland annat hästhållning som inriktning och erbjuder tillgång ett modernt häststall och ridhus där skolan samverkar med lokal entreprenör som bland annat bedriver ridskola.

www.naturbruk.nu/svenljunga

Naturbruksgymnasiet Lillerud

Naturbruksgymnasiet ger möjlighet att välja djurvård eller hästinriktning. Skolan har 35 hästar varav fjorton är travhästar.

www.lillerud.se

Plönningegymnasiet

Eleverna på Plönningegymnasiet kan studera upp till naturvetenskaplig nivå med inriktning på häst. Riksintaget omfattar hoppning, fälttävlan och dressyr, men inriktningen travsport finns också på skolan.

http://www.plonninge.se/Startsida_Plonningegymnasiet

Rättviks Naturbruksgymnasium

Rättviks Naturbruksgymnasium har bland annat inriktningarna hästhållning och djurvård. På den sistnämnda får eleven lära sig mycket om djur och miljöer från olika världsdelar.

<http://gymnasiet.rattvik.se/>

Spånga gymnasium

I Spånga läser eleverna naturvetenskap med inriktning på djurkunskap och naturbruk med inriktning på djurvård. I utbildningen ingår obligatoriska moment utanför schemat, bland annat extern arbetsplatsutbildning, jourhelger, undervisning på Skansen och vildmarksvecka.

www.spa.edu.stockholm.se

Stora Segerstad och Värnamos Naturbruksgymnasium

Skolan har Naturbruksgymnasium med inriktning på bland annat hund. Eleverna utbildar sig i hundkunskap och hundars beteende och kan kombinera studierna med naturvetenskapliga kurser.

www.lj.se/segerstadvarnamonaturbruk

Säbyholms Naturbruksgymnasium i Bro

Skolans djurvårdsutbildning riktar sig mot zoobutiksdjur, hundar, djurparksdjur, får och hästar. Hästutbildningen riktar in sig på de teoretiska och praktiska kunskaperna i hästens hantering och skötsel . www.sabyholm.se

Tannbergsskolan

Tannbergsskolan har både naturbruksgymnasium med inriktning på häst och djurvårdarutbildning med inriktning djurpark. Närheten till Lycksele djurpark skapar goda möjligheter till praktik.

www.tannberg.lycksele.se

Vretagymnasiet

Vretagymnasiet har naturbruksgymnasium med bland annat inriktning på hästhållning. Det är även möjligt att välja naturvetenskapligt program.

http://www.nbg.nu/0_main/0_main.php

Blekinge Naturbruksgymnasium i Ronneby

Här kan du utbilda dig till professionell djurskötare, med kunskap om djurens behov, beteenden och sjukdomar.

<http://www.ronneby.se/publicweb/templates/Page.aspx?id=13586>

Telge djur och naturgymnasium

Här finns ett naturbruksgymnasium med fyra olika inriktningar: Häst, Hund, Sällskapsdjur/ Djurpark och Naturturism.

<http://www.telgedjurochnatur.se/Utbildningarinomdjurochnatur.htm>

Tenhults Naturbruksgymnasium- Djurvård

Här får du en bred allmänbildning kring djur och en lovande framtid som djurvårdare. Du lär dig bland annat om olika arter, djurens beteende, avel och uppfödning, hälsovård och sjukvård.

<http://www.lj.se/index.jsf?nodeId=35221&nodeType=12>

6.3 Kvalificerad yrkesutbildning

Barn- och ungdomsledare vid ridskola

Väntar på besked om att få driva fyra olika KY-utbildningar till hösten Hästverksamhetspedagog

Internationell Hästskötare

Entreprenör på landsbygden

Kvalificerad medarbetare- jordbruk

Trädgårdens utformning och anläggning

(Studenten lär sig leda och utveckla barn- och ungdomsverksamheten inom ridskola, höja säkerhetsnivån inom hästverksamheten och ansvara för hästarnas skötsel, utfodring och välbefinnande. Den praktiska delen av utbildningen, Lärande i arbete, LIA sker ute på olika ridskolor och omfattar 25 veckor).

www.tenhultsnbg.se

Biologisk yrkeshögskola – företagande med häst

Företagarutbildningen med häst omfattar två år (80 KY-poäng) och har inriktningarna landsbygdsföretagande, ridskola/instruktör och hovslageri. Efter avslutad

utbildning ska den studerande kunna arbeta som professionell hovslagare alternativt landsbygdsföretagare med hästinriktning.

www.bys.nu

Svensk Hästterapeut Utbildning

Utbildningen pågår under två och ett halvt år (100 KY-poäng) och teoretiska ämnen varvas med praktiska. De studerande ska efter avslutad utbildning kunna jobba som hästfysioterapeut.

www.htu.nu

Hästentreprenör- Vaggeryd- Fenix Kunskapscentrum- 80 KY-poäng- 2 år

På denna utbildning kan du förena ditt intresse för djur och natur med framgångsrikt företagande. Det finns ett stort behov av kompetenta medarbetare och nya företagare inom branschen.

http://www.kyutbildningar.se/Haestentreprenoer_KY_17773.htm

Högre yrkesutbildad travhästskötare- Nyköping- Öknaskolan- 80 veckor

På detta program utbildas kvalificerade hästskötare som kan arbeta praktiskt med och ansvara för skötsel av stall och anläggning, skötsel och hantering av unghäst som vuxen häst. Detta med ett ekonomiskt och socialt hållbart förhållningssätt som leder till att främja travsportens utveckling.

http://www.kyutbildningar.se/Hoegre_yrkesutbildad_travhaestskoetare_KY_35283.htm

6.4 Folkhögskolor

Hästsportens folkhögskola

Svenska Ridsportsförbundet, Svenska Travsportens Centralförbund och Svenska Galopp driver folkhögskola på Strömsholm och Wången. På Strömsholm finns kurser som utbildar ridinstruktörer och biträdande ridinstruktörer. På Wången finns kurser för blivande travhästskötare, tränaraspiranter och proffstränare.

<http://www.hastsportensfolkhogskola.se/top.htm>, www.wangen.se

6.5 Universitet och högskolor

Agronomprogrammet – med inriktning på husdjur, 270 h poäng

Husdjursagronomen arbetar för att de djur som människan håller för livsmedelsproduktion, sport och sällskap skall fungera och må bra. Husdjursinriktningen ger studenten bred och djup kunskap om djurens anatomi, fysiologi, hälsa och beteende, samt hur deras egenskaper påverkas av avel, utfodring och skötsel. Målet med utbildningen är att studenten på vetenskaplig grund ska kunna identifiera, analysera och lösa problem samt planera för olika typer av djurhållning där hänsyn tas till djurens förutsättningar och samhällets krav på djurskydd, miljöhänsyn,

produktkvalitet och ekonomi. Programmet ges vid SLU i Uppsala.
www.slu.se

Djursjuksköterskeprogrammet- 180 poäng/ Skara

Det här är en medicinsk utbildning där teoretiska kurser varvas med praktiska. Du skaffar dig kunskaper och färdigheter med hjälp av verklighetsbaserade situationer. Det ger dig möjlighet att se helheten i och få en fördjupad förståelse för djuromvårdnad och djursjukvård.

www.slu.se

Etologi- och djurskyddsprogrammet, 180 h poäng

Den huvudsakliga utgångspunkten för programmet är att förstå samspelet mellan människa och djur och att i olika sammanhang kunna tillämpa denna kunskap. Innehållet fokuseras på hägnade djur, både vilda och domesticerade. Arbetsmarknaden för de utexaminerade finns inom områden som arbetsledare i djurparker, lärare i djurvård och djurhållning samt arbete med djurskyddstillsyn och handläggning. Andra arbetsområden är zoohandel, tropikhus, akvarier, försöksdjursansvar, egna företagare på landsbygden eller som beteendevetare för djur-/människa interaktion, intresseorganisationer etc. Utbildningen finns i Skara.

www.slu.se

Hippologprogrammet, 120 poäng

Hippologprogrammet vid SLU är landets enda universitetsutbildning med renodlad hästinriktning. Utbildningen innehåller såväl teoretiska som praktiska moment. Utbildningen finns på Strömsholm (en bit från Västerås), Flyinge (utanför Lund) och Wången (mellan Östersund och Åre). Hippologprogrammet har tre inriktningar; ridlärare, stallchef och trav och galopp.

www.slu.se

Veterinärprogrammet, 330 poäng

Veterinärprogrammet är en medicinsk universitetsutbildning och samtidigt en yrkesutbildning som ger legitimation att utöva veterinäryrket. Utbildningen ger kunskaper om såväl det friska djurets uppbyggnad och funktioner som om hur man upptäcker, behandlar och förebygger sjukdomar hos djur. Utbildningen finns i Uppsala.

www.slu.se

Ridterapiutbildning, 45 poäng (Breddkurs)

Kursen är landets enda högskoleutbildning inom ridterapi och bedrivs av Mitt-universitetet i samverkan med Wångens trav- och galoppskola. Kursen syftar till att mångsidigt kunna använda hästen och dess omgivning i terapeutiskt arbete med människor samt att den studerande ska kunna planera och genomföra ridterapi.

www.miun.se

Läroartbildning i ridning och ett annat ämne, 180/200 poäng

Programmet ges för första gången i år på Umeå universitet och målet är att studenterna utbildas till gymnasielärare i ridning och ett annat ämne, till exempel biologi. 60 poäng ridkunskap ingår i programmet.

www.educ.umu.se

Hästens rörelser, 5 poäng

Kursen förmedlar kunskaper i hästens skelett, leder och muskler. Gångarterna, biomekanik och samspelet mellan miljö och hästens rörelser finns

Hästens beteendebiologi, 10 hp

En distanskurs för dig som vill lära mer om hästars beteende, hästars behov och beteendestörningar som hästar ibland utvecklar. www.slu.se

Hundens beteendebiologi, 7,5 hp

Kursen syftar till att ge en introduktion till, och en överblick av etologi, fysiologi och evolution, med särskild tyngdpunkt på beteende och biologi hos hundar och hunddjur.

www.liu.se

6.6 Övriga utbildningar

Hälsans Natur

Vårdhundskolan, tre år

År 2008 startade det treåriga projektet Hund i vården. Målet är att utbildade vårdhundsteam ska börja användas i äldreboenden för människor med demens och i rehabilitering av personer som haft stroke eller har förvärvat hjärnskador.

www.halsansnatur.se

7. Ansvarsfullt djurägande

Djurskyddets vision är att alla djur ska ges möjlighet att utföra sina naturliga beteenden och för att djurens livskvalité ska förbättras. Vi vill att alla människor visar respekt och tar ansvar för alla djur. Vi accepterar att människan använder djur för mat, sällskap och annat, men vi accepterar inte att djuren ensidigt utnyttjas eller lider.

Konkret handlar vårt arbete dels om politiska krav om att grisar ska ha större utrymmen, att kor inte ska transporteras så långt och att gäss inte ska plockas på sina dun medans de lever. När det gäller sällskapsdjur får vi många frågor från människor vars granne lämnar hunden ensam hemma hela dagarna, eller någon som låter en häst stå ensam ute i en hage dygnet runt. Och så förstås – alla dessa hemlösa katter!

Katten har en alldeles för låg status i vårt samhälle. Trots att det är ett så populärt sällskapsdjur säljs kattungar ofta för en krona tassen medans en hundvalp kostar minst 10 000 kronor. För hundar är ID-märkning obligatorisk, men inte för katter. Det innebär att en katt som försvinner från sitt hem och hittas ändå har svårt att komma tillbaka då man inte kan spåra ägaren. Få kattägare kastrerar sina djur, trots att de går ute. Detta gör att det blir många oönskade kattungar som i bästa fall slumpas bort till vänner och bekanta eller i värsta fall går en fruktansvärd död till möte genom att läggas i en säck med en sten och sänkas ner i en tunna vatten.

Vi menar att alla sällskapsdjur förtjänar ett hem och en människa som tar ansvar för dem. Som ger djuret mat, tillsyn, kärlek och stimulans. Att ha ett djur, oavsett om det är en kanin, en hund eller en häst, kräver mycket arbete. Och det kostar mycket pengar med mat, utrustning och veterinärvård. Men vi vet att djuren är värda all den tiden och de pengarna. Det är vetenskapligt bevisat att människor som har djur mår bättre än andra.

Många av våra anslutna föreningar driver egna djurhem. Tyvärr finns det många fler djur som behöver ett nytt hem än vad det finns platser för djurhemmen. Nästa gång du funderar på att skaffa katt eller hund, varför inte leta på djurhemmen eller bland omplaceringsfallen först?

Vill du engagera dig i djurskyddsfrågor är du självklart välkommen att bli medlem hos oss. Vi är drygt 14 000 idag och behöver bli många fler! På vår hemsida www.djurskyddet.se hittar du mer information.

Vi kämpar för att djur som bor hos oss människor ska må lika bra av det som vi gör av deras sällskap!

Åsa Hagelstedt
förbundssekreterare
Djurskyddet

8. Organisationer för människor som är intresserade av sällskapsdjur

I Sverige finns det många organisationer som samlar människor som är intresserade av sällskapsdjur. Nedan finner du några av dessa organisationer och adresserna till deras webbplatser.

8.1 Kattorganisationer

Sveriges Kattklubbars Riksförbund, SVERAK

Sveriges Kattklubbars Riksförbund är en paraplyorganisation för ett femtiotal lokala kattklubbar som tillsammans har cirka 8 000 medlemmar.

www.sverak.se

Sveriges Nya Raskattförening

Sveriges Nya Raskattförening är en av de oberoende kattföreningarna i Sverige.

www.snrf.org

8.2 Hundorganisationer

Svenska Brukshundsklubben

Svenska Brukshundsklubben är den största organisationen inom Svenska Kennelklubben.

www.sbk.nu

Svenska Kennelklubben

Svenska Kennelklubben är hundägarnas riksorganisation och består av 270 000 medlemmar. På organisationens webbplats finns länkar till rasklubbar och lokala föreningar.

www.skk.se

Svenska Service- och signalhundsförbundet

Organisationen har utbildat service- och signalhundar sedan 1989 och är fullvärdiga medlemmar i den europeiska organisationen för assistanshundar, ADEU.

www.soshund.se

Sveriges Hundungdom

Sveriges Hundungdom är Svenska Kennelklubbens ungdomsorganisation.

www.shu.se

8.3 Hästorganisationer

Hästnäringens Nationella Stiftelse

Hästnäringens Nationella Stiftelse, HNS, är ett samverkansorgan inom svensk hästsektor. Speciellt intresse ägnas åt utbildning och avel/uppfödning. HNS har det övergripande ekonomiska och organisatoriska ansvaret för riksanslagningarna Flyinge, Strömsholm och Wången, som på olika sätt skall vara ”utvecklingsmotorer” för svensk hästnäring. Andra verksamhetsområden är för hästsektorn gemensamma hästpolitiska frågor samt forskning och utveckling via Stiftelsen Svensk Hästforskning. Vidare bedrivs hästsjukvård inom det helägda dotterbolaget ATG Hästkliniker AB. Lyssna in, känna av och prioritera utifrån Hästnäringens behov och önskemål är en HNS viktigaste uppgifter.

www.nshorse.se

AB Trav och Galopp (ATG) är hästsportens eget spelbolag. Spelet på hästar ger trav- och galoppsporten ekonomisk trygghet men är också viktigt för hela den svenska hästnäringen. ATG ägs av trav- och galoppsportens organisationer och hela överskottet av verksamheten går på olika sätt tillbaka till hästsporten. ATG ingår också i stiftargruppen till Stiftelsen Svensk Hästforskning.

www.atg.se

Avelsföreningen för svenska varmblodiga hästen (ASVH). Föreningens verksamhet syftar till att gagna och utveckla avel och uppfödning av svenska varmblodshästar. Avelsmålet är en ädel, korrekt och hållbar varmblodshäst, som genom sitt prestationsinriktade temperament, sin ridbarhet, goda rörelser och/eller hoppförmåga är internationellt konkurrenskraftig.

www.asvh.se

I Brukshästorganisationernas Samarbetskommitté (Brunte) ingår Förbundet Sveriges småbrukare, Föreningen Nordsvenska hästen, Jordbrukare Ungdomens Förbund, Skogshästen, Svenska Ardennerföreningen, Svenska Fjordhästföreningen och Kvinnerstaskolan.

Hästnäringens Yrkesnämnd (HYN) är en samarbetsorganisation inom hästsektorn. Nämnden ska hjälpa hästbranschen i frågor rörande: arbetet med fastställande av yrkeskompetens, yrkesprov och yrkesstatus, kvalitetsutveckling i gymnasial och annan utbildning med hästinriktning, godkännande och förmedling av praktikplatser, kontakter med arbetsmarknads- och utbildningsmyndigheter samt frågor om yrke, yrkesval eller kompetensutveckling.

www.hyn.se

Hästsportens Folkhögskola är en ideell förening som har till ändamål att bedriva utbildning för ökad allmän bildning samt kunskap och medvetenhet inom rid- trav- och galoppsporterna. Det handlar om att utveckla, planera och genomföra utbildningar som svarar mot de krav som de studerande och medlemmarnas organisationer ställer. Skolan har sitt säte på Strömsholm, där en stor del av rid- och galopp utbildningarna sker. Travutbildningen sker till en del på Wången och den allmänna kursen bedrivs i form av en dagfolkhögskola i Västerås.
www.hastsportensfolkhogskola.se

Svensk Galopp (SG) är STC:s motsvarighet inom galoppsporten. SG är avelsorganisation samt stamboks- och registerförande förening för den engelska fullblodrasen.
www.galoppsport.se

Svenska Ponnyavelsförbundet genomför föruttagningar och slutlig avelsvärdering med bruksprov för ponnyhingstar. SPAF föreslår ledamöterna i avelsvärderingsnämnden till Svenska Hästavelsförbundet som utser nämnden. Under överinseende av SPAF genomför de lokala ponnyföreningarna kvalitetsbedömningar och tester för unga ponnyer på olika platser i landet. SPAF utarbetar också reglementen för olika aktiviteter och godkänner samt registrerar stuterinamn och namngivningar av ponnyer.
www.spaf.info

Svenska Hästavelsförbundet (SH) är avelsorganisation för alla de hästraser som inte ryms inom ramen för STC:s och SG:s organisation. SH har 34 direktanslutna föreningar som omfattar 30 raser. De flesta medlemsföreningarna är själva stambok- och registerförande. Ändamålet med SH är att företräda medlemmarnas gemensamma intressen samt att främja kvaliteten och utvecklingen av den svenska hästaveln.
www.svehast.se

Svenska Islandshästförbundet (SIF) arrangerar avelsbedömningar, sköter stambokföring och registrerar islandshästar. Svenska Mästerskapen arrangeras varje sommar av SIF och en lokal klubb. Vissa år faller lotten på Sverige att arrangera NM eller VM. SIF utbildar avels- och sportdomare och tar ut det landslag som representerar Sverige vid NM eller VM. SIF har olika utbildningar för sina medlemmar inom pedagogik, hästträning, avel mm.
www.icelandichorse.se

Svenska Ridsportförbundet (SvRF) verkar för att främja ridning, körning och voltige som motion, folksport och tävlingsidrott. Förbundet företräder medlemmarna gentemot myndigheter, politiker och samhälle samt arbetar med framtidsfrågor, utbildning, råd och service.
www.ridsport.se

Svenska Travsportens Centraförbund (STC) har till uppgift att organisera, leda och utveckla svensk travsport. Förbundet är även ett serviceorgan för travsällskapen, aktiva och intresserade samt är avelsorganisation och stambok- och registerförande förening för de varmlodiga och kallblodiga travarraserna.
www.travsport.se

Western Riders Association of Sweden (WRAS) har till uppgift att främja westernridningen i Sverige, samt därtill knuten verksamhet.
www.wras.se

Intresseföreningen för Ridterapi

Intresseföreningen för Ridterapi verkar för kunskapsutveckling och kunskaps-spridning inom Sverige. Medlemskap i IRT kan sökas av person med eller under utbildning inom medicin, paramedicin, specialpedagogik eller högskoleutbildad inom social omvårdnad. www.irt.just.nu

Svenska Hästavelsförbundet

Svenska Hästavelsförbundet har 21 medlemsorganisationer som representerar 30 olika hästraser. www.swedehorse.com

8.4 Organisationer för de mindre djuren

Riksförbundet Svensk Fågelhobby

Riksförbundet Svensk Fågelhobby är en organisation som består av olika fågelföreningar från hela Sverige. Alla fågelägare är välkomna oavsett vilken sorts fågel man har.
www.fagelhobby.nu

Svenska Chinchillaavelsföreningen

Svenska Chinchillaavelsföreningen registrerar bland annat godkända chinchilla-uppfödare.
www.chinchilla.se

Svenska Gerbilföreningen

Svenska Gerbilföreningen arrangerar bland annat utställningar av gerbiler.
www.gerbilclub.com

Svenska Hamsterföreningen

Svenska Hamsterföreningen är uppdelad i tre sektioner – guldhamster, dvärghamster och gerbiler. www.hamsterforeningen.se

Svenska Marsvinsföreningen

Svenska Marsvinsföreningen är föreningen för alla som är intresserade av marsvin.
www.svenskamarsvinsforeningen.se

Svenska Minigris Sällskapet

Organisationen vänder sig till alla som är intresserade av minigrisar och vill veta mer om minigrisens utfodring, behov, vård och beteende.

<http://smgs.minigrisar.se>

Svenska Musklubben

Svenska Musklubben verkar för att väcka intresset för möss. Organisationen informerar om skötsel av möss, arrangerar utställningar och utser varje år Årets mus.

www.svemus.org

Svenska Råttsällskapet

Svenska Råttsällskapet är en förening för alla råttintresserade och ger råd om skötsel och uppfödning.

www.rattsallskapet.se

Svenska Tamillföreningen

Svenska Tamillföreningen är en ideell organisation som tillvaratar alla svenska tamillrars intressen. www.iller.ifokus.se

Svenska Undulatklubben

Svenska Undulatklubben är en specialförening för alla undulatintresserade och som varje år arrangerar klubbmästerskap.

www.suk.nu

Sveriges Herpetologiska Riksförening

Sveriges Herpetologiska Riksförening består av nio lokala föreningar för personer som är intresserade av ödlor, grodor, krokodiler, ormar, salamandrar och sköldpaddor.

www.shr-herp.com

Sveriges Akvarieföreningars Förbund

Sveriges Akvarieföreningars Förbund består av olika akvarieföreningar från hela landet.

www.sarfakvarist.se

Sveriges Kaninavelsföreningars Riksförbund

Sveriges Kaninavelsföreningars Riksförbund samlar kaninavelsföreningar från hela landet.

www.skaf.info

Sveriges Kaninhoppares Riksförbund

Förbundet samlar olika kaninhoppningsklubbar och arrangerar varje år svenska mästerskap i kaninhoppning.

www.skhrf.com

8.5 Djurskyddsorganisationer

Animal Protection Network

Animal Protection Network är en svensk ideell organisation, med målet att stoppa djurplågeriet av hundar och katter i Asien. www.animalprotection.se

Djurskyddet Sverige

Djurskyddet Sverige är en ideell organisation som arbetar för ett bättre djurskydd i samhället. Organisationen är en sammanslutning av 60 lokala djurskyddsföreningar. www.djurskyddet.se

Förbundet Djurens rätt

Förbundet Djurens rätt är Sveriges största djurrättsorganisation med cirka 41 000 medlemmar. Organisationen arbetar för ett samhälle som inte förtrycker djur. www.djurensratt.se

Kattägare i samverkan

Kattägare i samverkan är ett samarbete mellan kattvänner över hela landet vars gemensamma mål och intresse är att höja kattens status och livskvalitet. www.katter.nu/kattstatus

Hundfrämjandet

Hundfrämjandet ägnar sig åt att hitta nya hem åt hundar som av någon anledning inte kan bo kvar i sina nuvarande hem. www.hundframjandet.com

Svenska Blå Stjärnan

Svenska Blå Stjärnan är en totalförsvarsorganisation som arbetar med djurhållning, djurskydd och livsmedelssäkerhet för att kunna hjälpa till i utsatta lägen där samhällets resurser inte räcker till. Organisationen har en bred verksamhet där man lär människor att ta hand om och umgås med djur. www.svenskablastjarnan.se

Svenska Djurskyddsföreningen

Svenska Djurskyddsföreningen är en ideell förening, som verkar för djurens rätt till goda levnadsförhållanden och human behandling. www.djurskydd.org

Svenska Hundskyddsföreningen

Organisationen driver Hundstallet i Åkeshov utanför Stockholm där man tar emot hundar och omplacerar dem till nya hem. www.hundstallet.se

Svenska Hästars Värn

Svenska Hästars Värn, SHV, är en djurskyddsorganisation som har medlemmar

över hela landet. SHV värnar om den svenska hästens rätt till foder, skötsel, omtanke och stimulans.

www.shv.org

8.6 Andra adresser

Föreningen Veterinärer i Sverige

Föreningen Veterinärer i Sverige är en intresseorganisation för veterinärer som driver egna företag. Föreningen anser att utvecklingen av Sveriges veterinära verksamhet bäst främjas av sund konkurrens och att tillsynsverksamhet skall utövas av myndigheter som inte bedriver kommersiell verksamhet. Föreningen vill också ena alla landets veterinärer i en gemensam yrkesförening som inte är styrd av fackliga eller politiska intressen. www.veterinarer.se

SLU, Sveriges Lantbruksuniversitet

Sveriges lantbruksuniversitet utvecklar kunskapen om våra biologiska naturresurser – allt som lever och växer. SLU forskar, utbildar och informerar om möjligheter och risker med olika sätt att använda vår skog, våra landskap, vår mark och våra djur. www.slu.se

Sveriges Veterinärförbund

Sveriges Veterinärförbund syftar till att främja veterinärmedicinens utveckling och samtidigt ta tillvara medlemmarnas sociala och ekonomiska intressen. www.svf.se

Jordbruksverket har ansvar för frågor som rör djurskyddet samt djurens hälsa och smittskydd. Jordbruksverket arbetar också aktivt med landsbygdsutveckling där hästen är en mycket viktig del.

www.jordbruksverket.se

Kungliga Skogs- och Lantbruksakademiens (KSLA) uppgift är att med stöd av vetenskap och praktisk erfarenhet till samhällets gagn främja jordbruk och skogsbruk och därtill knuten verksamhet.

www.ksla.se

Lantbrukarnas riksförbund (LRF) är en intresse- och näringslivsorganisation för dem som äger eller brukar jord och skog. Affärer baserade på landets hästar utgör en stor och växande verksamhet i lantbruksföretagen. LRF satsar därför på utbildning, avel, hästturism och hästsport och bidrar till att skapa förståelse mellan hästägare, markägare och ryttare både på riksplanet och regionalt.

www.lrf.se

Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA) är ett veterinärmedicinskt kunskapscenter specialiserat på djurs sjukdomar och smittämnen samt hur de sprids

– mellan djur, till människan och i miljön. SVA verkar för friska djur och trygga människor, en god miljö samt en uthållig livsmedelsproduktion genom att förebygga, diagnostisera och bekämpa infektionssjukdomar hos djur.

www.sva.se

Stiftelsen Lantbruksforskning (SLF) är lantbruksnäringens organ för finansiering av lantbruksanknuten forskning. Forskarna kan söka medel från SLF två gånger per år, den 1 februari och den 1 oktober. SLF är en av stiftarna till Stiftelsen Svensk Hästforskning.

www.lantbruksforskning.se

9. Fonder och stipendier

Nedan återfinns en del av de svenska fonder och stipendier som berör sällskapsdjur.

9.1 Sällskapsdjur

Djurens Hjärte

Agria Djurförsäkring utser varje år Djurens Hjärte för att lyfta fram eldsjälarna som har djurens bästa för ögonen. Priset är ett stipendium på 25 000 kronor. Den som får priset ska ha gjort något riktigt speciellt utöver sitt vanliga arbete och tjäna som förebild för andra människor. Grundtanken är att rikta lampan mot dem som arbetar i det tysta för att våra djur ska få det bättre.

9.2 Hund

Agria Djurförsäkring

Agria Djurförsäkring stödjer genom Agrias Forskningsfond veterinärmedicinsk forskning och forsknings- och utvecklingsprojekt rörande husdjur och husdjurskötsel. Avgörande är projektens kvalitet och angelägenhet. Därvid bör målsättningen även vara att ge stöd till utredningar och undersökningar som leder till skadeförebyggande åtgärder.

Bertil Lagerblads Forskningsfond

Fondens ändamål är att främja forskning inom de områden som rör hund, i första hand inom veterinärmedicin, genetik och etologi, men även forskning om hundens psykiska, sociala och ekonomiska betydelse. Särskild uppmärksamhet ska därvid ägnas jakthundar. Fonden stödjer inte projekt som innebär användande av försökshundar.

Lisens Minnesfond (endast för hundrasen mops)

Fonden har till ändamål att ekonomiskt stödja forskning av skelettförändringar som kan ge neurologiska defekter med hel/delvis förlamning i bakbenen hos mops, så kallad vingelmops. Medlem av Mopsorden kan söka medel för subventionerad veterinärundersökning i forskningsuppdrag. Medel kan sökas av veterinärer och forskare. Fonden stödjer inte projekt som innebär användande av försökshundar.

Stiftelsen Ulla Segerströms och Bertil Sted-Grens Fond

Fonden har till ändamål att främja vetenskaplig forskning avseende hund. Fonden stödjer inte projekt som innebär användande av försökshundar.

Svenska Kennelklubbens Assistanshundfond

Svenska Kennelklubbens insamling för att sätta fokus på verksamheten med assistanshundar startade i och med Sveriges Hunddag den 21 augusti 2004 och pågår under hela 2005. Under året kommer sammanlagt 150 000 kr att delas ut för bland annat utbildning av assistanshundar.

Svenska Kennelklubbens Forskningsfond

Fondens ändamål är att främja forskning inom de områden som rör hund, veterinärmedicin, genetik och etologi, men även psykisk, social och ekonomisk betydelse samt hundens historiska och kulturella betydelse. Särskild uppmärksamhet ska läggas på hundens hälsa och möjligheter att i Sverige föda upp och hålla hund. Fonden stödjer inte projekt som innebär användande av försökshundar.

Thure F och Karin Forsbergs Stiftelse

Stiftelsens ändamål är att främja vetenskaplig undervisning eller forskning om sjukdomar hos hundar. Användning av hundar för vetenskapligt ändamål, som inte kan godkännas av etisk nämnd får ej förekomma. Medel delas inte ut till forskning som innebär användning av försöksdjur.

9.3 Minnesfonder

Carin Lindhés Minnesfond

Syftet med fonden är att stödja ungdomar som önskar förkovra sig inom området hund samt att stödja ungdomsaktiviteter inom detta område.

Gunilla Erikssons och Ola Petersons Minnesfond

Fonden har till syfte att ekonomiskt stödja åtgärder för utbildning av hundar i människans tjänst.

Gunilla Fristedts Minnesfond

Fondens syfte är att hjälpa hundar som hamnat i nöd.

Ulla Segerström & Bertil Sted-Grens Minnesfond

Fonden har till ändamål att ge ungdomar mellan 16–25 år tillfälle att förkovra sig inom hundsporten genom ett resestipendium. Stipendiaten ska ha visat stort intresse för hunden och aktivt deltagit i olika verksamheter som till exempel utställning eller prov.

Läs mer om ovanstående fonder på Svenska Kennelklubbens webbplats under fonder www.skk.se

9.4 Ridsport

Agria Ponnyryttare, Agria Juniorryttare, Agria Young Rider

Agria Djurförsäkring och Svenska Ridsportförbundet utser varje år en lovande ung talang till Agrias Ponnyryttare, Juniorryttare eller Young Rider. Stipendiet ges som en morot till duktiga ryttare. Ryttaren ska tävla aktivt med goda resultat, ha ett gott handlag med hästar och vara en god representant för sporten. Med titeln följer ett stipendium på 50 000 kronor.

manimalis

Birger Jarlsgatan 58 114 29 Stockholm
Telefon 08-20 83 24 Fax 08-411 47 60
info@manimalis.se www.manimalis.se

pg 25 0719-2